

חוברת י"ז

קזול

יובאי

קרמניץ ועומסק

בישראל ובתפוצות

קרעמעניצער און שומסקער

קול יוצאי קרמניץ ושומסק

לאנדסלייט שטימע

חוברת י"ז, דעמבר 1980

העפט 17

תוכן הענינים - אינהאלט

עמוד

- 1 דבר המערכת
- 2 פון רעדאקציע
- 4 געשטאלטן פון אמאל - מ. גאלדענבערג
- 6 משפחת עלי רזניק - מ.
- 7 די דריי זקני העדה אונדזערע ז"ל - ג.
- 8 מסיבת חנוכה הראשונה
- א קבלת פנים לכבוד אונדזערע לאנדסלייט, געסט פון אויסלאנד
- 9 - מאנוס
- 10 א בריוו פון א ראדיווילער פריינד, מ.ג.
- 12 זכרונות מאנית המעפילים, יציאת אירופה - תש"ז
- 14 קרעמעניץ (שיר) - דוד ראפאפארט
- 15 א רירנדע באגעגניש מיטן חזן מ. ראדזיווילאווער - מאנוס
- דער ערשטער ארויסלאז פון דער יידיש - אוקראינישער
- 17 העכערער - אנפאנגס שולע 1910-1918
- 18 מאמר "מקרעמעניצער שטימע" (צלום) - ראזענטאל ז"ל
- 19 משפחת עובדים - י. רייך
- 21 ל ח ס - גורן בצלאל
- 23 הרוצח הנאצי, פדור גרינטשוק, מהלך חפשי בארה"ב
- 26 א פראגמענט פון משה מעדלער'ס אוטאביאגראפיע - מאנוס
- 29 השלישית וברלה שואב המיס - גורן בצלאל
- 32 "זכרונות מקרמניץ" (שיר)
- 33 קרעמעניץ אין "ליווא" און אין "בית-התפוצות" - ראפאפארט
- 35 מין טאטענס פאפירענע בריק - ציפע כץ
- 36 "שישו ושמחו בשמחת תורה" - גורן בצלאל
- 40 בית ספר "אורט" בקרמניץ - חיים ליכנה (יוקלסון)
- 41 בספר "מלחמות הגיטאות" - יהושע גולדכראג
- 42 פארשיידענעס

עמוד

הלכו לעולמם

- 44 אנשי שומסק : אהרון לוקצ'ר; שמעון פלץ; מרדכי רגן (קורין).
47 אנשי קרמניץ: שמואל (מילע) כעלאום; שמחה גינוסר (גינצבורג);
סא"ל מרדכי (בישביין) כר-מור (עשר למותו); נתן טאקער; צאליק;
ראוכן נעליק.

53 "מזל טוב" כרכוח

53 תנחומים

ארגענטינער אפטיילונג:

- 54 "מזל טוב!" אויסדרוקן פון צער
56 "מיט נסים אבער עם דרייט זיך", מרדכי כ"ץ
59 דין וחשכון כספי

המערכת: מ. גולדנברג, י. רובל, א. ארגמן, י. גולכרג, צ. ברנשטיין, מ. אות-יקר
ש. סקולסקי, ש. ויסמן, א. מורדיש,
עיצוב גרפי - א. ארגמן

מחיר החוברת, כולל דמי חכר, 20 שקל - כחול 10 דולר.

כתובת המערכת:

ארגון יוצאי קרמניץ ושומסק, רח' לה גרדיינה 67, חל-אביב

הפצה בחו"ל:

William Kogan, 6828 Juno Str.
Forest Hills, N.Y. 11375, U.S.A.
Marcus Katz, Pasteur 237, 3e, A. Buenos Aires, Argentine.
Max Desser, 158 Anderson Ave., Winnipeg 4, Man. Canada.

ד ב ר ה מ ע ר כ ח

חוברת זו, 17, היא השנייה המופיעה מטעם הארגון המשותף של יוצאי קרמניץ ויוצאי שומסק, וכבר עתה אפשר לציין שהמיזוג עלה יפה, יוצאי שומסק משתתפים בישיבות הועד ובשאר הפעולות, והחברת משקפת עתה גם אח עברה של העירייה שומסק, בד בבד עם העבר של קרמניץ, זו גם הסיבה שהיקפה של החברת הוא יותר גדול מהחברות הקודמות.

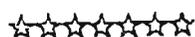
בנובמבר 1979 ביקרו אותנו חברים זאב שניידר ורעייתו אסתר, תושבי העיר דטרויט שבאצות הברית. הח' שניידר הוא יוזם הרעיון של הספרייה לספרות ההשכלה על שם ריב"ל (ר' יצחק בער לויןזון). הוא כקי מאד בספרייב"ל ומפרסם מפעם לפעם מחקרים בנושא זה ביידיש ובעברית, ומעודד אותנו כפיתוח ספריית ריב"ל. לכבודם נערכה ארוחה חגיגית מטעם מכון כץ במנזה של אוניברסיטת תל-אביב, וכך קבלת פנים במועדון שלנו מטעם ועד הארגון בהשתתפות חברי הועד וחברים נלווים במצב רוח מרומם. בפגישות אלו הועלו כמות רעיונות חדשים, אשר בחלקם כבר הולכים ומתגשמים. סוכס שיש לפנות כמכתב חוזר לאוניברסיטאות שבאר"ב ולבקש מהם ספרים בספרות ההשכלה, במידה שיש בידם ספרים כפוליס. החוזר כבר נשלח, לפי ישימה שהמציא לנו הח' שניידר. וייתכן שתהיינה גם תוצאות, כמו כן הוצע להכין במרוצת הזמן ספר חדש על העיר קרמניץ וסכיבותיה על סמך "פנקס קרמניץ" שיצא כארץ בשנת 1954 ועל סמך ספר קרמניץ שיצא בארגנטינה, ספר יזכור לשומסק, זכך על סמך החומר שהתפרסם ב-17 החברות של ק.י.ק. בפגישה עם אנשי האוניברסיטה העלה הח' שניידר רעיון מקורי, מה בין חירושי ריב"ל לבין משכילי גרמניה.

הח' שניידר הוא עורך-מישנה, יחד עם הסופר סינגאלאוזסקי, של "אונדזער אייגן ווארט" פעריאדישע ליטערארישע העפטן המופיעים בניו-יורק. בחברות האחרונות פורסמו מאמריו של הח' שניידר על משה העס, ועל חיים גראדע, זכך שירים של דוד האפשטיין ז"ל (נרצח ע"י הסובייטים בשנת 1952), היה כעלה של פייגה ביברמן, ילידת קרמניץ, הגרה כיום כחל-אביב. בסיוע הקרן למילגות מטעם הארגון שלנו, יצאו לאור לאחרונה שני ספרים:

1. "אל-תכוזו לגנב", הותקן לדפוס ע"י ד"ר מנוחה גלכוע, 2. פיוטי אהרן פרץ מתוניס, מהדורה מדעית. הותקן לדפוס ע"י גב' מיכל שרף. קרן המילגות תרמה להוצאת שני ספרים אלה 20+35 אלף ₪, שאר הסכום נתרם ע"י מכון כץ של האוניברסיטה. כקרוב יופיע ספר לזכר אמו של הח' שניידר, שתתם לכך 500 דולרים, והשאר יכוסה ע"י קרן המילגות שם הספר לא נקבע עדיין. הח' סקולסקי מכי רצנזיות לשני הספרים הנ"ל, שיודפסו בחזרה 18.

הסכום כרוטו בקרן המילגות הוא עתה 380,000 ₪, מזה ניתך להקצות פרסיט בסך 70,000 ₪, שני הסכומים דלעיל הם באומדן, חשבון מדוייק נוהגת גזברות האוניברסיטה לפרסם בחוזה אוקטובר.

ה מ ע ר כ ח

פּוֹן דער רעדאקציע

טייערע לאנדסלייט, ווידער זענען מיר די געסט אין אייערע הייזער און, האפנטליך, געוואונטשענע. ווידער זענען מיר געקומען ארויסרופן אין אייערע הערצער, אין א גרויסער מאס, דאס געפיל פון נאסטאלגיע, איינס פון די נאבעלסטע און שטארקסטע געפילן ביי דעם מענטשן. מיר האבן געפלאנירט דאסמאל ארויסצוגעבן, אנשטאט די העפט, א חמצית פון די אויסגאבן, וואס די קרעמעניצער, די שומסקער און אונדזערע לאנדסלייט, מיט זייערע שוחפים פון פאטשאייעו און וויזשעראדעק, האבן פאר דער גאנצער צייט פובליצירט: דריי יזכור כיכער. 16 העפטן "קול יוצאי קרעמעניץ" און אייניקע העפטן פון זכרונות. האט זיך אבער ארויסגעוויזן, אז דער מאטעריאל איז אזוי רייך אז, אפילו, א חמצית שבחמצית וואלט פארפילט א ריק פוך. דערצו האבן מיר נישט די מאטעריעלע מיטלען, אויך פאדערט דאס א לענגערע צייט.

מיר גיבן דא, דערווייל נאר אייניקע אויסצוגן פון דעם מאטעריאל, וואס געפונט זיך אין אונדזערע הענט. כלעטערנדיק נאר א טייל פון דעם געדרוקטן און געשריכענעם אוצר, זעען מיר ווי ווייט אונדז איז געלונגען, כאטש נאר אין דמיון, צוריק אויפצושטעלן אונדזער אלטע היים מיט אירע מענטשן, לעבענס-שטייגער, ציכערנדער נאטור, געשעענישן פרייליכע און טרויעריקע, אנהויבנדיק פון ווייטן עכר ביז דעם טראגישן סוף אירן. טוענדיק דאס, גלוסט זיך אזוי שטארק אייך האבן לעבן זיך, כדי זיך צו טיילן מיט אייך מיט דער גוואלדיקער איכערלעבעניש. יעדעס מאל, ווען מיר טרעטן צו צו דער ארבייט פון ארויסגעבן א נייע העפט, אנשטייט פאר אונדז די פראגע צו מיר וועלן האבן דעם כח דערצו און צו וועלן אונדז קלעקן די געלט מיטלען. ביידע פראגעס זענען, ביז אצינד, געלייזט געווארן דורך אייך, טייערע חברים. כוח שעפן מיר דורך אייער דערמוטיגונג, וואס דרוקט זיך אויס שריפטליך (די כרינו, וואסמיר באקומען פון דאנען און פון אויסלאנד) און ווערטערליך. געלט מיטלען קריגן מיר די לעצטע פאר יאר פון אייך ווי פיל עס ווערט געפארערט פון אייך און אין פיל פאלן נאך מער. אויך דאס מאל האפען מיר צו געניסן פון אייער שטיצע, וואס זאל גענוג זיין צו דעקן די פילפאכיקע הוצאות, וואס מ'האט מיט זיך געבראכט די אינפלאציע און די פארברייטערונג פון העפט. מיר האבן דאסמאל פיל פארגרעסערט דעם יירישן טייל פון דער העפט, קומענדיק אקעגן דער ביטע פון די לאנדסלייט אין אויסלאנד. מיר גלויבן, אז אונדזער ישראלער חברים וועלן דאס פארשטיין און, אויב דאס לייענען יידיש איז זיי שוין שווערליך, איז כדאי די אנשטרענגונג כדי צו דערמעגליכן די חברים דארט ביי וועמען די העפטן זענען אזוי טייער, הנאה האבן פון זיי אין דער פולער מאס.

און צום סוף: דער שידוך פון "אירגון יוצאי קרמניץ" מיט דעם שומסקער ארגון האט ביז אצינד זייער מצליח געווען. דאס האט מען געקענט זעען אויף די זיצונגען פון פאראייניקטן ועד, אויף די מסיבות לכבוד די געסט פון אויסלאנד און, דער עיקר, פון דער לעצטער אזכרה פאר די קדושים אונדזערע. די באגעגניש פון די קרעמעניצער חברים מיט די שומסקער איז געווען א ברודערליכע, זייער ווארעמע, ווייזט זיך ארויס, אז אזוי פיל פון ביידע זייטן זענען פארכיבדן מיט קדובישע בענדער און זייערע ווארצלן שטאמען פון א געמיינזאמען באדן.

לאמיר האפען אז דער סימבאלישער נומער 18-ח"י
וועט אונדז ביישטייען און מיר וועלן אלע צוזאמען דערלעכן צו זעען פאר זיך די העפט
"קול יוצאי קרמניץ" ח"י, 18, אין א ישראל פון שלום און רו .

שנה טובה לך ילנר!

געשטאלטן פון אמאל

י"ד דער אפטיילונג "געשטאלטן פון אמאל" גיבן מיר דאסמאל די בילדער פון זיידע רויט זכרוננו לכרכה.

זיידע רויט, ווי מיר זעען אים דא, א ייד מיט א הדרת פנים, האט זיך זיין גאנץ לעבן, ביז דער רעוואליוציע, פארנומען מיט פארמיטלונג פון קויפן. יון פארקויפן גיטער און איז באוואוסט געווען צווישן די גרויסע פארמיטלער אין דרום רוסלאנד. אין זיין בארירונג מיט די רוסישע גוטבאזיצער, האט ער פון זיי איבערגענומען זייער גאסט - פריינדליכקייט און ברייטע האנט, און דאס איבערגעגעבן זיינע קינדער. די עלטסטע טאכטער זיינע, סאבאל, האט חתונה געהאט פאר קלינגערן, א זון פון דער דוכנער ראגאטקע. געווען איז דאס א משפחה פון וואלד - הענדלער פון דודי דורות.

דאס יונגע פארפאלק קלינגער האט זיך באזעצט אין סמיגע, א קליינע באן-סטאנציע אינמיטן מלוכה-וואלד, בשכנות פון א גרויסן טארטאק. קלינגער האט זיך פארנומען מיטן עקספעדירן קיין אויסלאנד די ברייטער און קלעצער, וואס דער טארטאק האט פראדוצירט. די פארוואלטונג פון וואלד און טארטאק האט צו דער דיספאזיציע פון די קלינגערס געשטעלט א רחכותדיק הויז און א ביורא נאענט צו דעם. דאס הויז און ביורא האבן זיך געפינען אויף א מרחק פון א הונדערט מעטר נאר פון דער באן - סטאציע און דעם געדיכטן סודות-פולען וואלד אט צו דעם גן-עדן ווינקל, ווי דאס ארט האט בא מיר, איין 8 יעריק קינד, אויסגעזען,

האט מיך מיין באבע געבראכט אין איינעם א זומער. זי איז, צוזאמען מיט סאבאלס מוטער איינגעלאדן געווארן אויף אייניקע וואכן צו די קלינגערס. געווען איז דאס אייניקע יאר פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה צוישן די ליכטיקע טעג פון מיין קינדערהייט זענען די טעג, וואס כהאב דארט פארבראכט, פון די ליכטיקסטע. דאס גליק האט זיך אבער אינמיטן איבערגע ריסן, צוליב דעם טראגישן טויט פון זיידע'ס פאטער אין קרעמעניץ. זועגן דעם און וועגן אנדערע טראגישע געשעענישן אין יענעם זומער כא אונדז אין שטאט, געשעענישן וואס האבן אויסגעזען, ווי א פאראויסזאגונג פון די שווארצע, כלוטיקע כמארעס, וואס רוקן זיך אן אויפן הימל פון דעם צוואנציקסטן יארהונדערט, א צווייט מאל. דא וויל איך אונדזערע טייערע ליינער איבערגעבן די דראמאטישע געשיכטע, וואס האט פאסירט מיט אפאר און דרייסיק יאר שפעטער מיט רוזיען, די עלטסטע טאכטער פון די קלינגערס, זיידע רויט'ס אייניקל.

קרעמעניץ איז באוואוסט מיט איר בארג "כאנע" און "פאטיק". אבער פיל וויכטיקער און פאר דער יידישער באפעלקערונג דארט געווען דער בארג "ווידזמקע" מיט די פילע וועלדלאך אין טאלן, מיט זיינע צויכערנרע ווינקעלאק זומער און ווינטער. אויף האט דעם בארג פלעגן א צאל פויערים פארדינגען צימערן אויף דאטשעס פאר קרעמעניצער יידן און פארדי שכנותדיקע שטעטלאך.

כאס אנהויב פון בארג האט זיך געפונען די ווירטשאפט פון ביקאווסקי, דער רייכסטער פויער דארט. ער האט אויפגעבויעט בא זיך אין הויף א הויז מיט א צאל צימערן פאר די דאטשניקעס. אט דער ביקאווסקי האט געשמט פאר א גרויסן שונא-ישראל. אין דעם האבן מיר זיך, די קינדער וואס האבן מיט זייערע מוטערס געוויינט אויף די דאטשעס אין פארלויף הון א פאר זומערן, איבערצייגט פון זיין באציונג צו אונדז. אונדזער שנאה צו אים איז אלץ געוואקסן, באזונדערס, ווען מיר האבן אין זיין הויז ענדעקט א בינטל צייטונגען, וואס די פאטשאיעווער לאווע פלעגט ארויסגעבן אונטערן נאמען "פאטשאיעווסקי ליסטאק". געווען איז דאס א שווארצמאהדיקער פאמפלעט, וואס האט אפען גערופן צו פאגראמען. דער האס אונדזערער צו ביקאווסקי האט זיך איבערגעטראגן אויך אויף זיינע צוויי זין, צוויי הויכע אין געזונטע ווי ער שקצים.

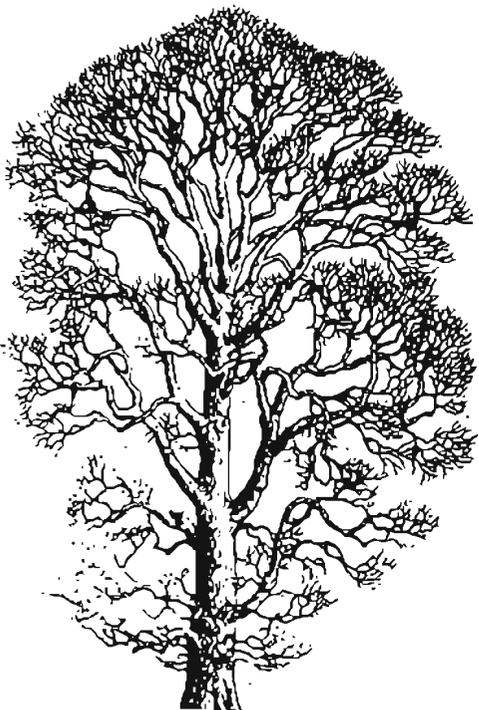
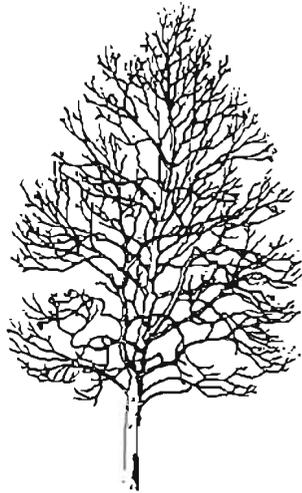
אויפן פאן פון דעם דערציילטן דא איז באזונדערס אינטערעסאנט די שילדערונג פון אונדזער לאנדסמאן, יוסף שיפריס, ווי איך האב זי געערט פון אים נישט לאנג. אין יאר 1946 האט יוסף באזוכט קרעמעניץ. אנגעשפארט אויף א פארקן האט ער מיט שרעק באטראכט די נאך נישט דערווייטערטע רעשטלאך פון פארברענטן געטא. פלוצעם האט ער דערפילט איין ארויפגעלעגטע האנט אויף זיין פלייצע. געווען איז דאס א יונגער אוקראינער וואס האט מיט אים געשפילט פוטבאל און נאכער צוזאמען מיט אים געדינט אין דער רויטער ארמיי. דער אוקראינער האט אים פארנעטן צו זיך א היים אויף דער ווידזמקע. אויפן צווייטן טאג האט אים דער אוקראינער גערופן עפעס ווייזן. זיי זענען ביידע געקומען ביז ביקאווסקי ווירטשאפט. אין הויז דארט האבן זיי געטראפן ביקאווסקעס עלטסטן זון (זיין פאטער האט שוין נישט געלעבט) און רוזיע קלינגער. אלע צוזאמען זענען זיי, אויפן פארשלאג פון רוזיען, אוועק סוף אין גארטן און צווישן הויכע און געדיכטע קוסטן דערזען דעם גוט פארמאסקירטן בונקער, אין וועלכן דער יונגער ביקאווסקי האט רוזיען אויסבאהאלטן אלע יארן פון דער נאצישער הערשאפט.

דער "פאטשאיעווסקי ליסטאק", און דער אנטיסעמיטישער גיפט פון פאטער האבן נישט מצליח געווען צו פארדארבן אין זיינע זין דעם מענטשליכן געפיל, וואס האט זיך דא אויסגעדרוקט אין זיין שענסטער פארם. בשעת יוסף'ס כאזוך זענען שוין רוזיע קלינגער און ביקאווסקי געווען מאן און ווייב. ביידע זענען שוין נישט באם לעבן.

זאלן מיינע ווערטער זיי און אלע אומגעבראכטע נייטגלידער פון די משפחות רויט-קלינגער דינען אלס מצבה

"למנחה מזכרת אהבה, לבת היקרה פיינהלע תחי, לחתני היקר יחזקאל שיחיה ולכתם היקרה והנעימה שרהלע חחי מאת הורייכם אליהו ורחל רזניק ומאת אחותכם, גיסכם ובנם היקר, רבקה ויצחק גולדשטיין, ערב חג הסוכות דשנת תרצ"ז, 30/11 1937 פה קרמניץ."
 ההקדשה הזאת על גבו של הצילום בכתב-יד יפה של אלי רזניק מעידה על יהודי משכיל בחברת חלק ממשפחתו. הוא היה שנים רבות חבר פעיל בוועד הציוני, כצעירותו היה מורה פרטי ליירוש. מחפלי בית-הכנסת החסידי (חסידישע שילעכל) זוכרים היטב שהורות לו היתה רבה מאוד השמחה שנו בשמחת תורה. הוא היה בין אלה שכאותו יום היו מצליחים להקיר יהודים קשישים בהחלכות אחרי כל הקפה. כולט מצאו את מותם הנורא יחד עם כל יהודי קרמניץ תגצב"ה.

די דריי זקני העדה אונדזערע זייל

די פאטאגראפיע איז אויפגענומען געווארן אויף איינע פון אונדזערע חנוכה מסיבות אין תל-אביב. וועגען יעדען איינעם פון זיי און זיין געזעלשאפטליכער טעטיקייט אין קרעמעניץ און אין די פלעצער אין וועלכע זיי האבן זיך אויפסנייל באזעצט איז רא וואס צו דערציילן.

פון לינקס: דער שוחט ר' רוד שיכמאן. פון קרעמעניץ האט ער מיט זיין פאמיליע עמיגרירט קיין ארגענטינע. דארט איז זייער הויז געווען לאנגע יארן דער ערשטער עטאפ, די ערשטע הייס, פאר נייע קרעמעניצער עמיגראנטן. נאך דעם עולה זיין קיין ישראל צוזאמען מיט זיין זון, יהודה קויפמאן (שיכמאן) מיט זיין פאמיליע האט ער, ווי נאר דאס שוואכע געזונט זיינס האט אים דערלויבט, אויך דאזיר אפגעגעבן מיט צרכי ציבור.

וועגען א. פישרמאן, אין מיטן, און זיין איבערגעגעבענער ציוניסטישער טעטיקייט אין קרעמעניץ ווייסן מיר אלע. ער אויך האט זיך אין ישראל אפגעגעבן צו געזעלשאפטליכער טעטיקייט אין די גרעניצן פון זיין וואוינארט.

וועגן דוד רובין, דעם פילזייטיקו משכיל און זיינע קינדער, זייער אלעמענס ראל אין קראעמעניץ פאר דער שואה און די ערשטע צו זיין דערט נאך דעם חורבן איז איבעריק עפעס צו זאגן דא. די שפורן פון דודס פעדער געפונען זיך אין אייניקע פון אונדזערע אויסגאבן. אויך געפונט זיך אין אונדזערע הענט אייניקע פון זיינע כתב-ידן, וועלכע מיר וועלן מיט דער צייט אויסנוצן.

מסיבת חנוכה הראשונה של אירגוננו בשנת 1952,
בבית החייל הישן ככיכר דיזנגוף.

יושבים עם הגב אלינו משה קרמבנטסווגסקי. השורה השנייה: מטמאל לימין: ולברג, פוזננסקי ז"ל, יעקב שפיר ז"ל, הקריין והשחקן אליהו גולדנברג ז"ל, מבילוזורקה, שהשתתף במסיכה בחור בן-עיר קרוב וחרס רבות לחוכנית הערב. אחריו מנוס גולדנברג, יצחק רוכל, חנה גולדנברג, אשה פוזננסקי (מהכית אפרוס) - ז"ל. לאה גולצברג, פלרה זץ (מהכית איודלמן). שורה שלישית מטמאל לימין: על יד העמוד עומדים: רינה ברנשטיין ז"ל, סניה קסלר, רחל נדיר (אוטיקר). יושבים: אדליה פולטורק, לאה קלורפיין, חנוליה שפיר (פולטורק), משה שניידר ז"ל, יצחק גולצברג, עומדים: דורה חורן (פלדמן) לייב קוטליר ז"ל, מאחורי דבורה חורן יושב לוזער בריק ז"ל.

א קבלת פנים לכבוד אונדזערע לאנדסלייט, געסט פון אויסלאנד,

וואלף שניידער און זיין פרוי פון אמעריקע און ישראל לייכל פון-ארגענטינע. וואלף שניידער און זיין פרוי האבן באזוכט ישראל שוין עטליכע מאל. יעדעס מאל ווען זיי קומען, געבען זיי ביידע אפ א היפּשן טייל פון זייער צייט אונדזער אירגון, וועלכער ווערט אלע יארן דורך וואלפן געראטן און, אין א געוויסער מאס, דירעקטירט, פון ווייטן דעטראיט. יעדער באזוך זיינער ברענגט מיט זיך מיט עפעס א רעיון, וואס גיט א שטויס צו וויכטיקע שריט פון דעם אירגון. מיר האבן וועגן זייערע באזוכן און וואלפס אנטהיל אין אונדזער טעטיקייט געמאלדן במשך פון דער צייט אין אונדזערע העפטן.

דאסמאל איז דער באזוך פון די שניידערס געווען זייער א קורצער, אבער פאר אונדז זייער איין אינטענסיווער. מיר האבן געהאט מיט זיי אייניקע באראטונגען. דער "מכון כ"ץ פאר דער אויספארשונג פון דער העברעאישער ליטעראטור" באס תל אביבער אוניווערסיטעט האט איינגעארדנט לכבוד וואלף שניידער און זיין פרוי א פייערליכן מיטאג מיטן אנטהיל פון די פירער פון מכון פארשטייער פון דער אוניווערסיטעט ביבליאטעק, און אייניקע פון אונדזערע חברים. שניידער, ווי באווסט, איז געווען איינער פון די איניציאטארן פון דער לעווינזאן ביבליאטעק לזכר קדושי קרעמעניץ ב"י תל-אביבער אוניווערסיטעט, ער איז שוין זייט אייניקע יארן דער מיט-רעדאקטאר פונם ליטערארישן חודש זשורנאל "אונדזער אייגן ווארט" וואס דערשיינט אין ניו-יארק. זיינע וויכטיקע עסייען אויף ליטערארישע טעמען, דערשיינען אין יעדן זשורנאל, כמעט. דעם לעצטן אונדז פאר זייער אפפארן פון ישראל האט דער וער איינגעארדנט א פייערליכן געזעגנונגס אונד לכבוד די שניידערס און ישראל לייכל אין סעמינאר הקיבוצים מיטן אנטהיל פון ועד אין די קרובים פון די געסט. די אטמאספער פון אונדז איז געווען א גאר ווארעמע און די שטימונג א דערהויבענע ביז גאר. דאס האט זיך אויסגעדיקט אין די דברים היוצאים מן הלב פון לייבלען און שניידער, פון אייניקע חברים ווי אויך אין די נאסטאלגישע לידער, וואס די חברים האבן געזינגען בצווחא מיט יוגנטליכן ברען אין בענקשאפט. זייער רירנד זענען די בריוו, וואס זענען צו אונדז אנגעקומען באלד נאך דער מסיבה פון די שניידער'ס. גענוג צו ציטירן אייניקע זאצן פון ערשטן בריוו נאר "מיינע ליבע קרעמעניצער אן שומסקער פריינט און חברים, אלע מיט וועמען איך און מיינ פרוי האבן געהאט די זכיה זיך צו טרעפן אויף יענעם אומפארגעסלעכן אוונט". נאך דער הארציקער ווענדונג שילדערט שניידער אין זיין שינעס יידיש, וואס זיי האבן זויף דער באגעגניש איבערגעלעבט. און ער פארענדיקט: "... יענער אחנט האט זיך טיף איינגעקריצט אין אונדזערע הערצער און וועט שטענדיק ווארעמען אונדזער געפיל און רצון זיך צו טרעפן מיט אייך נאכמאל און נאכמאל. מיר דאנקען אייך, טייערע, פאר דער געלעגנהייט, וואס איר האט אונדז געגעבן זיך צו טרעפן מיט אייך און אייך מקבל פנים זיין, ווי קרובים אין אונדזער קרעמעניצער שומסקער משפחה..."

דאס זעלבע האט אייבערגעלעבט דער גאסט ישראל לייכל. אין די בריוו וואס מיר באקומען

פון ארגענטיגע פון ציפורה און מרדכי כ"ץ און פון חנה מיט חיים פייער שילדערן זיי די באגייסטערעטע באריכטן וואס לייכל גיט איבער, נא פארשיידענע צוזאמענטרעפונגען וועגן די באגעגנישן זיינע מיט די קרעמענצעער אין ישראל און, באזונדערס, וועגן דעם געזעגנונגס אורנט אין סעמינאר.

לאמיר האפען אז מיר אלע אנוועזנדע אויף יענער מסיבה וועלן דערלעכן צו באגעגען זיך מיט די שניידערס און לייכלן אויף זייער נעכסטן באזוך אין ישראל, וואס וועט זיכער קומען.

מ.ג. א בריוו פון א ראדיווילער פריינד

דער אויטאר פון דעם בריוו, וואס מיר גיבן דא, לייב אייזין, איז דער זייער טיכטיקער פארזיצער פון דעם אירגון יוצאי רדזיכילוב אפריינד פון אונדזער אירגון. אייזין איז געווען צווישן די אנטלאפענע קיין קרמניץ יידן פון ראדיוויל, ווען די עסטרייכישע ארמיי האט זיך אין 1915 דערנענט צו זייער שטעטל און די סכנות, וואס האבן גערראט זייער לעבן אין גוטס, מצד די אפטרייטענדע קאזאקישע ארדעס, איז געהאנגען איבער זייערע קעפ. בעזשענצעס, פליטים, האט מען די אנגעקומענע משפחות גערופן. זיי זענען גאר ווארעם אויפגענומען געווארן דורך די יידישע איינוואוינער. באזונדערס טעטיק אין דעם הינזיכט איז געווען די יונגע אינטעליגענץ*. א טייל פון די ראדיווילער זענען פארבליבן אלס באשטענדיקע, זייער געוואונטשענע, תושבים אין קרעמעניץ. און די, וועלכע האבן זיך, מיט דער צייט, אומגעקערט צו זייערע, טיילווייז רואינירטע הייזער, האבן ביז דעם גרויסן חורבן אנגעהאלטן א פריינדליכע אין יונגע פארבינדונג מיט די קרעמעניצער יידן. די שאריח הפליטה פון זיי, דא אין ישראל און אומעטום צווישן זיי לייב אייזין, טוען דאס עד היום הזה.

* אין "פנקס קרעמעניץ" זייטן 60-61 האט מנחם גולדגארט פון תל-אביב, געגעבן איין אויספירליכן און אינטערעסאנטן באריכט "העזרה לפליטים בימי מלחמת העולם הראשונה". גולגארט איז געווען א ראדיוויליווער תושב, א נאענטער קרוב פון די פרשכערגס ז"ל.

זכרונות מאנית המעפילים "יציאת אירופה"תש"ז - 1947 - E X O D U S

השנה היא שנת 1947. רבבות יהודים שנשארו בחיים כארצות מזרח אירופה ובמיוחד כבליה המועצות מתקבצים בגרמניה במחנות שאורגנו עבורם ע"י צבא ארצות הברית. רוב היהודים כמיהים לעלות ארצה, אבל שערי הארץ סגורים, פרט למספר קטן של סרטיפיקטים שהוקצבו ע"י השלטון המנדטורי בארץ.

מוסדות ההעפלה החליטו להגביר את קצב ההעפלה ובשנת 1947 באמת הוכפל מספר המעפילים. בסוף 1946 נרכשה ע"י המוסדות אנית נהר כשם "פרזידנט וורפילד". היתה זאת אניה בת 30 שנה, המיועדת לנסיעות קצרות, חלקה העליון (3 קומות) בנוי מעץ ובה מקום, כתנאים רגילים ל-500 איש לכל היותר. בזמן מלחמת העולם השנייה הושאלה האניה לאנגליה ואז בפעם הראשונה חצתה את האוקיינוס. אחרי המלחמה הוחזרה לארצות הברית ונמכרה ע"י בעליה לגרוטאות. מפרוקה הצילו אותה מוסדות ההעפלה.

אחרי תיקונים והתאמה למטרתה החדשה ותלאות מרובות הגיעה האניה לצרפת ושם היתה צריכה להחקים העלאת המעפילים.

צרפת הוותה רק תחנת מעבר לעליה ב' ולא היה בה מספר מספיק של עולים, ולכן חייבים היו להביא מגרמניה. בדרכים ולא דרכים הצליח "המוסד" להשיג משלטונות צרפת רשיון כניסה מגרמניה ל-1,700 איש (עובדים כביכול). על סמך רשיון זה היה על "המוסד" להכניס לצרפת 4,500 איש, מספר עולים שהיה על "יציאת אירופה" להוביל. הדבר נעשה כך: על סמך הרשיון המקורי הוסע המשלוח הרשמי ברכבת בהשגחת הצבא האמריקני, ובאותו הזמן, על סמך צלום הרשיון הוסעו במכוניות משא משלוחים בלתי-לגליים, בהשגחת אנשי "המוסד", מחופשים לחילים אמריקניים. התחבולה הצליחה, אמנם לא בקלות ולא לגמרי חלק, אבל בסופו של דבר כל המשלוחים הגיעו לצרפת והתמקמו בסביבות הנמל מרסיי.

אחרי הכנת האנשים והתעודות, הועלו האנשים ביום 11.7.1947 על האניה. באותו יום היתה שביתת תחבורה בצרפת, אבל מטה השביתה נחן החר מיוחד לנהגי משאיות להוביל אותנו אל האניה.

מהרגע שהאניה הגיעה לים התיכון היא היתה בהשגחתו של הביון הבריטי, שהכין את מטרתה והשלטונות הבריטיים הפעילו לחץ כבד על איטליה ואחרי כן על צרפת, שלא יאפשרו את יציאת האניה לים. ואמנם גם אחרי שהעולים היו כבר עליה, הצליחו הבריטים להשיג משלטונות צרפת איסור הפלגה ומנעו מהאניה נווט וגוררת, שבלעדיהם אין לעזוב את הנמל. המצב היה ללא מוצא. נווט שנשכר באופן פרטי בשכר אגדתי לא הופיע ואז מפקח האניה (מטעם ההגנה), עם רב החובל (איש פלמ"ח) החליטו להוציא את האניה בכוח עצמם, דבר מסוכן וללא תקדים. לפנות בוקר נחתכו כבלי הקשירה והאניה נסתה להפליג. לרוע המזל היא עלתה על שרטון ביציאה מהנמל. כשהיה נדמה שכל העבין נכשל, הצליח צוות האניה, בתמרונים שונים, להוריד אותה מהשרטון והאניה הפליגה לים הפתוח. נשמנו לרווחה - אנו בדרך ארצה. על האניה היינו 4,515 איש; 1,561 גברים, 1,282 נשים (מזה עשרות בחדשי הריונס האחרונים), 655 ילדים ו-1,017 נערים. כשליש מהמעפילים היו חברי קבוצים ותנועות נוער. כפי שנזכרנו בדיעבד לדעת היינו באניה 5 בני קרמניץ: שמואל גון ז"ל, מאיר גולצר ואשתו לעתיד מנדל, חיביה ואני.

הצפיפות על האניה היתה רבה. נשים הרות וחולים שלא אושפזו בכי"ח של האניה שוכנו בתאים וכל יתר המעפילים סודרו על דרגשי עץ שנבנו בשלושה מפלסים. בכדי להגיע למקום לינתך היה עליך לזחול פנימה ולשכב אחד בצד השני, לשבת היה בלתי אפשרי. למי שלא הספיק מקום על הדרגשים ישן על הספון.

האנשים על האניה היו מסודרים בקבוצות של 30 איש. ראשי הקבוצות דאגו לקבלת אוכל, מים, תורנויות וסדרנות. למרות הצפיפות הרבה נשמרו סדרי החיים, הצבור הקפיד למלא אחרי הוראות פיקוד האניה שנמסרו ברמקול ובעתון שהוצא ע"י הנהגת המעפילים בשפות שונות והודבק על הקירות.

מאות סבלו ממחלת ים וחוסר אויר, על הסיפון היו הקבוצות עולות בסרוגין, בגלל חוסר מקום, אבל האמון באנשי ההגנה והאמונה שבועד שבוע נהיה בארץ - השכיחה את הקשיים והסבל. בכדי להנעים את הזמן היו ברמקולים סיפורים אודות הארץ ושירים עבריים.

מרגע שיצאנו את הנמל לוותה אותנו אניית מלחמה בריטית ועם הזמן הצטרפו אליה עוד 5 אניות.

כמקובל באניות ההעפלה, התכוננו להתגוננות אם האנגלים יתקיפו אותנו כשנגיע למים טריטוריאליים של ארץ ישראל. הסיפון חולק לקטעים ולכל קטע נקבעה הקבוצה שעליה להגן בבוא העת. כנשק הגנה הוכנו תפוחי אדמה, קופסאות שמורים, בקבוקים וכו', נשק חם לא היה לנו ואסור היה לשימוש.

כתכנית פקוד האניה היה לפרוץ את 5-7 המיל של מים טריטוריאליים ע"י ניצול מהירות האניה ותכונתה, שהיא לא יושבה עמוק במים, לכן יכלה להתקרב לחוף, כנגוד לאניות המלחמה שהן כבדות ויושבות עמוק במים. בתאום עם ראשי ההעפלה בישוב, על האניה היה להגיע לחוף בת-ים או ת"א.

כלילה מן 17 ו-18 ביולי התקיפו אותנו אניות המלחמה; מחוץ למים טריטוריאליים כשהיינו כ-25 מיל מהחוף, בנגוד לחוק הבינלאומי. ההתקפה נמשכה כשעתיים, החיילים השתמשו בגזים ופתחו באש וברגע שהחיילים הצליחו לעלות על האניה הרביצו באלות. היו לנו 3 הרוגים ועשרות פצועים. בגלל הגיחות של משחתות המלחמה נשברו דפנות של האניה, המים חדרו פנימה והיתה סכנה של טביעה. חלק מהפצועים היו זקוקים לעזרה רפואית דחופה בבית חולים. מסיבות אלו החליט מפקד האניה להפסיק את ההגנה ולשוט לנמל חיפה, לפי הוראות האנגלים. לולא ההתקפה מחוץ למים טריטוריאליים, היו שעתיים של מאבק מספיקים לנו להגיע לחופי הארץ, ושם חיכו לנו המוני תושבי הארץ.

לאנגלים נגרמו אבדות. אחדים מהם נהדפו ונזרקו לים, אחרים נפצעו או נלקחו לשבי. רצועים, עיפים ומאוכזבים מכשלון הפריצה הגענו לחיפה. כדי להרדים את עירנותנו ולמנוע התנגדות חילקו לנו האנגלים כרוזים, בו הם מביעים צער שאין באפשרותם כרגע להשאיר אותנו בארץ ונאלצים להעבירנו זמנית לקפריסין, דבר כפי שנוכחנו כעתיד, היה שקר.

אחרי חפוש אישי מדוקדק הועברנו ל-3 אניות גרוש, החפצים האישיים שלנו (10 קל. לאיש שהורשינו לקחת בצרפת ל-"יציאת אירופה" נלקחו מאתנו והועברו במרוכז לאניה, אחרי 24 שעות של הפלגה כבר ידענו שהיעד הוא לא קפריסין, אבל לא ברור היה לאן מובילים אותנו. רק אחרי זמן מה הודיעו לנו שמחזירים אותנו לצרפת.

קדמאעניץ

צו שטאַט אלל אונדז אין אונזער ארץ
 טראג אונדז אונדזער צער גארער ארץ.
 אין "צוואלף" אלס אונדז האט צו אונדז
 באוויילן אונדז. וויילן, רעדן און שרייבן אונדז אונדז:
 אונדז אונדז "האט אונדז אונדז אונדז?"

****

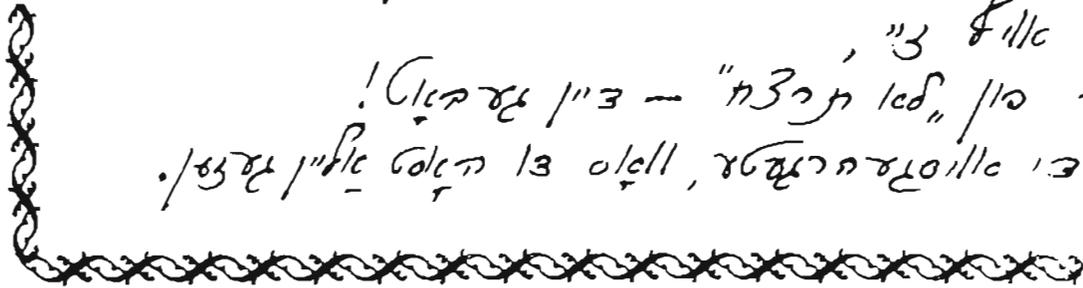
צו זיין אונדז אונדז אונדז אונדז
 "האט אונדז, "האט אונדז."
 ביים אונדז האט אונדז אונדז אונדז אונדז,
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז,
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז.

****

אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז
 צו אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז

****

ביים צו אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז
 אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז אונדז

א רירנדע באגעגניש מיטן חזן מ. ראדזיווילאווער

מיטן חזן ראדזיווילאווער פון ניו-יורק האבן מיר, די חברים פון אונדזער ועד, זיך באגעגנט אין סעמינאר, צוריק מיט עטליכע יאר אויף איין אפיציעלער קבלת פנים לכבודו. פאר דער דאזיקער צייט האבן מיר געהערט פון אים נאר דאס, אז ער פירט אויס דעם ריטועלן טייל פון די יערליכע אזכרות, וואס ווערן איינגעארדענט דורך די קעמעניצער אין ניו-יורק לזכר די קדושים אונדזערע. אין איין שיינס פרימארגן, צוריק מיט דריי וואכן, קלינגט בא מיר דער טעלעפאן. געווען איז דאס א רוף פון ראדזיווילאווער, אז ער וויל מיך זען צומארגנס אין "הילטאן". אזוי פריינדליך און הימיש האבן געקלונגען זיינע רייד, אז כ'האב מיט אומגעדולד ארויס געקוקט אויף דער באגעגניש. און זי איז געווען פיל הארציקער און רירנדער, ווי להאב מיר געקענט פארשטעלן.

די דריי שעה אין צימער פון האטעל זענען דורך אומבאמערקט. נאר 5 יאר איז מאטוס ראדזיווילאווער אלט געווען, ווען מהאט אים, אלס יתום, געבראכט פון שומסק צו זיין זיידן בערל באראק, וועלכער האט געירשנט דעם פאסטן פון קאזיואנע ראבינער שמחה באראק, פאר דערציונג. מאטוסעס פאטער איז אומגעקומען כעת דעם צוזאמענשטויס פון צוויי באנען אין רודניא - פאטשאיעוו, אין וועלכן 50 פערזאן זענען דערהרגעט געווארן, צווישן זיי צוויי קעמעניצער: ליבל און ביאלער און איין שומסקער, מאטוסעס פאטער. מאטוסעס מוטער איז פארבליבן אין שומסק מיט 2 קינדער.

נאר 10 יאר, די ערשטע יארן פון זיין לעבן, האט מאטוס פארבראכט אין קעמעניץ אונטער דער ווארעמער השגחה פון זיינע קדושים. אבער אט די יארן האבן זיך ווי ער זאגט טיפער איינגעקריצט אין זיין הארץ, ווי אלע אנדערע. פון דעם האטעל צימער האט זיך פאר אונדזערע אויגן אנטפלעקט א וואונדערלעכער פייזאש פון בלוינען, רהיקן ים און אויף זיין פאן האבן זיך פאמעלעך געביטן פאר אונדזערע אויגן געשעענישן פון א מאל, געשטאלטן פון ביח ספר "תרכות", ווי מאטוס האט געלערנט און דער שיינער ארום פון דארטיקער נאטור, וועלכע מיר האבן ארויפגעבראכט אין אונדזער, דורכאויס עמאציאנאלן, געשפרעך.

באם געזעגענען זיך האט מאטוס מיר געשענקט זיינעם א בוך, געשריבן אין ענגליש אין א רייכער אויסגאבע. וועגן דעם בוך, אונטערן נאמען: "אצינד אדער קינמאל נישט", וואס איז דערשינען צוריק מיט עטליכע מאנאטן שרייבט דער קריטיקער, א. שרייבער, אין דעם וואכן זשורנאל "אלגעמיינער זשורנאל" צווישן פיל אנדערעס... דאס ענגלישע בוך פון דעם וועלט בארימטן עמוד-קינסטלער, חזן מתתיהו האט א גאר שטארקן אפריף און ווערט געלייענט פון טויזענטער מענטשן איבעראל מיט גרויסן אינטערעס" און ער גיט צו "דאס איז צום ערשטן מאל וואס א חזן פארפאסט א בוך אויף א פאליטישער טעמע..." מאטוסעס שטעלונג צו די הארבע פראבלעמען פון אמעריקע באם איצטיקו מאמענט, וואס ער וויזט ארויס אין דעם בוך, האט ארוסגערופן א גוטן אפקלאנג בא א טייל פאליטיקער, ווי סענאטאר דשעקסאן, סענאטאר פעטריק, מאינינען ראבערט וואגנער און אנדערע."

אין דעם בוך, וואס ענטהאלט 220 זייטן, גיט דער פארפאסער אפ די ערשטע 75 זייטן, דער געטיכטע פון קרעמעניץ, באגלייט מיט אייניקע בילדער - זייער שפאנענד איז די שילדערונג פון זיין אנטלויפן צופוס פון לעמבערג קיין קרעמעניץ. ער און אייניקע פון זיינע פריינד, וואס האבן מיט אים דורכגעמאכט דעם געפערליכן זעג זענען אנגעקומען קיין קרעמעניץ, דעם 13 יולי 1941. אין שטאט איז אלעס געווען געשלאסן אין גאס האט מען נישט געזען קיין מענטשן. די לעצטע ציוויקע און מיליטערישע אמטן האבן זיך פיבערהאפט געפאקעוועט. פון די בערג ארום האבן די לעצטע רוסישע איינהייטן באשאסן די אנגרייפנדע דייטשן, כדי צו באשוצן די אפטרייטנדע טיילן. נאך א קורצע רו אין זיין מומעס הויז האט מאטוס זיך געלאזט לויפן ווארטער, וואו ער איז געקומען איז שוין געווען אקופירט דורך די דייטשן. און טאקי אין די אקופירטע, אוקראינישע געביטן האט מאטוס זיך געראטעוועט, א דאנק זיין לעבענס - חכמה און גלויבן ווי ער זאגט, אין דער אומבאדינגטער מפלה פון די נאציס. די עטליכע שעה אין האטעל האבן אונדז ביידע שטארק דערנענט און כגלויב אז מיר וועלן די באגעגניש קיינמאל נישט פארגעסן.

דער ערשטער ארויסלאז פון דער יידיש - אוקראינישער
העכערער אנפאנגס שולע 1818-1919

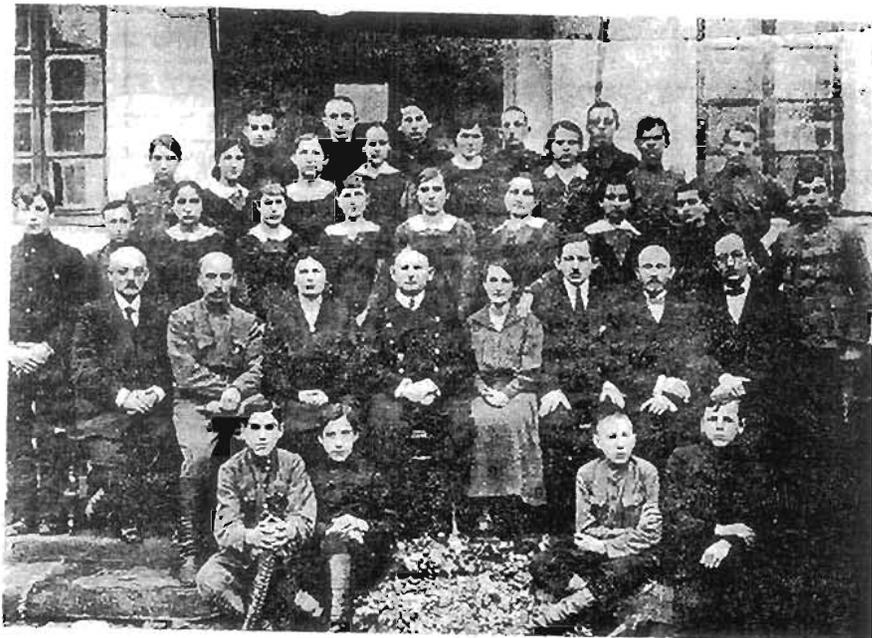
דער פארוואלטער פון דער שולע, קרייטשמאר, זיצט צווישן די

צוויי לערערנס פון די עלטערע חברים אונדזערע וועלן אייניקע געפונען דא זיך אליין, זייערע לערער און אנדערע, זייערע חברים און באקאנטע, וואס נאר א טייל פון זיי זענען נאך בין החיים, ביז 120.

דער ערשטער פון די וואס זיצן אויף דער ערד איז שמואל ראפאלוביטש (טשערעפאשניק) עולה געווען קיין ישראל פון ארגנטינע. ער האט אונדז די כילד איבער געגעבן דער צוויטער איז ישראל בעקער ז"ל, נאך אים יהודה קאופמאן (שיכמאן) עולה געווען פון ארגנטינע, דער לעצטער, דוד לערער, פון דער דוכנער ראגאטקע. זיין גורל איז נישט באוואוסט.

שמואל ראפאלוביטש און קאופמאן געהערן צו די עולים, וואס האבן אין ישראל געשלאגן טיפע ווארצלן, זיי און זייערע קינדער, שמואל טשערעפאשניק וואוינט אין נחניה און איז זייער טעטיק אויף געביט פון יידישן קולטור-וועזן. מיט זיין איניציאטיוו איז דער נחניער אפטיילונג פון דער "יידישער קולטור געזעלשאפט" אין ישראל, געגרינדעט געווארן א באר אין א דראמאטישער

קרייז, וועלכע טרעטן אפט ארויס אויף אונדען, וואס די מועצת פועלי נחניה ארדנט איין. ער אליין טרעט ארויס מיט דערפאלג מיט, דורך אים געשאפענע, פעליעטאנען. קאופמאן מיט זיין פרוי גיבן זיך אפ מיט אנסארבירן, געזעלשאפטליך, נייע עולים פון ארגענטינע און רוסלאנד. זייער ווארעם הויז איז א בית ועד פאר עולים און פאר די פיל באקאנטע זייערע. עס ווערט בא זיי איינגעארדנט מזיקאלישע אונדן, שירה בציבור און לעקציעס פון געזעלשאפטליכע טוער.

הרעמעני צינער שטימע

דאס יודישע קרעמעני אין ריכט פון די 60-טע יאהרען.

אין דעם ארגאן פון רופישען יודענטום גראַסוויטע פון יאהר 1860 35 א. וועלכער האט ערשיינט אין אדעס געפונען מיר א אַפּשטיגלונג פון נייסיגען און עסאנאמישען לעגען פון קרעמעני צער יודען אין יענע יאהרען.

מיר ציטירען דא די וויכטיגסטע טייל פון יענער בעשרייבונג: יא קליין שטערטעל קרעמעני. וועלכעס צייכענט ויך אויס מיט א פרעכטיגער אומגעקענד איז פונארערפלעגט אין א טהאל צחישען בערג-רעסטלאך פון די קארסאטען באזונדער צייכענט זיך אויס דער בארג אויף דעם שפּיך פון וועלכען עס געפינען זיך נאך סטנים פון א שלאם וואס טראגט דעם נאמען פון דער פוילישער קעניגין יבאנא. די שטאדט דאָרף פאר אונז האצפן א פאונדערען אינטערעס שוין צוליב דעם אליין ווייל דארט האט געלעבט גע- שאפען און געשטארבען איינער פון אונזערע גרעסטע געלערענטע ב. יצחק בער לעחינזאהן וועלכער האט משהר חיי א האלב יאהר- הונדערט געחירקט דורך זיינע אומשטערבליכע ווערק לסובת זיין פאלק- זייענדיג איינוואס נידערגעשלאגען פון זיינע קערטערליכע

ליידען האט ער נישט קוקענדיג דערויף די גאנצע צייט געקעמפט קעגען די ריפוח פון זיינע גלויבענסגענאמען.

דער האנדעל האט זיך דארט געפונען א מאל אין א בלי- הענדען צושטאנד א דאנק דעם אימפולס וועלכען עס האט ארויס גערופען די עקזיסטירענדע דאמאלס הויך-שולע, איצט ווידער אין דער האנדעלס צושטאנד א געפאלענער.

מיט צופרידענהייט מחפן מיר פעסטשטעלען או די דאָלטיגען יודען האבען פון א לענגערער צייט שוין א אנדער קוק ארױף זייער רע לעבענס אינטערעסען בכלל און אויף בילדונג בפרט. זיי זענען שוין מעהר חעניגער דורכגעדרייגען מיט א באַדערסעניש צו געבען נױערע קינדער א פיינע ערציהונג וואס עס ווערט סארחירקליכע אין לעבען אויך די פרויען שטעהן נישט אפ טון דער מאדערנער ערציהונג-סדאך דעם וואס עס עקזיסטירט נישט קיין יפאנאמיאנען פערבייט דעם סעהלער אין א געוויסער מאס די היימישע צויסביל- זונג. עס עקזיסטירט דארט א ערשט-ראַנגיגע אנפאנגס שולע אבער די ערמאלגען איהרע זענען נישט קיין גלענצענדע אויב מען זאל גלויבען די קלאנגען וועגען דעם מיט סאדגעניען בעמערקען טייל אז די קינדער פון פרויען-געשלעכט רעדען אויף א שעהנעם רוסיש פויליש. רייטש און פראנצויזיש. א באזונדערע ליבע חייזען. זיי ארום אי דער געזעצער שפּראַך אין הינזיכט פון בעקליידען זיך אין וועלטליכער באנעהמונג שטעהען זיי נישט אפ פון די נישט פראווינציעלע שטעדט צוליב דער סיבה האַכען די יודען פו אַרומיגע שטעדטלאך געשטעמפלט קרעמעניץ לסאר א אפיקורסישע שטאָדט.

אין דער זעלבער קארעספאנדענץ דערזעהלט דער מחבר וועגען א טרויעריגען עפיזאד. וועלכער האט סאַסירט מיט א 15 יעהריג מיידעל פון א וקה אונגעזעהנער קרעמעניצער פאַמיליע דאס מיידעל איז פערנארט געווארען אן דערבייאגען מאנאסטיר דורך אייניגע פאנאטיקער מיט דעם צוועק ארויפצופיהרען זי אום שמד. א יאהר צייט האט זי זיך דארט געמאַסערט. מיט גרויס מיה האט זיך איינגעגעבען דעם אומבליקליכען פאסער איהרען אויסצו- פועלען ביי דער העכערער מאכט מען זאל זיין קינד בעפרייען פון דער געפענגשאפט. מען האט זי בעפרייט אבער דאס פאַרברענגען דאס יאהר אין מאנאסטיר האט זי טייער געקאַפט. זי האט פארלויר- רען איהר אומשולדיגקייט. און דער מחבר פאַרענדיקט מיט איין אַויסרוף: יעס איז וקה אינטערעסאנט צו וויסען זיי אַזוי די גע- שיכטע וועט בעטראכטען דעם פאל וועלכער האט געקאנט גע- שעהן אין דעם 19-טען יאהר-הונדערט.

אונטערגעשריבען איז די קארעספאנדענץ דורך א געוויסען י. ראזענטאל.

איבערגעזעצט און איבערגעגעבען צום דרוק פון
אלעקסאנדער ראזענטאל.

משפחת עובדים

הכית, המכונה בתיאוריה של קרמניץ כשם בית-פרלמוטר, שכן ברחוב, שלפי זכרוני, נקרא לפי הסדר "פוצ'טובה", דירקטורסקה ולאחר מכן - רחוב פייראצקי. חלקו העתיק ביותר של בית - הקומתיים הלכן, על סטו-העמודים שלו - נבנה בסוף המאה ה-18 והשאר מאוחר במקצת. החצר היתה מרוצפת, אבנים גדולות, שטוחות מכוסות עשבים. מצד הרחוב הפרידה אותה חומה עתיקה מאוד, חרבה בחלקה, עשויה עמודים יפים לא גדולים מסביב וכותרות כראשיהם. בסוף שנות השלושים הוחלפה חומה זו כגדר עצים. ממול הבית שכן בית ספר אוקראיני. וכמרחק מה משם, בפנות אל מרגלות ההר, עמד המבנה החלת-הקומתי צהוב - הקירות של בית הספר הממלכתי היהודי "יוורייסקויה אוטשילושטשה", מאחורי הבית השתרע גן עתיק גדול, ומעברו כבר נראו רק ההר והיער. חלקו הגדול של אותו גן נמכר לאחר מכן למהנדס המניוק, שבנה לו שם "וילה" מודרנית.

הבית והגן היו אחוזתו של סבי-זקני בידיש פרלמוטר, שאני זוכרו כישיש בן-שמונים, אך עדיין מלא מרץ ותושיה. נפטר אחרי מחלה קצרה, מאחר שלא יכל להשלים עם מות רעייתו הצעירה ממנו בשנתיים. היו להם, להורי - הוריי הזקנים ארבעה ילדים: סבתי - עמליה עובדים, תנה שקלובין, רופאה, אישיות בעלת ידע רחב ואופי חזק; ראובן - מתמטיקאי. על פי השכלתו, שניסה כוחו בחקלאות וכמובן ללא הצלחה ויתרה החל להורות מתמטיקה רק בשנת 1939, היו לו שני בנים - חברי-נעוריי. ובת-הזקונים של הזוג פרלמוטר, סוניה - שגמדה כימיה, אבל לא עבדה במקצועה. ב-1928 נישאה לסוחר-תבואה, איש לבוב - בלנק. היו להם שני ילדים נפלאים.

כל אלה שהזכרתים כאן נרצחו בידי הנאצים. על פיהידיעות, שהגיעוני בדרכים שונות, יודע אני, שחנה דודתי, וכפי שכיננה בקרב משפחתי - שקלובינה, הגישה רעל לנכדתה ואיכדה גם את עצמה לדעת - שיינה בתה, היא איזה דודתי - נרצחה, לעת ניסו להביא מעט אוכל להוריי שנעצרו זמן מה לפני כן. משפחתה של אמי, בני משפחת עובדים סבלה אבדות כבדות עוד לפני המלחמה. מבין ארכעת הבנים - האחד נפל בימי מלחמת-האחים בלחמו לצד צבא המהפכה, השני נישא, עילוי בבית-הספר וגם מוסיקאי רב כשרון, טבע בשומסק, ימים מעטים אחרי שובועם אות הצטיינות מן הקונסרוטוריום. השלישי יוסף, שימש בימי מלחמת האזרחים אחרי מהפכת אוקטובר, מפקד גדוד בצבא האדום, אף נלחם בספרד. בימי מלחמת העולם השנייה ניהל את מחלקת החוץ של הסוכנות ט.א.ס.ס. כבעל תואר גנרל. בראשית שנות החמישים סר הינו בעיני השלטונות, יצא לגמלאות ומיד לאחר מכן נסתלק מן העולם. היו לו שתי בנות. שלצערי הרב, איני מקיים עמם קשרים. אחרון הדודים שלי - מיטיא, יושב עכשיו בבלגיה, בגמלאות. בימי המלחמה פעיל היה בתנועת-ההתנגדות הבלגית, קיבל כמה אותות הצטיינות בלגיים וסובייטיים על הצלת שבויים רוסיים.

הורי והורי הזקנים נספו כקרמניץ. הורי הוצאו להורג יחד עם כמה מאות אינטלקטואליים יהודיים בירייה באוגוסט 1941, שנה לפני חיסול הגיטו. סבי מת כגיטו, סבתי נספתה שם עם האחרים. על דמויות אלה, שהן כאורות-תמיד לי והחיות בי תמיד רוצה אני להתעכב קמעה. סבי, חיים עובדים הייתה לו לפנים טחנת קמח, ואתרי כן היה חוכרה, אך מעייני לכו נתונים היו בדבר אחר. בראש וכראשונה פיתה פעילות נמרצת ברשת "אורט" כקרמניץ, שימש משך שנים רבות יושב ראש הנהלת החברה. משך אל העבודה הזאת גם את אבי ז"ל, אשר זמן מסויים היה מנהל ביה"ס "אורט". מלבד זאת ניחן סבי באוזן מוסיקלית מפותחת מאוד. היטיב לנגן בפסנתר, והקומפוזיטור האהוב עליו היה שופן. בימות הקיץ היה סבי משכים קום עם שחר ויוצא אל הגן, מקום שם עכד כמה שעות. מאוד אהבתי לעזור לו בעבודתו זו ומכאן, כפי הנראה, נובעת נטייתי אל הטבע, ושהיא מלוותני כל ימי חיי.

נשמח ביחנו ומשענתו היתה סבחי - עמליה עובדים. אישיות בעלת תרבות פנימית ורחבת היקף. בידיעת עולם-הספר. הכל אהבה, כולל חחנה, בעל בחה - הוא אבי, שאמו מחה עליו בעודנו צעיר לימים ויהי לו סכתא עובדים לאם אוהבת. מעולם לא אמרה "אין לי פנאי לכך" - ניהלה אח משק הכית, הרבתה בקריאה, כמיומנות רבה הייתה פותרת חשבצים כארבע שפות. האויטרטיטה שלה כמשפחה היתה עצומה.

בדרך כלל זכור לי ביחנו כנאות-שלום ושלווה. ובעיקר נעמו לי הערכים, לעת שבו הוריי מעבודתם אמי סופיה, (סוניה), שהייתה רופאת שניים ואבי אלכסנדר רייך, המכונה בפי כול בשם סייניה. לא רק אב הוא היה לי, אך ידיד ורע, הטוב כידידים, חבר עליז לטיולי סקי ולהפלגות שיט. יחד היינו קוראים ומחורכחים, כל סודות לא היו לי בפניו. מעולם לא ניסה לכפות עלי את דעתו או רצונו, אך לא היה אדם אחר, אשר התחשבתי בו כמו באבי משך כל חיי משתדל הייתי לחקותו, להלך בדרכיו, בחייו הפרטיים, כביחסו כלפי הזולת וכבעבודתו החינוכית. הוא ואמי - זוג אוהבים ותואמים להפליא.

הוריי נורו למוות באוגוסט 1941 יחד עם האחרים, בגיא, לא הרחק ממכרה הפתח הישן. מעולם לא יכולתי להשלים עם זה, לי הם נשארו לזכר היקר והקדוש ביותר.

אני עצמי הייתי בסוף שנת 1941 בצבא הסובייטי, עברתי את הדרך מטוראי למפקד יחידת-רגלים. שלוש פעמים נפצעתי ושלוש פעמים קיבלתי צ"ש. אחרי המלחמה התחנתתי, גמרתי לימודיי באוניברסיטה, שימשתי מנהל כית-ספר חיכון כלבוב. גם רעייתי ענדה בהוראה. כ-1959 עברנו לפולין, וגם שם עבדנו בכית-ספר. כ-1969, נוכח המצב הבלתי נסבל שפקד את יהודי פולין - יצאנו לשכדיה, שקיבלה אותנו בחמימות. עובדים אנו, רעייתי ואני כספרנים באוניברסיטה לונד. יש לנו בן יחיד, נשוי, אשר לזכר אבי נקרא שמו אלכסנדר והוא מהנדס אלקטרוני, קונסטרוקטור. אשתו היא בת למשפחה יהודית, ותיקה בשכדיה, אביה פסיכולוג, והיא עסקנית ציונית פעילה. כולנו אוהבים אותה מאוד.

קשה לצמצם בשלושה דפים את קורותיה של כל המשפחה אנשים, שעבדו, וכל חייהם היו לכרכה ולחועלת. והנה כולם נפלו קרבן לפשע הנורא של השמדת עמים, וייתכן כי גם משום שפשע זה לא נחקל כתגובה ראויה לשמה מצד אלה, שיכלו לעזור לנו.

דברי ימי משפחתי הם חלקיק ממסכת העינויים הנוראה שמצאה את עמנו - ואני מוצא, שגם חלקיק זה אסור להורידו ליוון הנשייה.

תורגם מפולנית ע"י ש.ס.

מ.ג.

זמן רב קינן בליבי הרעיון לתאר באחת החוברות את המופלאה שבמשפחות עירנו, משפחת עובדים. חסרו לי אי אלה נתונים, וקיווייתי לקבלם משרידי המשפחה שנשארו בחיים. והנה הקדימני בכך הנכד של ראש המשפחה, חיים עובדים ז"ל, יוזיק (יוסף) רייך ועל זה תכוא עליו הכרכה. ברצוני להוסיף אי איזה פרטים לרשימתו של יוזיק.

ניושה עוכריס, הצעיר שבין ארבעת הבנים של עובדים, הייה חברי לכיתה, אותו אהבתי והערצתי. בחוברת "קול יוצאי קרמניץ" ט"ו, עמוד 29, ברשימתי תחת הכותרת "אויף די קברים פון די דערטרונקענע חברים" סיפרתי על מוחם הטראגי של טובי חברי: ניושא, אברשה רוזנפלד ופנחס גינצבורג ז"ל. ציינתי שם קווים אחדים כדמותו של ניושה. הייתי בן-ביתם של העובדיסים.

ושם הכרתי את בתם, סוניה, צעירה, רבת רושם וברוכת כשרונות, אשתו העתידה של סניה רייך. את סניה הכרתי כביחני של אברשה והייתה לי הזכות הגדולה לשהות בחברתו בהזדמנויות שונות, ביחור

בטיזולי-הרגל הארוכים, שעשינו יחד איתו בחופשות הקיץ, בין כפרי הסביבה. כשהתארגנה הקבוצה השנייה של חלוצי העלייה השלישית בעירנו, הייתי בין חבריה. כהוורע זאת לסניה, הוא הכיע את רצונו להצטרף לקבוצה.

בפוליטכניקום, בפטרוגרד, בו הוא למד, הוא התיידד עם פנחס רוטנברג והושפע מאוד ממנו. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה גוייס סניה כמהנדס לחיל ההנדסה. עיקר עבודתו שם היתה סלילת כבישים. עם תום המלחמה הוא הביא עימו הכיתה מכבש גדול, שעמד לרשות יחידתו בצבא. את המכבש הזה הוא חשב להביא עימו לארץ-ישראל. סניה ידע עד כמה נחוץ הוא בארץ ישראל כסולל כבישים ובעזרת חברו פנחס רוטנברג, קיווה למצוא את מקומו המתאים בארץ. אולם החוכניות של שנינו לא יצאו לפועל. נשואי סניה עם סוניה הכיאו קץ לשאיפתו, וגיוסי לצבא הפולני גרמו לדחיית עלייתו ארצה למספר שנים.

גורך בצלאל

ל ח ם

ערכ. בחוץ חושך. בפנים הבית המכיל חדר אחד שקירותיו דהויים ועקומים והמאור בו רק מנורת נפט קטנה, נראה עכשיו מואר, חם ונעים. הילדים פניהם רגועים. מבטאים הנאה ושביעה רצון. זה למה? ריח של מאפה ממלא את חלל החדר, ריח מפתה, מושך את הלב, מגרה את החושים ואת התיאבון, ריח של לחם שנאפה בתנור האפיה, לחם של שיפון. אמא עובדת קשה, לשה את הבצק בעריבה, הבצק תפח ואז היא עשתה את הככרות העגולות של הלחם, הסיקה את התנור, צלחה תפוחי אדמה ואפילו לביבות טיגנה. איזו שמחה לילדים. כן. זה היה לפני הצהריים. עתה השעות המוקדמות של ערב. ככרות הלחם העגולות נאפו בתנור, והריח הנעים, המפתה והמגרה את התיאבון לטעום מלחם השיפון משרה רוח של חגיגות, נחת רוח ושקט נפשי. יודעים שעוד מעט אמא תוציא את ככרות הלחם החמות מהתנור. מי מסוגל לבטא את ההרגשה שכלב ברגעים אלה אמא פוגעת את התנור מוציאה את הלחם. החום מחפטט בחדר, הכרק של אור המנורה בולט ומחזיר ברק מהבכרות שאחדות מהן חלקות ואחדות מסודקות ומהסדקים בולטות המפוספסות, האפויות קשה. אחותי חוה אינה מתאפקת, מתקרבת ללחם ומנשקת לאחת הככרות בבליטה הסדוקה. כמה טוב וטעים הקצה הזה כאשר הוא מרוח בשום. ועוד יותר טעים כאשר הוא מרוח בשומן אווזים ומשופשף בשום. טפשה, אומר אחי יצחק כרוח טובה, 'לחם מנשקים?' - לחם אוכלים". לחם אוהבים וגם אוכלים ומה שאוהבים גם מנשקים. ומה יותר טוב מלחם. אין דבר יותר טוב בעולם מלחם. כל דבר של יום-יום נמאט, לא כן אכילת לחם. כן, בחייהם הקצרים, ילדינו עוד לא נתקלו בדבר יותר חשוב מאשר לחם. יש לחם בבית - יש חיים ויש שמחה. אין לחם - עצובים ורעבים, ומה יש בעצם להוסיף ללחם כדי שתשרור השמחה בבית זה? רבר של מה בכך, בכקר פרוסת לחם עם תפוח עץ, חצי רקוב שאמי קונה בזול ממוכרת ההפוחים, אחרי מיון הפרי של אתמול בערב במרחף וכצהריים - פרוסת לחם עם תפוח אדמה בקליפה ואם יש דג מלוח - זאח ארוחת צהריים של מלכים. ובערב השמחה בכית. אם נמצאים כמה גרושים לקנות מספר קוכיות סוכר ונפט למנורה. ואז מתחילים מים במיחם המוצא קולות זמזום, והאדים הנפלטים מוסיפים חום לחדר. הילדים שוחים חם מתוק ואוכלים לחם. כל זה טוב ויפה כאשר כפינח הכית עומד שוק של קמח שיפון שנתן יעקב גוליכין לאכא לכלולות בתו. חבל שאין למר יעקב הרבה בנות והרבה חתונות, כי אף על פי שעכברים מתחלקים אחנו בקמח ולוקחים את חלקם מהשק העומד בפנה, כל לילה, ולפעמים גם מעיזים ביום לבוא לשק, אבל זה כמקרים מיוחדים ולא בכל יום. בכל זאת יספיק לנו הקמח לחמשה שבועות רצופים באם ננהג כמוכנ, כצנעה, כלומר חלוקת לחם לילדים לפי מנות ולא לפי הרצון והתאבון. והחלוקה היא כזאת: כל ככר גפרסת לפרוסות.

פרוסה מהאמצע שהיא גדולה נפרסת לשנים, מקופלת בתור כריך עם תוכן בפנים בתקופות של שפע, ובלי תוכן - כתקופה של שפל. בשני המקרים זאח מנה לארוחת כוקר עד הצהריים. פרוסת לחם מקצה הככר זאת רק חצי מנה, שני הקצוות - מנה אחת.

פרק שני

אני שוליא של חייט, שהוא לא רק חייט כי אם גם איש בעל אידיאלים, סוציאליסט, דוגל כשויון וחלוקה צודקת של אוצרות הטבע בין הבעלים והאיש העמל, הוא מקיים אח הכללים של שויון כל יום. אני עד לכך כבוקר, כאשר אני מגיע עם הכריך היבש שלי. אחרי ה"בוקר טוב" שלי, השאלה הראשונה היא: למה לא באח יותר מוקדם? אני כבר עובר כאשר הוא עודנו מתלבש, מתרחץ ומתגלח. וכאשר אין מים בחכית אני מביא מן הבאר. ארוחת בוקר לפי כללי השויון היא לחם בחמאה, חכיתה וזה. אני שומר על הכריך שלי היבש. לעת עתה הולכת אשת החייט לשוק והחייט - לחנות הבדים. בארון מונח לחם טרי מהמאפיה שזה עתה אכלו ממנו וריחו היה משכר ממש. לבי נמשך לארוך ללחם, אולי רק פרוסה קטנה. גם פרוסה. קטנה חספיק להשתיק את הרעב ותגדיל את ארוחת הבוקר שלי. אך לא, אסור לגנוב ואפילו לחם. בשביל מי נוצר הלחם? האם לא בשביל להשביע את האדם, ואני מה? לא יצור אלהים? אני רעב. אני קם ללכת לארוך, - אך חוזר ומתישכ. איך אוכל לקחת דבר לא לי?.

אני תופר במהירות ובעצבנות. אני רוצה לשכוח על הלחם אבל ריח הלחם הוא באויר, מחחנך: טעם, תיהנה. איני יכול יותר. אני מתקרב לארוך, מושך בדלת, חריקת הדלת מפחידה אותי.

מה? אני הולך לגנוב, חדל מזה: חוזר אני לתפירה. החושים שלי מתקעים. אינני מסוגל לחשוב. אינני יודע מה אני עושה? האמנם אני מתעלף? לא - אני חי, אני ער, אני אוכל לחם מהארוך של בעלת-הבית. אני נוגס ממנו, אני בולע אותו, הוא מחזק אותי. אני ער, אני חזק. החייט חוזר, מתישב לתפור. הוא תופר, אני תופר. הוא אוכל ארוחת בקר, אני אכלתי ארוחת בקר. יש שויון, לא כן? הוא לא נמשך לתפירה, הוא עושה זאת בלי-כרייה. הוא אוהב יותר להפגש עם חברים. לדבר על המהפכה העולמית שבוא תבוא. ומה יהיה תפקידו של האדם העובד וגמולו אחרי המהפכה. וכאשר אין לו חברה הוא מחנך אותי לקראת המשטר הסוציאליסטי-קהמוניסטי שיבוא. אני שואל אותו: לחם יספיק לכלם לשובע? ודאי - ובגדים ונעלים יהיה לכלם? מה השאלות הטפשיות שלך, הלא זאת מטרתנו המקודשת, זאת מלחמתנו במשטר הקפיטליסטי הרקוב, הכלחי צודק.

המהפכה תפתור אח כל העוותים האלה. אני שותק וחושב. שנינו לוחמים אותה המלחמה, הוא תופר בגדים לסוחרים ולפקידים של המשטר הפולני, משרת המשטר הבורגני המנצל ומקפח את האיש העובד. ולו יש לחם ללא הגבלה ואפילו ללא חשבון. עובדה שאני גונב אצלו כל יום פרוסת לחם והם אפילו אינם יודעים. לו ולמשפחתו יש בגדים ללבוש ונעלים לנעול, הם אוכלים לארוחת צהרים כל יום כשר ואני פרוסת לחם עם תפוח אדמה. גם בארוחת ערב יש הבדל משלהם ומשלי. הנעלים שלי קרועות, מרופטות והבגדים מטולאים. הוא תופר לו סמוקינג על מנת להשתתף בנשפי רקודים של הפקידות הפולנית, כי הוא אוהב נשפים. שנינו

סוציאליסטים, שנינו רוצים משטר פרולטרי, שנינו מחכים למהפכה. הוא עובד כשכיל המנצלים אני עובד כשכיל סוציאליסטי, איש הצדק והאיש הלוחם גם כשכילי. אז למה יש לו לחם ללא הגבלה ולי? גם לי יש יתרון, הטעם שאני מרגיש בפרוסת הלחם מהארוך, אף אחד לא יוכל ליהנות מטעם כזה, רק אני, ימי הפסח הולכים ומתקרבים. העבודה מתרבה. תופרים בגדים לחג הפסח. אני מגיע לעבודה עם עלות השחר. למה לא באת יותר מוקדם? זאת השאלה המקדמת פני. אני גומר את

העבודה אחרי חצות. ?תעבור עוד קצת, זה לא יזיק לך", אני נחלש מיום ליום - חסרה לי תזונה וגם שינה, וקורה לי קרובות כאשר אני חופר ביד על יד השולחן ולא על מכונת התפירה, כשאני מנמנם בלי לרצות ככך.

בעל הביית כבר הפט אותי בקלקלתי כמה פעמים והעיר לי על כך ואני לא יכול להחגבר על חולשתי זאת. והנה זה קרה בערב מאוחר. הוא העיר אותי בטלטול חזק וגם: אתה מקבל כסף בעד לעבוד ולא לישון. אני מתעורר. מבולבל, מכלי להיות מסוגל לפקח על מעשי, זורק את הכגד מהיד על הרצפה. די, אינני רוצה יוחר, די, שלם לי את המגיע לי, אני עוזב. מופחע מחגובתי הוא אומר: עזוב, אבל לא מגיע לך שום דבר והוומשה זהובים שכר השבוע, לא אשלם לך. רגע אני עומד, מתאושש ואומר: בעצם, כך - אל תשלם לי, קח את הכסף הזה בעד הלחם שגנבתי ממך. כל יום גנבתי פרוסת לחם. עתה אני משלם את חובי. מצפוני נקי. מצפונך - העתיד יגיד.

פרק שלישי

אחרי שנים, אחי ניצול השואה, הגיע ארצה. הוא אופה, מומחה במיוחד ללחם. לאף אחד הוא לא מספר את סוד הטעם הטוב של הלחם שהוא אופה. בערב סתוי גשום וחשוך אנו יושבים בכיתו ואוכלים ארוחת ערב לפי תפריט של בית אימא: לחם שהוא אפה מרוח בשומן אוזים משופשף בשום וכוסית וודקה שאחי התרגל בזמן המלחמה ברוסיה לשתות. שנינו שתקנו, שנינו חשבנו אותן מחשבות: על בית אמא, על המשפחה, על האחיות, האחים, הילדים, הקרובים על כל העיירה שומסק. ראיתי את הברק בעיניו כאשר שאל אותי: אלאחר (השם שלי מבית אבא), אתה זוכר את בן עירנו עקי, החייט, ודאי, היתה חשוכתי. אתה יודע, הוא הפקיר את משפחתו, אשתו וילדיו וברח מהעיירה לבדו עם כניסח הגרמנים והם נרצחו בידי הנאצים. ומה קרה לך? שאלתי. - אותו הצלתי אני ממות. וכאן הספור שלו החחיל. אני ניהלתי מאפיה באחת מערי רוסיה. אפיתי לחם. ללחם שלו היה השם הכי טוב בעיר, ובמיוחד בין משרתי המשטר. פעם אני הולך באחד הרחובות בעיר ששם מתרכזים לרוב הפליטים מערים אחרות. לעתים חכופות הלכתי בסביבה הזאת בתקווה אולי אמצא מישהו מקרובינו. פעם כאשר אני נמצא שם נתקלתי באדם שוכב על הקרקע. זה לא היה מקרה נדיר לראות שם אנשים שוכבים חולים, נפוחים מרעב, אבל במקרה זה היה נדמה לי שאני מכיר את האדם, וזה כאמת היה עקי. המלים היחידות שהוא פלט כחולשתו היו רק: לחם, פרוסת לחם. עיניו של אחי נתמלאו דמעות אשר חנקו אותו, בקושי ופלט: רק אז נזכרתי בך, אלאחר. שנינו הבינונו איש את אחיו. לא יכלתי להמנע מלשאל אותו: עזרת לך? הוא הביע את ראשו לאות, כך.

המשכנו לשתות וודקה ושתקנו. וכך שמעתי ממרחקים המלים של אחותי חיה: אין יותר טוב מלחם. לחם אוכלים אוהבים ומנסקים. אחותי היקרה, האם זכית לפני מותך בחסד של פרוסת לחם? אין חשובה.

הרוצח הנאצי פידור גרינטשוק מהלך חפשי בארצות הברית

איוואן אלאגין, עיתונאי, אוקראיני מלנוביץ, ע"י טרנופול, מספר את הספור הבא: באחד הבקרים היפים, באמצע 1966, סוכבתי את לנובלץ כדי להגיש דו"ח לעתוני על הקמח שורת בנינים במקום זה. לפתע ראיתי אדם בודד כשראשו כפוף עוכד על יד מצבת-הזכרון של הקרבנות הנאצים. שמו היה מרדר, והוא סיפר לי את הדברים כדלקמן: "בזמן הכיבוש הנאצי חנה בסביבתנו הבטליון SS102 ששמו יצא לשמצה בשל מעשי הזועה שאנשיו ביצעו ביהודים. פולנים ואוקראינים לאותו בטליון השתייך אוקראיני אחד בשם פידור גרינטשוק, יליד 1921, לאחר חיטוט ברשימותי - שכך דרכם של עתונאים להעלות הכל על הכתב ולשמור את החומר לעת מצוא - מצאתי את הסיפור הבא שסיפר מיכאיל דוברובה, אוקראיני שחי כ-40 שנה בארה"ב, ואשר מרוב געגועים החליט לבוא לבקר אחר המלחמה את מקום הולדתו, ברזוקה, ואלה הדברים שסיפר לי מיכאיל דוברובה":

"פידור טימופל ירוביץ גרינטשוק מתגורר כיום בשיקגו Chicago, Ill, U.S.A 2443 ro Ridgeway אחרי המלחמה באותו גרינטשוק לארה"ב, הגיע לשיקגו, ואני עזרתי לו למצא מקום עבודה. בתחילה היינו נפגשים לעתים מזומנות, אך לאחר מכן הפסקנו להפגש. משום שגרסתי שההשקפות שלו אינן לפי רוחי. "הן נאלחו". וכך חדלתי להתעניין בו. רק לאחר שפגשתי במרדר ושמעתי את סיפורו החילותי לגלות שוב עניין בחיה רעה זו, וזה מה שהעליתי".

"הגדוד SS102 שחנה כמשך המלחמה בביאלו - קריניצה, פרכר קרמנצאי, היה מורכב מחבר סאדיסטים שנהגו לענוח יהודים ופולנים, אוקראינים ורוסים. החלטתי לגלות את מעשי הפשע שבני בליעל אלה ביצעו, מעשי זועה שיישמרו לכצח בזכרונם של אנשי הסביבה, שעונו בידיהם המגואלות בדם של חיילי SS102". הגדוד נוסד בשנת 1942, כאשר הכחות הסובייטיים החלו את התקפות הנגד שלהם, בחזית רחבה, כשהם משמידים את הצבאות הפשיסטיים. תפקידו של הגדוד SS 102 היה - השמדה המונית של החושבים ובמיוחד - יהודים ופולנים. אנשי הגדוד רצחו בסך הכל 26,774 אנשים. בעת חיפושי אחר עדי ראיה נתקלתי בעשרות אנשים שהיו עדים למעשי הטבח והזוועות של גדוד זה ומעשיו של פידור גרינטשוק. מעשים שהוא כליע כמו ידיו".

כאן אביא את סיפורו של ניקנור אוטרובסקי, מי שהיה בעבר חיל בגדוד המדצחים SS102, אותו אוטרובסקי נולד במוחובטס, בסביבת העיירה וישנוביץ, ונענש ע"י השלטונות הסובייטיים באופן חמור בגלל מעשי הזועה שלו. וכך סיפר אוטרובסקי:

"הכרתי את גרינטשוק אישית, הוא היה מפורסם בגדוד על מסירותו ללא גבול למען הפאשיסטים הנאצים, ומונה מיד כמפקד מחלקה, התפקיד העיקרי של הגדוד היה להרוג יהודים ופולנים. סגן אגר היה אומר לנו לעתים קרובות שעלינו לקחת דוגמא מגרינטשוק, שהיה שורף כפרים על יושביהם, יורה באנשים וחונק תינוקות. על מעשה הנאצים ידעתי, ברם המעשים ה"יפים" של גדוד 102 עלו על מעשי הזועה הגרועים ביותר שעליהם ידעתי ושמעתי".

"על חוף הנהר לרד שוכן כפר אוקראיני שרבים כמותו באוקראינה, בשם מולוטקיס, אלא, שכיום אין עוד כפר זה ככל הכפרים. אינך יכול לראות שם את העצים הפורחים, והעמוסים

אגוזים, כפי שניתן לצפות בכל כפר אחר בסביבה זו. מה שאתה עשוי לראות - אלה הם קבריים מפוזרים ברחבי הכפר. מסיפורי העדים ניתן ללמוד על הטראגדיה של כפר זה, כפי שיתואר להלן: בחצות לילה-28 באפריל 1943 ישנו תושביו שנת ישרים, כאשר קרני האור הראשונות "נגעו" בנהר לרד נוכחו תושבים אלה שהשכימו קום שכפרם מוקף ע"י הגדוד SS102. כהרף עין ניתן על הכפר "גשם" של ידיות וכשהאיר היום נראה היה הקצב גרינטשוק כשבידו "ספר תורה" והוא טובב בכפר יחד עם עוד כמה אנשים ששלחו אש בבתים. והנה הוא חוטף ילד המהלך לתומו וזורק אותו חי לתוך הבאר העמוקה של הכפר. "הפעולה" נסתיימה כאשר הכפר נשף כליל, ו-500 מתושביו מוטלים מתים".

בקרמניץ - ממשיך ומספר אלאגין - פגשתי אסיר לשעבר במחנה ריכוז ושמו ווייסברג. לדברי ווייסברג, הרוצחים שביצעו את מעשיהם במחנה הריכוז היו: אדם בשם ווייס, עוזרו של הארכי-רוצח של הרייך השלישי, מילר, ואנשי הגדוד SS202, במחנה הריכוז - ממשיך ווייסברג ומספר - היינו 13,000 תושבים נידונים למוות: לא היו לנו שמות אלא מספרים, כל אסיר ומספרו, היינו מקבלים מדי יום רבע גלון מרק דליל ושתי פרוסות לחם דקיקות. כל יום ממו מרעב 15-20 איש. אלה שנשמרו בחיים הובאו לאחר מכן ליקוטסקי, פרבר קרמנצאי, ונורו למוות. מפקדי גדוד הרוצחים SS102 בחרו במיוחד את יקוטסקי כמקום ההריגה של יהודים, שכן הוא היה נחבא מכל שאר הסביבה עקב מיקומו הגיאוגרפי. תושבת קרמניץ, וויירה סרגייכנה אובלוניציק מספרת את הדברים הבאים: "באחד ביולי 1942 לא הייתי רחוקה מיקוטסקי. ב-8 בבוקר לערך החלו להגיע משאיות של הנאצים, כשהם דוחפים יהודים לעבר המקום שבו בחרו. שם היה כבר הכל מוכן מראש, כור עמוק נחפר קודם לכן ו"חכינה" לקרבותיו. ברכיעות נדחפו היהודים לעבר פתחו של הכור ונפלו לתוכו לאחר שנורו ע"י אנשי הגדוד. אשה יהודיה אחת החזיקה תינוק בזרועותיה. נאצי מהגדוד, לאחר שירה כאישה - השליך לתוך הכור את התינוק בעודו חי".

להלן סיפור אחר שסופר לי ע"י תושב העיירה וישניכץ, ושמו בנקובסקי, "באחד הימים הגיעה מחלקה מספר 2 של הגדוד SS102, גרינטשוק היה בין החיילים שהגיעו. ככנסיה הקתולית שבמקום נערכה באותו זמן תפילה. גרינטשוק ועוד 10 חיילים מזויינים בגרזנים התפרצו לתוך הכנסיה, חתכו את המתפללים לחתיכות וגם הכומר של הכנסיה מצא שם את מותו. הקרבנות הושלכו לתוך החפירות שמסביב לכנסיה. בווישניכץ פגשתי משפחה בשם רוזנבאום, הכעל אברהם, אשתו אליזבט ובנם מוניהוזה הסיפור ששמעתי מהם: "במאוס 1942 הוכנסו בכח כל יהודי וישניכץ אל תוך הגיטו. ביתנו היה בגבולות הגיטו. היו בו, פרט למשפחתנו, עוד 18 אנשים, ביום 11.7.42, שעה 5 אחה"צ שמענו רעש של משאיות מתקרבות ובתוכם אנשי הגדוד אשר רצו חיש מבית לבית, הוציאו בכח את האנשים והעמיסו אותם לתוך המשאיות. התכנסנו מהר לתוך הכונקר שהכינונו מראש, והסתרנו מאחורי הארון, במעבר לתוך הבונקר, אך החיילים התפרצו בזעם לתוך הבית, והחלו כחיפושיהם. אך איש לא ענה לקריאותיהם. לבסוף גילו את הבונקר והכריחו את מסתרינו לצאת הימנו. אשתו של רוזנבאום וכנו הצליחו להסתתר במטבח. עם רדת הלילה עזבו את הגיטו ושמו פעמיהם לכפר סמוך, שם מצאו מקלט אצל ידידים אוקראינים. שנתיים הם חיו כמסתור בתוך בור חפור באדמה, וכל אותו זמן הם לא זכו לראות את אור השמש, כל היהודים האחרים של וישניכץ, כ-5,000 במספר. הומחו ע"י הנאצים לאחר ענויי חופת".

להלן עוד מספר אירועים שהגיעו לידיעתי אחרי המלחמה, ממשיך אלאגין: "באחת השבתות, בקיץ 1942, הורו הרוצחים אגר, מילר, ווייס לראשי הקהל בקרמניץ לאסוף את כל הנוער במרכז העיר ביום המחרת, חוך איומים שאלה אשר לא יבואו - כמצווה - יוצאו להורג ללא היסוס ע"י אנשי גדוד SS202. כשנאספו הצעירים בתוך יום א', הם נצטוו לצעוד לחנת הרכבת שמחוץ לעיר. שם חיכו להם משאיות והם הוכרחו לעלות עליהן, באיומי הרובים של המרצחים, והנה זה מה שמספר ולדימיר אקציביץ' פופוב, שהיה עד ראייה: גרינטשוק ירה בשני נערים והמיתם, משום שהם ניסו "להימלט". פופוב, ממשיך ומספר: "בכל הסביבה, בוולין ובביאלירוסיה, ידעו כולם את שמו של גרינטשוק, ושמו עורר פלצות, עקב מעשי הזוועה המרובים שעליהם פיקד ושאותם כיצע במו ידיו". לדברי פופוב אירע הדבר הבא בשנת 1943 בעיר קובל: "הנאצים מצוו מהאכרים בסביבה את הגרעין האחרון של החיטה שעוד היה מצוי אצלם. מסיבות כלתי ידועות הם לא היו מסוגלים להוביל לגרמניה את החיטה מיד. כשזו נאספה. לכך הושמה החיטה לאחסון ולשמירה באחד המחסנים שבתחנת הרכבת. האכרים נחושה היתה החלטתם לשרוף את מטען החיטה, ובלבד שהגזל לא ישלח לגרמניה. ואכן באחד הלילות הוצת המחסן. גרינטשוק סיכן את חייו ובחירוף נפש ממש הצליח לכבות את השריפה, ועל כך הוענק לו אות הצטיינות, ואילו כל תושב עשירי בקובל שילם בחייו על אותה הצתה.

כשהצבא הסובייטי החל בהתקפת הנגד הגדולה שלו בשנת 1944 ברח גרינטשוק למרדוכורג ושם גוייס לגדוד שנועד נגד מק"י, מחתרת צרפתית שלחמה בכובש הנאצי. תושבת העיירה בילוזורקה, שפטיסקיה, שבמשך המלחמה לקחה חלק במאבק של מק"י הצרפתית נגד הנאצים בצרפת, סיפרה לי שגרינטשוק נידון למוות ע"י מיפקדת מק"י, אלא שנבצר ממנה לכצע את פסק הדין, משום שהרוצח הצליח להתחמק.

וכך מסיים איוואן אלאגין את סיפורו, שהעלה בכתב במאי-יולי 1966: "אני רוצה שכולם יידעו כי מי שנותן מחסה לאותו גרינטשוק נותן מחסה לרוצחם של אלפים רבים מאד של אנשים חפים מפשע, רוצח שידיו מגואלות בדמם - דם יהודים, פולנים, אוקראינים ורוסים, דמם של תינוקות, אנשים, גברים ונשים, צעירים וזקנים.

תרגם מאנגלית מרדכי אות יקר, תל-אביב, ישראל.

א פראגעמענט פון משה מענדלער'ס אוטאביאגראפיע

אין נומער 15 "קול יוצאי קרעמעניץ" זייטן 10-11 אונטערן קעפל "א רירנדע באגעגניש" שילדערט יצחק וואקמאן זיין זעער רירנדע באגעגניש מיט זיין קינדהייט אין יוגנט חבר משה מעדלער. שמעון - מלמד'ס א זין אין טיסאן, אריזאנא: "נו ווארף מען האבן א פאטא אפאראט צו פאראייבן די גדולה. די פרייד פון אונדז ביידע.

משה האט מיך ארומגעכאפט, געקושט אין געוויינט, נאך אמאל און נאכאמאל האבן 2 יידן ב"ה אין די שמונים, געקוקט איינער אויפן צווייטן אין מיט טרערן אין די אויגן צוריקגעקוקט אויף דער אלטער היים". . . שרייבט וואקמאן צווישן אנדערעס. מעדלער איז איינער פון די איבערגעגעבענע און פילכארסטע ליינער פון "קול יוצאי קרעמעניץ" דאס זעען מיר אין זיינע גאר ווארעמע ווערטליכע און מאטריעלע אפרזפן נאך, דעם כאקומען פין יעדער העפט. איך האלט אן מיט אים אן ענגן קאנטאקט. יעדער בריוו זיינער איז פאר מיר א קוואל פון דערינערונגן.

מעדלער איז אלע יארן זיינע אין אמעריקע זעער אקטיוו אויפן געביט פון יידישן קולטור - וועזן, ער איז פארטרעטן געווען אין איז נאך יעצט א מיטגליד אין די פארוואלטונג פון חשובע אינסטיטוציעס, וואס זארגן פארן אויפהאלטן און פארטפרייטן די יידישע קולטור אין אלע יידישע ישובים אויף דער גארער וועלט ווי "צישא", "יווא" "יידישער נאציאנאלער ארבייטער - פארבאנד" און אנדערע, איך האב זיך נישט לאנג געווענדעט צו אים, ווי עס האבן געטון אנדערע פאר מיר, ער זאל זיך טיילן מיט אונדז מיט זיינע דערינערונגן פון דער נישט פארגעסליכער אלטער היים, דער ענטפער זיינער האט נישט פארזאמט צו קומען, אין אט וואס ער שרייבט:

דאס איז א פרייוואט בריוול צו מיין ליכסטן הארציקן פריינד, מנוס, אייער ביטע צו מיר, אז איך זאל מאכן איין אנשטרענגונג אין אנשרייבן עפעס פון מיינע זכרונות פון אינרזער פארניכטיטער שטאט קרעמעניץ, קען איך צים כאדויערן נישט דערפילן, די סיבה איז, איך געדענק זעער ווייניק פון וויכטיקע געשעענישן, מיין יוגנט איז געווען זייער א ביטערע אין א האפנונגסלאזע. ווען איך דערמאן זיך ווען ס'איז געקומען די צייט ווען מ'האט אנגעפאנגן צו דענקן צו וואס פאר באשעפטיקונג מיזאל מיך אנגאזשירן, איז ראמאלט אנטשטאנען אגרויסע פראבלעמען, די פראבלעמען איז געווען צוליב דעם פאנאטישן יחוס וואס האט עקזיסטירט אין דער פאמיליע, ווייל איך בין לייב סטידינקערס ע"ה איין אייניקעל. מ'האט צוליב דעם יחוס מיר נישט געקאנט גיבן לערנען אבי וועלכן פאך. נו האט מען אנגעפאנגן אלץ שיק - אינגל אין א גלאז געשעפט (כ'דענק ביי בעלאגוזן) נאכהער האט מען מיך אנגאזשירט בא איין איינבינדער ביידעס נאמען פאק, אז האב ביידע פאכן נישט געגליכן, האט מען פרובירט דורך באקאנטשאפט מיט א בוכהאלטער פון קרעמעניצקעס שניטקראם, איך בין אנגענומען געווארן צו לערנען זיך אלס פריקאשטשיק. דער געהאלט איז געווען 50 קאפיקעס א וואך, אחוץ דעם האט מען פאר פסח אריינגערופן א שניידער אין ער האט גענומען פון מיר א מאס אויפצינען פאר מיר אן אנצוג אלס מחנה אויף יום טוב. עס וואלט גענומען צו לאנג צו באשרייבן ווילאנג ס'האט געדויערט ביז איך האב באשלאסן אז איך מוז פארלאזן מיין היים ווי איך בין געבוירן אין ערצויגן ווייל כ'האב נישט געזען קיין שום צוקונפט פאר מיר.

איינמאל אשבת בייטאג בין איך געגאנגן אין סיבענעם "זויעזדא" אין געזען דארט א פילם מיטן נאמען "זשיזן יעוורעיוו איוו פאלעסטיניע" "חיי היהודים בארץ ישראל". דאס איז געווען א פראפאגאנדע פילם (נאך דאן אשטימער) מטעם "קרן קיימת לישראל", מ'האט געוויזן בילדער פון דאמאלס ארץ-ישראלדיקן לעבן, דער עיקר פון ערד ארבייט אין די קאלאניעס, די בילדער באגלייטע מיט רוסישע אויפשריפטן, מוזיק פון די אמאל באוויסטע פידלער גאקמאן אין שטערן, די פיאניסטן, וואס האבן געשפילט פרייליכע ארץ ישראל לידער, וואס האבן ארויסגערופן גרויס ענטזיאזם ביי די צושויער און רושיקע אפלאדיסמענטן. א באזונדערן דערפאלג האבן געהאט די תימנער יידישע ארבייטער ביים קטיף פון מאראנצן אין די פרדסים. אזעלכע גרויסע מאראנצן האט יעדער זיך געווינדערט, אין אזו פיל! שמואל גארינשטיין, האט גערופן דעם עולם מיטצוזינגן מיט אים די התקווה. דער דאזיקער פילם האט געמאכט אויף מיר א געוואלדיקן רושם אין ווען כ'האב באוויזן אפצישפארן עטליכע רובל האב איך באשלאסן נישט צו דערציילן קיינעם פון מיין פלאן. איך בין באלד אוועקגאין דער שטאט בראדי אין פון דארטן האב איך זיך מיט גרויס מי דערשלאגן צו אפראכט שיף אין טריעסט, וועלכע האט מיך געבראכט קיין יפה. די שיף האט פאראנקערט ווייט פון די ברעגעס, ווייל קיין פארט איז נאך דארט נישט געווען מ'האט ציגעפירט מיט קליינע שיפלאך צו די ברעגעס ווי עס איז געווען דער "גומריך". דורך וועלכן אלע מענטשן געען אדורך, איך בין אויך דורכגעגאנגן דעם "גומריך" אין ארויס אין גאס ווי איך האב - צופעליק געטראפן יאנקל ציזין ע"ה. ער האט זיך מיט מיר ארומגעכאפט אין צווישן אנדערן געפרעגט מיך וואס איך בין געקומען? דערציילנדיק מיר אז די לאגע איז דא נישט קיין גוטע, ס'איז נישטא וואס צו טון. מענטשן גייען ארום הזנגעריק, כ'האב אים דאמאלסט בארוהיגט זאגענדיק אז איך וועל אנגעען מיט אלע אנדערע, דאס איז געווען פרייטיק באטאג, ער האט מיר תכף פארגעשלאגן צו פארן מיט אים קיין פתח-תקוה, מיר האבן באלד געדינגן א כעל-עגלה וואס האט פארמאגט אוואגן מיט 2 אייזאלער, כה'אב ארויפ - געלעגט מיין קליין רענצל אויפן וואגן, יאנקל האט אויסגעטון זיינע שיד אין איך האב נאכגעטון זיין באשפיל, מיר זענען ביידע באוועסט נאכגעגאנגן דעם וואגן וועלכער האט געפירט פארשידענע זאכן, זיינע רעדער זענען געווען האלב געזינקן אין זאמד אין מיר האבן צוגעאלפן די אייזאלאר שלעפן דעם וואגן, פערטל וועג זענען מיר געגאנגן צו פיס. אין פתח-תקוה האבן מיר זיך ארויפגעכאפט אויפן וואגן. יאנקל האט מיך ציגעפירט צו א'פלאץ ווי איך האב געדארפט איבער-נעכטיקן, דאס איז געווען אזא מין איינפאר הויז, אין ישראל האט מען דאס גערופן "מלון". אין א גרויסן צומער זענען געשטאנען די בעטן,

ס'האט שוין אנגעהויבן צו ווערן טונקל, די שבתדיקע ליכט שיינען ארויס פון יידישע שטובן. פרומע יידן געען אויסגעפזצט שבתדיק אין שול, איך שפאציר איבער די גאסן איך זעע נאך ווו יידישע ארבייטער געען שפעט פון דער ארבייט אין די פרדסים, א שטארק איסגעמאטערטער בין איך געגאנגן שלאפן, די אנדערע צוויי שכינים זענען שוין געליגן אויך זעענען בעטן, ווען כה'אב זיך געלעגט שלאפן האט נישט לאנג געדויערט ווו ס'איז מיר כאפאלן א בייסענעש פון אלע זיטן נישט צים אויסהאלטן, די שכינים האבן מיר כארויגט אז דאס איז נישט מער ווי וואנצן אין אזוי ווי איך בין א פרישער זענען זיי מיר מקבל פנים.. די 2 יידן ראטן זיך ארויסצוגעען אין שויער ווו די יונגע לייט פארווילן זיך מיט זינגן אין טאנצן. 'בין א צעכלוטיקטער אועק צים שויער אין זארט איבערגענעכטיקט אויף דער פרישער לופט. 2 טעג נאך דעם האב איך באקומען ארבייט אין א פרדס.

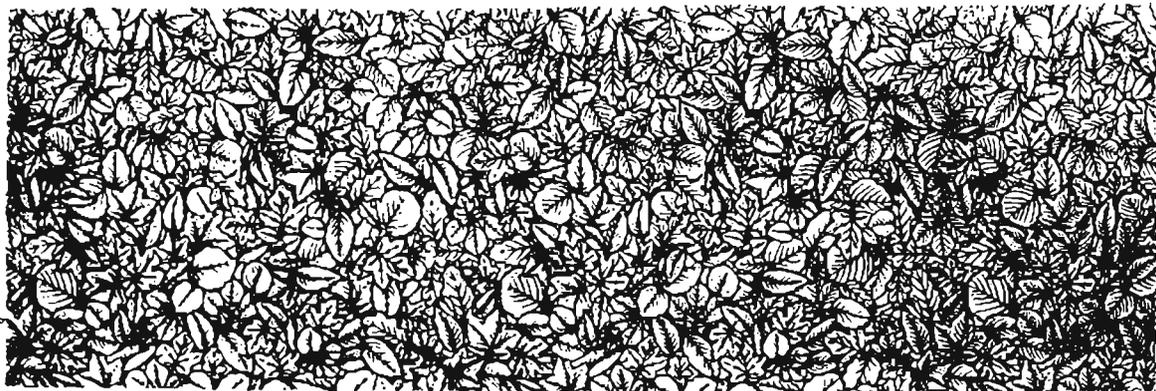
דאס וואס כהאב געזען יענעם שבת בייטאג אין דער אלטער היים אויפן עקראן אין סיניעמא איז פאר מיר געווארן דא א ווירקליכקייט.

נן, דא וועל איך ענדיקן מיין קורצן טייל פון מיין לעבענס געשיכטע וועלכע איז געווען באגלייט מיט שווערע פאר מיר צייטן. מיט דעם האב איך אויסגעפאלגט אייער ביטע. מיט הארציקע ווינטשן פאר אייך טויערע חנה און מנום, מיט אייערע קינדער, אין אייניקלאס איז אסאך נחת, פארבלייבן מיר אייערע שטענדיקע פריינט.

דעם 15 אפריל 1980.

משה אין רחל

באמערקזאנג: מעדלער איז אנגעקומען קיין ארץ ישראל פאר דער ערשטער וועלט מלחמה. ווו אזוי ער האט דורכגעמאכט די שווערע צייטן פון דער מלחמה אין ווען ער האט עמיגרירט קיין אמעריקע, וועלן מיר, גלויב איך, זיך דערוויסן פון זיין צווייטן בריוו.

השלישיה וברלה' שואב המים

השלישיה ברור, למל וללקה, שלושה חייטים היו וחברים טובים לכל דבר. מה פירושו לכל דבר? לכרס' משקה מדי יום ביומו; וכשפחם, לכוס הטיפה המרה; היו מתפללים "בשילכיל" (ביח כנסת קטן), שקראו לו "השילכיל" של החייטים, שלושתם היו מופיעים ככל שמחה בעיירה, בין שהזמינו אותם או לא. ההבדל היה שכאשר הזמינו אותם, היו מתיישבים על יד השולחן יחד, היו שותים יחד, התלוצצו יחד, השתכרו יחד, היו מוצאים קרבן והרכיזו לו מכוח - גם כן יחד. ואם לא היו מזמינים אותם - היו מופיעים ליד הדלת ודרשו את מנת חלקם ב"וודקה", ואז ואז היה לבעל השמחה ולאורחים, כאשר דרישתם לא נענתה אז לא הכלי-זמרים ולא הכדחן היו עושים שמח, השלישיה היתה לוקחת את היזמה בידיה והיא היתה עושה שמח. החוצאה היתה, שאפים שתחו דם. היו עיניים נפוחות וביגדי חג קרועים, העיקר, שהיה שמח. אבל מי מבעלי שמחה היה רוצה שמחה מסוג זה? ובכן היו נותנים להם משקה ואז השלישיה עזבה בשקט את המקום ועושה שמח בינם ובין עצמם, וזה ב"שילכיל".

מבין השלישיה רק ברור נקרא סתם ברור, כי זה היה שמו האמיתי. השניים הנוותרים נקראו בשמות לוואי. מדוע קראו ללמל-למל? מפני שתמיד הכובע היה חבוש על ראשו עם המיצחיה בצד. ומה הקשר בין המיצחיה ללמל? כי למל הפך למושג בעיירה שלנו, וכל מי אשר בהסח הדעת היה חובש את כובעו עם המיצחיה בצד, היו קוראים לו למל. ואם גם עתה לא ברור הקשר בין המיצחיה של הכובע עם למל, נקבל את זה בתור עובדה.

השם "ללקה" מובנו יותר ברור, כי "ללקה" פרושו בידיש ובאוקראינית - כובה. אבל אל לנו לחשוב, שבעל השם "ללקה" היה כאמת יפה ככובה. לא דוכים ולא יער. יהודי היה כמו כל היהודים. וזה הסיפור: כאשר שלום (זה היה שמו האמיתי), היה תינוק, אימו היתה אומרת, שהוא יפה כמו כובה, וכך נשאר לו השם לכל החיים.

והחבר השלישי, ברור, היה סתם ברור, ללא כינוי. הוא היה איש תם וישר, אהב את הטיפה המרה, היה מושפע מחבריו ולא היה ראוי לשם לוואי, על כן נשאר כשמו, סתם ברור.

אנשי כל השלישיה היו בעלי משפחות ובעלי בתים, אשר ילדיהם לא היו דומים להם בהחנהגותם ולא הלכו בדרכי הוריהם.

ללקה היה בן שקרא לו "ברלה", בדרך כלל קראו בעיירה לגנב, פירחח, או להבדיל, לבעל תורה, כשם חיבה: לא בריל, יענקיל, אלא ברלה, יענקלה וכו'. גם למפגד נהגים לדרב לקרא כשם חיבה. כך זה היה עם ברלה. ברל היה בחור טוב, הגם שמפגד היה. את מקצוע החייטות לא היה מסוגל ללמוד וכך נשאר בלי מקצוע.

רצה הגורל ופרצה מלחמת העולם הראשונה, כאשר ברלה הגיע לגיל עשרים, גיל הגיוס לצבא. ומי יגן על האימפריה הרוסית של הצאר אם לא ברלה? גייסו אותו, שלחו אותו לחזית, וברלה נפל בשבי הגרמנים.

כאשר חזר אחרי המלחמה היו אנשי החברה שלו סקרנים לדעת איך נלחם בגרמנים ובאוסטרים ושאלו אותו: היית כחזית? "וראי" היית החשובה. ויריח? - "כן יריחתי" וגם בלילה יריחתי? - "גם בלילה" זה לא יכול להיות, ברלה, כאשר יורים בלילה עלולים לפגוע במישהו בעיין!" ברלה פסק, שאי אפשר להמנע גם מזה. כמה איומה המלחמה, אפשר לפגוע בעינו של בן אדם ולהיות פטור מעונש כלשהו.

ברלה היה לשואב מים בעיירה. ומאיפה שואבים את המים? מבאר או מהנהר. תושבי העיירה העדיפו

את מי הנהר בטענם, שמה ממי הבאר טעמו תפל. כאשר בא החורף והנהר קפא, פתחו בקרח פתח כגרזן ומשם שאבו את המים.

פעם אחת כאשר ברלה ניגש עם האטל והדליים שלו לפתח שכנהר, החליק ונפל עם האטל ושני דלייו לחוף המים. החזיק ברלה בקרח וצעק: "הצילו, הצילו" כאשר הגיעו אנשים להצילו הופתעו ביותר: ברלה החזיק בקרח ולא נתן שיוציאוהו רק בתנאי, שלפניו יעלו את האטל והדליים. לא היתה ברירה למצילים והכטיחו לו כלי עבודה חושים, כי בלתי אפשרי היה לרדת למים מתחת לקרח ולמשות את האטל והדליים. כך קיבל ברלה כלי עבודה חושים במקום הישנים. ומי יכול לטעון, שברלה טיפס, כאשר הצליח ככה ל"סדר" את המצילים?

וכאשר לברלה היו אטל ודליים חדשים, היה צריך למצא גם כלה בשכילו. ניטפלו שדכנים לעניין והגיעו עד לקרמניץ ומצאו בשכילו כלה הגונה וחסודה. רק שהיתה מבוגרת ממנו בעשרים שנה. אז מה? מכל אינטליגנטיה ואריסטוקרטיה היתה. העידה על זה העובדה, שהיתה מדברת יידיש מתובלת במלים רוסיות.

כשרק הביא ברלה את כלתו מהכרך קרמניץ אל העיירה הקטנה שומסק, היכף הפגינה נחיצ'קה - זה היה שמה - את ידענותה בשפה הרוסית, ואמרה שהיא "לובופיטנה" (סקרנית) לדג מלוח, ו"אוכז'יו בורשט", (מכבדת חמיצה), מי יכול אז להעיז ולהגיד, שלברלה לא היתה כלה "אינטליגנטית"? והוא התחנן עם הנחיצ'קה בשעה טובה ומוצלחת והם המיישבו בעיר קרמניץ. אבל לא לזמן רב. ברלה התגעגע לעיירה וגם חשש שמא יפסיד את הלקוחות שלו, בעלי הבתים שהיה מספק להם מים. כאשר חושבי העיירה מגשו אותו ואמרו לו, ששואבים אחרים הגיעו ללקוחות שלו טבע, שאת בעלי הבתים שלו הוא יקבל בחזרה, אפילו מתים, וברלה חוזר לעיירה והחזיר לעצמו את בעלי בתים.

בת נולדה לברלה ולנחיצ'קה וקראו לה צינחלה. מקום לגור לא היה להם, והאב ללקה לא הסכים, שיגורו בביתו, אף על פי שהיה בעל שתי דירות. לעזרתם נחלץ האח העעיר וקנה להם דירה. מעשה נאה לכל הדעות. אבל איש לא ידע, שהאח החתים את ברלה על מיסמך, שהוא מותר על הירושה של אבא, אחרי מאה ועשרים. האב לא הגיע למאה ועשרים והאח ירש את הכל. אבל אלוהים לא זנח אותו וכיתו של ברלה הפך לאכסנית של מקבצי גרבות. כל קבצן שהגיע לעיירה התאכסן בביתו של ברלה, כיניהם צולעים, אילמים, חרשים, זקנים שחוחים עם זקנים או בלי גברים ונשים, בודדים וזוגות, מכל המינים והסוגים. מי שהעניין ורצה להכיר את דלות העם, את שכבות העניים המרודים היה ניכנס בערב לברלה כדי לשמוע את סיפוריהם של הקבצנים ושל בעל האכסניה. אבל מכל העסקים האלה לא היתה לברלה מרגמה ואמצעי קיום והמשיך בתפקיד שואב המים. ביתו היה קרוב לנהר, ליד השביל המוביל לנהר, כך שכל פעם, כאשר הלך לשאוב מים היה עוכר על יד ביתו.

בילדותי אהבתי לעמוד קרוב לביתו ולהסתכל על ברלה, כאשר הלך לנהר. כאשר הדליים היו ריקים היה חולף בשקט, אבל כאשר בא מהנהר עם דליים מלאים וכבדים היה צועק "נעכע". "מה יש" היתה התשובה. "מיחה משונה עליך, נעכע, כל צרות העולם שיחולו על ראשך, כל מחלוח העולם שלא יפסחו עליך, נעכע, שיחנפלו עליך כלבים שוטים ויקרעו אותך לגזרים, כך היה ברלה 'מכרך' את אישתו כל פעם שעבר על יד ביתו בדליים מלאים. נחצ'קה היתה עונה לו באותן ה"כרכות", אבל פעם, כאשר התכוננתי במחזה, לא היתה תגובה מצד נעכע, כנראה לא התחשק לה להחליף כרכות עם בעלה. אז ברלה הגיע לשיא התרגזותו, ניכנס הביתה, לקח את

לחפירה, שם אותו על הכתף והתחיל לצעוד כמו חייל עם רובה על יד הכית. כאשר נעכע שאלה לאן הוא הולך, המשיך ברלה לצעוד כבוץ, נעזל מגפיים עם עקבות עקומים, במכנסים מלוכלכים ולא ענה. בהמשך הצעידה החליט על מתן חשובה: "אני הולך לחפור לך קבר בקרקע". בזה נגמרה ההצגה לאותו יום.

בתם, צינה, הלכה וגדלה. צינהלה היתה ילדה יפה. אכיה הכיא לה כלכלב, ואוי לילד, שקרא לכלכלב לגשת אליו. ברלה היה צורח ומקלל. הענין מצא חן בעיני הילדים וכל יום חזרו על ההצגה. היו קוראים לכלכלב, התחילו לרוץ והוא אחריהם. ברלה חפס אז את האסל ורץ אחריהם, כאילו לרצחם נפש.

גם ב"שיכלכיל" לא נתנו מנוח לברלה והיו מציקים לו, אבל הוא לא ויחר ולא רצה לעבור לבית תפילה אחר, כי זה היה בשילכיל של אביו. וראה זה פלא צינה'לה גדלה בבית מזוהם, בסביבת קבצנים, כאווירה של ליכלוך וריחות רעים, והיא תמיד היתה נקיה, מסודרת ומסורקת וגם תלמידה מצטיינת ויפה. היא היתה כאמת בובה. האנשים היו מתפעלים ושואלים: הייחך, האם זאת מציאות או חלום? הגורל, כנראה, נתן פיצוי לברלה על אביו, ללקה, שהתנכר אליו, על אחיו שרימה אותו ועל הבריות שהציקו לו. יש דין ויש דיין.

Wspomnienia o Krzemieniu.

Kochałam Krzemieniec - gród mój rodzinny
 Kochałam tam górki, lasy, doliny
 Kochałam Bony Królowej górę
 Znałam, lubiałam każdą tam, dziurę
 Domy, zaułki, szeroką ulicę
 I tę uroczą górę Dziewicę
 Kochałam i pamiętałam tam ludzi wspaniałych
 Dobrych, szlachetnych, wyrozumiałych,
 Których Liceum wychadowało
 I którym światło i wiedzę dało.
 Dzisiaj po świecie porozrzucani
 Jedni zaznani, inni nieznanie
 Gdziekolwiek jesteście, gdziekolwiek żyjecie
 Moje wspomnienie i myśl ku Wam leci.

Absolwentka Pedagogium
 przy Liceum Krzemienieckim
 „Krzemienianka”

קרעמעניץ אין "יווא" און אין "כית התפוצות"

"יווא" (יידיש וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט) האט געשאפן א פראיעקט צו פאראייביקן די יידן אין די שטעטלעך וואס זיינען. אזוי ברוטאל אויסגעמארדעט געווארן אויך וויל די "יווא" אינזאמלן דאקומענטן צו דער געשיכטע פון די לאנדסמאנשאפטן סאסיעטיס, גמלת חסדים קאסעס, רעליף קאמיטעטן וואס זיינען געשאפן געווארן אין אמעריקע לטובת זייערע ברידער און שוועסטער אין דער אלטער היים. אין ניו-יארק איז אמאל געווען צוועלף הונדערט לאנדסמאנשאפטן; א סך האבן זיך אויפגעלייזט, אנדערע זיינען נישט מער אקטיוו. כדי זייערע ארכיוון זאלן נישט פארלוירן גיין בעט די "יווא" צו ברענגן זייערע ביכער, פראטאקאלן טשארטערס, קארעספאדענץ, מעלדונגן, צייטונגן, אויטא - ביאגראפיעס, יזכור ביכער, פאטאגראפיעס פון דער אלטער היים פון מענטשן און אינסטיטוציעס און פארשריבענע מעמורן. די אלע מאטעריאלן ווערן קאטאלאגירט לויט די שטעטלעך באזונדער, און מענטשן וואס וועלען זיי שטודירן וועלען אלעמאל האבן א צוטריט צו זיי. אפט קומען סטודענטן אין דער "יווא" אויסצוגעפונען זייער שורשים, דעם אפשטאם פון זייערע עלטערן, זייערע זיידעס און באבעס, זיי ווילן פארשן וועגן לעבן און קאמף אין די אויסגעראטענע יידישע שטעטלעך. אט די מאטעריאלן וועלען פאראייביקט ווערן פאר די קומענדיקע דורות.*

די קרעמעניצער פון ניו-יארק האבן שוין געברענגט צום קרעמעניצער ארכיוו א היכשע צאל מאטעריאלן, איינשליסנדיק דאס יזכור בוך וואס איז ארויס אין ארגענטינע און אלע העפטן פון "קול יוצאי קרמניץ". קרעמעניצער איבער דער גארער וועלט וועלעכע האבן אזא היסטארישן מאטעריאל דארפן דאס אפראטעווען פון פארלוירן גיין אין דאס אריינשיקן צו דער "יווא" פאר פרעזערוואציע **. א גאנצער שטאב פון יונגע לינגוויסטן קאטאלאגירן דאס אין דער "יווא" ביבליאטעק אונטער דער קארדינאטארן רחל שווארץ. געשיקט דארף דאס ווערן צו:

"YIVO", ROSALINE SCHWARTZ

1048 FIFTH AVENUE

NEW YORK, N.Y. 10028 .U.S.A

מיט דער אנמערקונג: פארן קרעמעניצער ארכיוו.

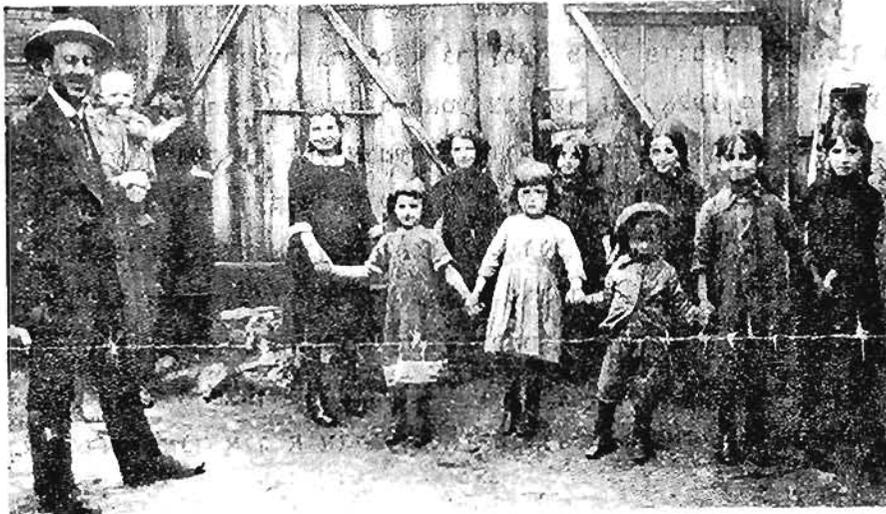
אין ישראל כיים תל-אביבער אוניווערסיטעט איז געשאפן געווארן דער היסטארישער מוזיי "כית התפוצות", וואס פאראייביקט עלעקטראניש די טראגעדיע פון יידישער צעשפרייטקייט אין גלות פאר די לעצטע צוויי טויזנט יאר. סאפיצירטע טעכנאלאגיע ווערט באנוצט צום ערשטן מאל צו דערציילן וויסנשאפטלעך די געשיכטע פון אונדזער פאלקס וואנדערונג איבער דער גארער וועלט. די ניו-יארקער קרעמעניצער האבן שוין פאר דעם צוועק בייגעשטייערט צוויי טויזנט דאלער, דורכן "פאר-אייניקטן יידישן אפיל" (מגבית) און מ' האט אונדז צוגעזאגט, אז קרעמעניץ וועט פיגורירן אויף דער מאפע פון "כית התפוצות".

אין 1979 וועלען מיר ווידער שאפן טויזנט דאלער פאר דעם צוועק. דער זכר קרעמעניץ און אירע יידן מערסירער זאל קיינמאל נישט פארגעסן ווערן

* כדאי צו וויסן, אז די אמעריקאנער רעגירונג האט בייגעשטייערט א באדייטנדע סובסידיע פאר דעם פראיעקט.

** אלע, ביז אצינד דערשיינענע, העפטן "קול יוצאי קרמניץ" זענען דורך אונדז געשיקט געווארן צו די אוניווערסיטעט-ביבליאטעקן אין ישראל, ווי אויך צו די אינסטיטוציעס, כאס-תל-אביבער אוניווערסיטעט וואס פארנעמען זיך מיט דער געשיכטע פון יהדות און דער העברעישער ליטעראטור. אויך אייניקע אוניווערסיטעטן אין אמעריקע קריגן "קול יוצאי קרמניץ" ווי און די ביבליאטעק פון ווייסן הויז, פון וועלכער מיר קריגן אלע-מאל דאנק בריוו.

מ.ג.

Kisselhof, member of S. An-ski's ethnographic expedition to Volhynia, and children, Krzemieniec, 1912.

אין צוזאמענהאנג מיט דער ביכר פון די קרעמעניצער קינדער מיט דעם מיטגליד פון אנסקיס עטנאגראפישער עקספעדיציע, וואס איז געדריקט געווארן אין דער ענגלישער טייל פון זשורנאל "ידיעות פון יווא", דארף מען באמערקן, אז די דאזיקע עקספעדיציע האט ארויסגערופן א גרויסן אינטערעס בא די יידן אין די שטעט און שטעטלאך פון וואלין. אין קרעמעניץ און אין די שטעטלאך ארום האט די עקספעדיציע באגלייט העניך געלערנט (האבעלערענטער) און יאשקע ברויטמאן. געלערענט ז"ל האט באשריבן די ארכייט פון דער עקספעדיציע אין "פנקס קרעמעניץ" זייטלעך 367-376 און אין ארגענטינער יזכור כרך.

שרייבנדיק די דאזיקע שורות, האב איך ווידער געלייענט געלערענט' באשרייבונגען מיט א פארכאפענדן אטעם, און מיט גרויסער בענקשאפט זיך ווידער געזען מיט די ליבע און טייערע פאלקס-מענטשן אונדזערע, זייער לעבענ'ס שטייגער און מיט אנסקיס פשוטער גרויסקייט.

מ.ג.

זכרונות פון דער אלטער היים

(מיין טאטענס פאפירענע בריק)

צוגעשיקט פון ציפע כץבוענאס-אירעס 26.1.1980

אין איינעם אוינטרדיקן שבת צונאכטס, נאכן אפדאוונען מינחה-מעריב אין קאזאקע בית המדרש, איז מיין טאטע אהיים געקומען מיט א צושטראלט פנים אין באגלייטונג פון מיין פעטער יאסל וועלכער איז געווען זיין באשטענדיקער מיטשמועסער, ביידע האבן פארגעזעצט א געשפרעדן וואס האט געאט א שייכות צו א אויסגעערטער דרשה פון א ארץ ישראל שליח פון "קרן היסוד". דער דאזיקער שליח האט מיט זיינע פעיקייטן אין געניטע ביישפילן באוויזן צי באווינקן דעם עולם צוערער אינטערשטרייכנדיק אז די בלפור דעקלאראציע "איז די פאפירענע-בריק" וועלכע וועט אלע יידן ברענגן קיין ארץ ישראל.

מיין טאטענס פרייד איז געווען זעער גרויס, א גרויסער טייל פיננס עולם האבן געשפענדעט גרעסערע סומעס פארן "קרן היסוד" אין מיין טאטע צווישן זיי אלע, מיין מאמע דערלאנגנדיק טיי מיט ציבייסן האט געווינשן ער זאל אומעטוט אזוי מצליח זיין..

אין יענער צייט נאך דער בלפור דעקלאראציע האט די ציוניסטישע יוגנד פון אלע ריכטונגן אנגעהויבן פארן אוף הכשרה, נאכער אויך עולה זיין, ווי באוויסט איז אונדזער קרעמעניצער יוגנט אין אגרויסער צאל געווען צווישן די עולים פון דער - 3 טער עליה, ווי דאביקירער, ז"ל ש.דישל. ב. ספעקטאר ז"ל, י. מיילער, די שוועסטער לייכל, ל. גלוזמן. ל. ביברמאן. אין אנדערע. זיי אלע האבן גואלפן טרוקענען די זומפן. פלאסטערן שאסייען אין וועגן. אזוי ארום צי בויען דאס לאנד אין א אייגענע היים ווו סהאט אויך נישט געפעלט קיין קרבנות.

מיר לייענען אבריוו אפגעדריקט אין דער חוברת נומער 14 פון "קול יוצאי קרעמעניץ" אויף זייט 28 געשריבן פון ל. ביברמאן אין יאר 1926 צו זיינע עלטערן קיין קרעמעניץ ווי ער דריקט אויס זיין באגייסטערונג פאר אלץ וואס ער ערט און זעעט און ארץ ישראל. ער שרייבט אויך אז ער ארבייט יעצט מיט נאך פיר חברים אויפן הר הצופים ווו זיי פארלעגן א פונדאמענט פאר א געביידע וואס וועט זיין די גרעסטע אין ירושלים, היינט ווייסן מיר אז דאס איז דער ירושלימער אוניווערסיטעט.

ווער האט זיך געקאנט גלויבן אז סך 50 יאר ווארטן וועל איך טאך האבן די זכיה צו באטרעטן די הייליקע ערד, דעם "הר הצופים", אין באזוכן דעם ירושלימער אוניווערסיטעט אין באווינדערן אלץ וואס איז דארט געשאפן געווארן מיט יידישע הענט, אויך זעען מיט מיתע אייגענע אויגן אלעס אין מוזיאום ווי ס'געפינען זיך אויך די עקספאנאטן פון די ארכעלאגישע אויסגרובענגן מיט א געפונענעם בריוו געשריבן פון יידישן העלד ברכוכבא א.א. וו. אין דעם מאמענט האב איך מיך דערמאנט אין מיין "טאטענס פאפירענער בריק" ..

איך ווינטשט אז די קינדער פון אינדזערע קרעמעניצער זאלן אין 50 יאר ארום אויך זיך דערמאנען אין נישט לאזן זיך מאכן פארגעסן אונדזער "פאפירענע בריק" וואס איז אין פארם פון א חוברת פון "קול יוצאי קרעמעניץ" וואס פארכינט ביי היינט צי טאג אלע קרעמעניצער לאנדסלייט אויף דער גארער וועלט.

דער ריכטער מאני לייב דערציילט אין זיינע זכרונות אז ס'איז צי אים אמאל געקומען א יונגער מאן מיט א טשעמאדאן אנגעשריבענע פאפירן אין געבעטן אז ער מאני לייב זאל אייבערלייגען זיינע שריפטן. דער יונגערמאן האט זיך פארגעשטעלט אז ער איז זעער פראדוקטיוו, ער שרייבט אסאך, און צערייסט אסאך, מאני לייב האט אבלעטער געטון דאס שרייבעכץ אין אזאג געטון... "יונגערמאן שרייבט ווילטער אין צערייסט. נאר זעעט נישט שרייבן אויף אזא גוט פאפיר..." איך גלויב אז מ'יין שרייבעכץ וועט נישט האבן דעם זעלבן סוף... מיט אכטונג אין לייב צי אייך פערזענליך, אין צי אלע שטעטישע באזינדער.

פון ציפע כץ

גורן בצלאל

שישן ושימחו כשימחת תורה

(כבית הכנסת הגדול בשומסק)

נהוג היה בעיירה שלנו, שבליל שמחת תורה הקדימו לגמור את התפילות וההקפות ככל כחי התפילה הקטנים ובאו להשתתף ולשמח בהקפות בבית הכנסת הגדול עם רוב, שאר בני העיירה, באותו ערב היו שם כמעט כל תושבי העיירה, גברים ונשים, בחורים ובחורות, ילדים וילדות, כולם היו באים לשמח עם התורה כחג התורה.

בין כל הקהל הרב בבית הכנסת נעדרו רק אלה משמנה וסלחה של העיירה. בגלל מעשה שהיה עזבו הלמדנים, המכובדים והגבירים את בית הכנסת הגדול והקימו כחי תפילה לעצמם.

לפי הסיפורים של זקני העדה בעיירה היתה סיבה מיוחדת, שהביאה בעבר לקרע בקהילת שומסק, והמעשה שהיה כך היה: בימים ההם חי בשומסק עשיר גדול ושמו מנדל רוזן. איש גאה,

תקיף ושתלטן היה ואת שילטונו קיים ביד רמה וחזקה ברחבת הסביבה של הכנסיה הקטולית של הפולנים. שם הקים את ביתו ושם בנו את בתיהם גם קרובי משפחתו, בעלי המאה, משפחת

האקרמנים. שלושה אחים היו האקרמנים, איכל, ינקל ורמה, כולם בעלי משפחות ואבות לבנים. משפחת האקרמנים נחשבו לאריסטוקרטיה של העיירה, והם גם היו נושאי הניצנים הראשונים של

רעיון ההשכלה במקום. את ילדיהם הם חינכו בסיסמה: "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך"

והטיפו להכניס את יפיותו של יפת באוהלו של שם. מעטים מתושבי העיירה העזו להתקומם או להתנגד לשילטונו של מנדל רוזן וקרוביו. ברחבת מגוריהם נשמעו צלילי השפה הרוסית ומבתיהם

עלו צלילי פסנתר.

הרחבה שעל יד הכנסיה הפולנית כונתה בפי התושכים היהודים בשם "אודסה", ובזמנים ההם

בתקופת הצאר ביטאה העיר אודסה את שיא התרבות וההתקדמות, והרחבה סימלה מה שהקרמלין

סימל בעיני התושכים של האימפריה הצארית.

היו כמה יוצאים מן הכלל, שעליהם לא הצליחו האקרמנים, ומנדל רוזן בראשם, להטיל את מרותם,

ובמיוחד היה זה רב העיירה, הצדיק ר' מרדכיילי. הוא לא העריך אותם ולא את עושרם ולא סר

לשילטונם. מנדל רוזן תחליט לסלק את ר' מרדכיילי מכהונתו בחור רב ולא בחל בעזרת מסרתי

הצאר כדי להשיג את משימתו. בזה קומם נגדו את הלמדנים והמכובדים של העיירה, שחתייצבו

לצידו של הרב. מה עשה מנדל רוזן? הביא רב שני לעיירה, ששימש בתור רב בבית הכנסת הגדול, ומימלא

לתפילה בשבתות ובחגים. ל"ימים הנוראים" הם היו באים העירה, או שהצטרפו היהודים מכפרים אחדים ל"מניין" בכפרו של סבא של יצקה. הסבא של יצקה היה מטיף מוסר לצעירים מן הסביבה לבוא למניין. היה מונה להם את הענשים אם לא יקיימו את המצווה של מעבר ה"מז'ה" כדי להגיע למניין להתפלל בכל הלכ ולזכוח לעוד שנה חיים. זמאז-מוטי, ילדיו וניניו שלא מעטים היו, שמם בעיירה לא גורביץ, גם המשפחה האמת, אלא ה"מז'ה". יצקה טוען, שרק בעלי שיבה עם זקנים, להם הזכוח להקפה שנייה ולא למוטי "בוצק'ס", שהוא ללא שיבה, לא קרח ובלא זקן. גם השם "בוצק'ס" איננו חשם האמיתי, אלא שם לוואי, כי "בוצק'ס" בידיש - זהו נגיחת ראש של כהמה. ולמה קוראים למשפחה כך - זאת בעיה לחקר היסטורי. כי השם בא לו מהסבאים. מוטי היה חבר ב"חברה קדישא" ועומד כחוקף על זכותו להקפה שנייה. ובכן אומר יצקה: מוטי, אחת לא תלך בהקפה שנייה, רק ליהודים בעלי שיבה, קרחים, עם זקנים - להם הזכות להקפה שנייה, ולא לך. מוטי היה בעבר חייל בצבא הצאר, לחם כמלחמה ונפל בשבי, הוא היה נוח לכעוס, וכאשר התרגז - פרצפו הפך אדום והתנפחו ורידי צווארו. כאשר העלה את החשד שיקחו ממנו את ההנאה לרקוד עם ספר התורה בשמחת תורה.

כאשר מוטי רקד, זה לא היה סתם ריקוד, אלא קפיצות לגובה, כל גופו התנדנד, פרצופו האדים ושר בקול צרוד: "הידה, המככים" לא, הידר", כי אם "הידה", קריאה לזרז סוסים. ואז צרח בקול רם ופנה לשומעיו: "כאשר בן אדם ניפטר ובחוש יורד גשם, שלג, בכפור וככוץ, מי קובר אותו: אני אחראי, אני מוטי, עושה זאת" - יצקה לא נשאר חייב חשובה וקרא לעומתו: "ואח הסעודה בשלילכל (בית הכנסת הקטן) עם נקניק וודקה גם כן אחס אוכלים ושותים, והכסף מדמי הקבורה, שאתם סוחטים מהמשפחות האכלות, גם זה יורד לכיסים שלכם. ואז מוטי: "זה מן הגבירים, ומה עם העניים? הסבור אחת, שהם הולכים ברגל לבית הקברות? כל עני ואביון, כמו עשירים מיוחסים, צריכים לשאת אותם אחרי המוות האם אחת איצקה, עושה זאת" עוד רכים התערבו בוויכוח וכיניהם גם צלקה קופיקו, איש מוצק עם זקן ג'ינג'י, סוחר סוסים מצליח, על אף דיבורו האיטי וגימגומו. הוא גר מחוץ לעיירה בפרוזר של גויים. אף אחד לא היה רוצה לקבל מחנת יד ממנו. קרה פעם שגוי החנפל עליו, צלקה השיב לו במכת אגרוף והגוי נפל מח. צלקה הסתבך במשפט על תריגה עם כל התוצאות מזה. בעניין ההקפות אמר: "לי יש זקן, אבל אינני טוען דווקא להקפה שנייה. הרצל ננצינס, גם כן סוחר סוסים, גם הוא התערב בוויכוח. כרווקותו היה פירחח העיירה ובכל התרפתקאות היה מעורב. עכשיו הוא נשוי, אב לילדים וחבר בחברה קדישא, ואף הוא דורש את הזכות להקפה השנייה. לצלקה פנה ואמר: "דע לך, כאשר אחת חמח את חרגליים ותמות, שבועות תשכב ולא יקברו אותך. חושב אחת שחובה עלינו תהיה לשאת אותך מהפרוזר חצרינקה, בו אתה גר, דרך כל העיר לבית הקברות! שיסחוב אותך הבן שלך בעגלחו, רחומה לסוסים, כמו הגויים, לבית הקברות".

צלקה קפץ וצעק: "אותי תקלל? אני אב לילדים ולו לא היה יום חג היום ולא היינו בבית כנסת, היה בסוח, שחיית צריך לאסוף את עצמותיך בשק" לדבריו נכנס אברהם "בויצ'קס", כינוי שכא לו מתכונה של משפחת לוחמים אמיצים. סוחר פירות היה אברהם. אחיו הצעיר היגר לאמריקה והתעשר שם. פעם הגיע לביקור בעיירה, ייסר בה קופת "גמילות חסדים" וגם חרם למוסדות אחרים, בזכות זו נעשה אברהם אופר, זה היה שמו האמיתי, לבעל בית מכובד בעיירה ולא קראו לא עוד "בויצ'קס". לאברהם היחה השפעה גדולה על הרוכלים ועל העגלונים, שכיניהם היו קרוביו, בני האחים והאחיות.

היה הוא גם הרב שלו. מתפללי בית הכנסת, שהיו לצידו של הרב, עברו לקלויז של הרב ולכית המידרש.

בבית הכנסת הגדול נשארו פשוטי העם, "עמר", סוחרים זעירים, חנוונים, כעלי מלאכה, רוכלים וסתם קבצנים

כמשך השנים אף החרוף הסכסוך, והקרע בערה נמשך שנים רבות, ולא פסק גם כשנות ילדוהי, שנשארו חרותות בזכרוני.

סיפרו, שמנדל רוזן חלה זמן קצר אחרי שפרץ הסיכסוך וניפטר אחרי מחלה קצרה ואנושה בווינה ושם נקבר. זיקני העיירה ראו בזה אצבע האלוקים, עונש על החללותו כרב ר' מרדכיילי. גם האקרמנים ירדו מנכסיהם והלכו לעולמם, אבל הפילוג לא נעלם.

המצבה שנשארה למנדל רוזן בשומסק היתה-ספסל דו-צדדי, מרופד בקטיפה כצד מזרח של בית הכנסת הגדול. ועליו ישבו כשבתות וחגים צאצאיהם של האקרמנים, וביום כיפור, כאשר הרופא יעקובסון בא לבית הכנסת להתפלל, נתכבד גם הוא בישיבה על הספסל המיוחס הזה.

אח הסיפורים על הקרע עם רבהקהילה שמעתי עוד בילדותי. הייתי אז בן אחת עשרה או שתיים עשרה. אז, כפי שאני זוכר, הגיע לעיירתנו חזן אורח עם ילדו, הרשלי, לחפילת שבח בבית הכנסת הגדול. במיוחד שבתה את לב המתפללים שירתו של הרשלי ולא הסתפקו בהופעה חד פעמית והזמינו את החזן לתפילת שבת נוספת. הפעם באו לשמוע אל הרינה ואל התפילה לא רק המתפללים הקבועים, אלא גם רוב תושבי העיירה. אז גם הוחלט להזמין את החזן לקביעות בבית הכנסת. הסכום הדרוש נאסף במאמץ משותף, והדבר יצא לפועל. החזן הביא את בני ביתו והוסיף למקהלה אח ילדו השני, מוטלי.

אין לתאר את הנאתם של תושבי העיירה משירתם של הילדים עם אביהם. להתפעלותם בבית הכנסת וברחבה שעל ידו לא היה גבול. המנגינות של תפילת החזן ומקהלתו היו נשמעות במשך זמן רב בכל הכתים בשומסק. החזן לא הסתפק בשגי המשוררים שלו והוסיף למקהלה מילדי העיירה, גם לי שיחק המזל, ואחרי בחינה צירף גם אותי למקהלה.

הגיע חודש אלול והתכוננו לתפילות הימים הנוראים. שוב ההצלחה היתה גדולה. מעודד מהשבחים על הביצוע ועל הניגונים החליט החזן לקיים ערב שירה מיוחד בבית הכנסת כמוצאי שימחת חורה. בעיירה שלנו, כמו בכל העיירות האחרות, שימחת חורה היה חג עליז כמיוחד. כמעט כל תושבי העיירה באו להקפות בבית הכנסת הגדול. לא פעם פרצו מריכות בשבתות בבית הכנסת על רקע העליות לתורה, ועל אחת כמה וכמה חשובה היתה בעיני המתפללים זכות הראשונות בהקפות. ערכן גדל עוד יותר השנה, עם החזן החדש והקהל הגדול, שבא לשמוע אותו. יותר מכל שנה גדלה ההתמקחות והחרוף המתח. מקובל היה בשומסק, שאנשי החברה קדישא כובדו כהקפה השניה, וכל שנה התחדש הוויכות על הזכות הזאת. כרגיל, הדעות היו חלוקות, אבל השנה החרוף הוויכות והגיע לסיכסוך גלוי עד להרמת ידיים. הריב פרץ בין מצדדי הכיבוד לחכרת קדישא כהקפה השניה ובין מתנגדיו. בין המתנגדים היו בעיקר סוחרים הסוסים, הרוכלים והעגלונים ובראשם יצקה ה"מז'ה". ומה זה "מז'ה"? זה היה הביטוי לגבול בין שתי חלקות שדה, שביל שלא היו חורשים אותו וסימן את הגבול. השביל הזה גם שימש את החקלאים להליכה דרכו. ומה היה הקשר בין ה"מז'ה" ליצקה? סבא של יצקה היה גר עם משפחתו בכפר; לא היה שם מניין יהודים.

פתח אברהם ואמר: "חברה, לא אתם תקבעו אה הסיפורים בבית הכנסת. הרב, הגבאים והזקנים (והוא היה אחד מהם) הם יקבעו והם יחליטו".

והם באמת החליטו, ומוטי בוצ'קס הלך ורקד בהקפה השניה ושר: "הידה, המכבים, לה, לה, לה". היריבים החליטו לנקום את עלבונם. למחרת כערב, במוצאי שמחה תורה, כאשר הגבאים ובעלי הבתים המכובדים הובילו את הרב בשירים וריקודים מביתו לקונצרט בבית הכנסת, חיכתה להם חברה באולם הכניסה עם סמרטוטים ומטאטאים בידיהם וזרקו אותם עליהם אוי לעיניים שראו זאת. כאשר אברהם ראה את בן אחותו, בנימין הארוך, שהיה גם חתנו, זורק מטאטא ופוגע במחנאגדיו, נזכר בימי נעורו, קפץ על חתנו כבחור צעיר וגם על יצקה, שעמד על ידו וכיבד אותם במחנת ידיו. בו לא העיזו לפגוע ואת חמתם שפכו על זידלי ישראל מאירס, גם הוא ממשפחת בוצ'ק'ס, שהיה בן טיפוחו ושומרו של דודו אברהם.

כאנדרלמוסיה שקמה אי אפשר היה לראות מי נגד מי, ומי מכה את מי, העירכובי והמהומה שלטו בכ"ל. באולם המלא והדחוס לא רק שאי אפשר היה לנהל מלחמה, קשה היה אפילו להרים יד או רגל. העיין ראתה רק אנשים דחוסים, והאוזן שמעה רק צעקות וקללות. היה מדל, שהחזן ומקהלתו היו במקום על יד העמוד מוכנים לקבל את פני הרב ומלוויו המכובדים. כאשר הרעש, הבהלה וההתכתשויות לא פסקו, אף כי לחזנים אין שם של פיקחים גדולים, הגה דוקא הפעם הציל החזן את המצב. הוא נתן אות למשורריו להתחיל בשיר "כרוך הבא". וראה זה הפלא. כאשר הניגון נשמע בבית הכנסת, הפסיקו האנשים את הצעקות, הכול ישבו במקומותיהם ואחרי השיר הראשון, כאילו פעל מטה קסם: אי אפשר היה להכיר לא באולם ולא מפני האנשים, שמשאו התרחש לפני רגעים מספר. כולם נעשו רגועים. השתירה אווירה של קדושה וטוהר. האורות והשירה עוד הוסיפו לחגיגיות. אווירת חג נרגשה מחדש. שום סימן של שינאה ורוגז לא נשאר עוד. רבוך העולמים, איזה מין עם בחרת? הלא כל ה'המז'אים, הבוצ'קים וה'כויצ'קס' בניך הם. רבים הם על זכותם לשאת את תורתך ומוכנים הם להרכיב זה לזה למען קדושת שמך, אבל כל מעשיהם ופעולותיהם הלא למען קיום דברייך הם. חרדים הם לקיים את מצוותיך ויקרים להם זמירותיך. למה, למה גזרת עליהם להשמד מעולמך?

בני עיריחי היקרים, אחי תושבי שומסק, שישו ושימחו בשימחת תורה!

השנה חוגג העם היהודי בכל תפוצותיו מאה שנה להיווסדו של הארגון היהודי העולמי להפצת העמל והמלאכה בקרב היהודים.

הארגון נוסד בפטרבורג, רוסיה בשנת 1880 על ידי קבוצת נרדנים ואנשי אינטליגנציה יהודים בראשותם של הבארון גינצבורג וש. פוליאקוב לשם הגברת הפרודוקטיביזציה של המוני היהודים ברחבי רוסיה הצארית. פעולה זאת סייעה לתפוצת היהודים ברחבי רוסיה, מכיוון שאומנים יהודים הורשו לדור גם מחוץ לתחום המושב.

מאז 1921 קיים "אורט" כארגון יהודי עולמי, מרכזו כיום כז'נבה היקף פעולתו מגוון, מסייע להקמת קתי מלאכה, משקים חקלאיים, הכטחח אשראי זול, מתן חינוך כבחי ספר מקצועיים. הקמת קאופרטיבים חקלאיים.

בית ספר אורט בקרמניץ שכן בכניו של שחי קומות בככיש המוכיל לשומסק. מול השכונה הממשלתית שנועדה למגורים לפקידי ממשלה פולנים.

לקרמניץ התייחסות מיוחדת לאירגון אורט. בקרמניץ נולד ב-1788 יצחק בר לוינזון, מת בשנת 1860. סופר עברי מאבות ההשכלה ברוסיה. כספרו החשוב "תעודה בישראל" שהופיע בשנת 1828, לוינזון מסביר ומורה על חובת היהודי ללמוד מלאכה או אומנות לפרנסתו. כתיבתו היחה כרוח לאומית בחיוב אח השפה העברית ורואה בה אחד מהסימנים לקיום האומה. רעיונותיו היוו בסיס להקמת אירגון "אורט" וכן השתלכו לאחר מכן בתוכניותיהם של חובבי ציון.

מנהלו של "אורט" בשנים 1928-31 השנים יצחק הייחי תלמיד, היה מר סניה רייך, יש להדגיש שמר רייך לא נזקק למשרה זו לפרנסתו. משפחת רייך הייתה אמידה מאד וטחנות קמח רבות בקרמניץ ובסביבתה השחיכו לה, סניה רייך עשה זאת ממניעים אידיאליסטיים, וכמובן, שהיה זה מנהל בעל שאר דוח שעשה אח עבודתו נאמנה. המנהל האדמינסטריטיבי היה מר גינדיס. זכורה המורה גיטל (דוידובנה) פישמן, בונדאית נלהבת שירדה לחייהם של תלמידיה הציונים.

קומת המרתף כללה אולם גדול בו למדו מסגרות, חרטות ונפחות. בבחי המלאכה למדו כשעות הבוקר האומנים היו אוקראינים, המורה לחרטות היה גרמני. בלימודים העיוניים היה מורה לפולניח שרטוט וחורס המתכות לימד המנהל, וכן היה, מורה פולני שמשום מה ראינו אותו תמיד במדי צבא, איש שקט וחובב מוסיקה נלהב, שהיה גם מנצח על תזמורת כלי פריטה, הלימודים העיוניים היו כשעות הערב. שלש כיתות, לכיתה אלף החקבלו תלמידים, שגמרו שבע שנות לימוד בבית ספר עממי.

בשנת 1930 נוספה מגמה של חפירה וגזירה לבנות וכך כלל בית הספר בנים ובנות.

בית הספר שמש גם אכסניה לנערים, שהיו חסרי אמצעים שכאז מעיירות מסביב לקרמניץ, הלינה הייתה על שולחנות הכיתה, ששימשו מיטות לכל אלה, מזונם היה מחבילות שנשלחו מהבית. הווי מיוחד שלט בבית הספר "אורט", הווי של נערים מתבגרים על כל האופייני לגילים אלו. בזמנים ההם, שהתחלק להרבה גוונים פוליטיים, חמש שעות בסדנה, שלש שעות לימודים עיוניים. נוסף לשפה הפולנית למדנו בבית הספר אידיש, למרות שמהירו להשתלב בשפה הפולנית, ולא לה שהעכריח היתה שפת חתידי שלהם וראו בידיש שפה המנציחה את חגלות, לכן קשים היו חייה של המורה גיטל דוידובנה (פישמן). בעקשנות בלתי נלאית ניסתה מורה זו לחבב עלינו את היידיש, ודווקא מהספר "העיירה" לשלום אש, "העיירה" שכה רצינו לברוח ממנה...

טיפוס מענין היה מנהלנו סניה רייך, אותו חבבנו. בגלל התבטאותו הישירה, טוב ליבו, ויושר אישי. זוכר אני בוקר אחד איחרה כיתתנו להגיע לבית הספר, והסיבה כל הכיתה התעכבה ליד מלון בו

החאכסנה כוכב קולנוע פולנית, וכל התלמידים חיכו לרגע בו תצא מהמלון, למחרת הוזמן כל תלמיד למנהל, זוכר אני שאלי פנה כלשון זו: "טפש שכמותך, איך אתה מרשה לעצמך לכזבז שיעורים על שטויות כאלה, בזמן שאביך מונע אוכל מפיו בכדי שאתה, התכשיט תלמד מקצוע וחהיה בן אדם, לך הסחלק, אינני רוצה לראות את הפרצוף שלך. פעם שניה לא אטיף לך מוסר, אלא אגרש אותך מכלי היסוס. אצלי אין מקום לפרזיטים" בגמר התוכחה שלו בשפת יידיש משובשת, השתפך חיוך על פניו הרחכים. חיוך זה היה כה אהוב עלי, שנשבעתי לעצמי שלעולם לא אצער את האיש הזה. זכור לטוב היה השרת וולף, יהודי חרוץ, שקט וצנוע, שעשה את עבודתו נאמנה והסיק את התנורים היטב בכיתה בה ישנו בלילות התלמידים על השולחנות, חבבו אותו כל התלמידים וראו בו ידיד גדול. זכור מוטל היהודי כעל הקיוסק הסמוך לכיח הספר שחכש כובע יהודי, דבר שהיה זר בסביבתנו, יהודי מוזר כעל פאות והדרת פנים שדיבר פולנית שוטפת, היה רב' מוטל זה מספק את הסוכריות הקוואס והלחמניות ולא מעט תלמידים, שידם לא השיגה, חכו לו כסף שכה היו רוצים להחזיר ליהודי הטוב הזה, עד שלפעמים מועקה זאת מופיעה עכשיו בחלום ביעותים כלילה... הרכה תלמידים ותלמידות הוציא בית ספר אורט בקרמניץ, רק מעטים זכו להגיע ארצה, והם כעיר ובקיבוץ, הם משתמשים בידיעות שרכשו אז, וזוכרים לטובה את בית הספר אורט בקרמניץ.

חיים ליבנה (יוקלסון)

יהושע גולברג

"בספר מלחמות הגיטאות" ערוך בידי יצחק צוקרמן ומשה בסוק בדף מס. 486 נתקלתי בכמה שורות הכתובות על קרמניץ מודפס: ב' 9 באוגוסט 1942 עם הבן החמה, הוקף פתאום הגיטו בקרמניץ שוטרים וז'אנדרמים, נפתח קרב בלתי מתוכנן ובלתי מאורגן, כיום הראשון נפלו ששה גרמנים ושוטרים, למחרת עשרה. כיום השלישי לקרב שלחו הצעירים אש בגיטו, מתוך הלהבות המשיכו בקרב ובמלאכת ההריסה. הגיטו בער שבוע ימים. הלהבות שככו משהוציא אחרון הלוחמים את נשמתו. חתום למטה פרידה בורנשטיין. רציני לאמת את הכתוב ולכדוק את הדברים, התקשרתי עם ד"ר פרידה בורנשטיין-אוצניק שלמדה יחד עם אשתי בקרמניץ כליצאום, והיא ילירת שומסק ונצולת השואה היא אמנם לא היתה בגיטו בקרמניץ ועברו כבר 38 שנים מהתקופה הזאת אבל היא זוכרת שאחרי השחרור ספרו לה פולנים ואוקראינים שהיה מרד בגיטו בקרמניץ ונהרגו שמה שוטרים וזנדרמים, כמה-היא לא זוכרת כעת את העדות היא מסרה לעיתונאים שראינו אותה אחרי גמר המלחמה.

פ א ר ש י ד ע נ ע ס

אונדזערע חשובע לאנדסלייט, חנה און חיים פייער, פון כואינאס-אירעס וויילן אצינד אין ישראל דאס איז זייער צוויטער באזוך דא. דער ועד פון אירגון יוצאי קרמניץ און די רעדאקציע פון "קול יוצאי קרמניץ" באגריסן זיי הערצליך מיט דער טראדיציאנעלער ברכה: ברוך בואכם.

חנה און חיים זענען פון די טיכטיגסטע חברים פון קרעמעניצער לאנדסלייט פאראיין אין כואינאס-אירעס. זיי גיבן זיך אפ מיט לייב און לעבן דער טעטיקייט אין פאראיין, טוען אלעס צו פארזיכערן זיין עקזיסטענץ און אקטיוויטעט. זייער הויז איז חמיד אפן פאר די קרעמעניצער חברים. און א גרויסער טייל פון די צוזאמענטרעפונגען און פייערליכע געשעענישן, וואס דער פאראיין ארגאניזירט אין פארלויף פון יאר, קומט פאר ביי זיי.

זיי ביידע גיבן זיך פיל אפ דער טעטיקייט אין קרו קיימת, אין קרו-היסוד און אין "וויצא".

מיר וואונטשן זיי, אז זייער באזוך אין ישראל זאל זיין מיט הצלחה. זיי זאלן באווייזן צו זען וואס מער אין אונדזער לאנד, וועלכעס זיי האבן אזוי ליב און אזוי נתפעל פון אירע דערגרייכונגען.

א קבלת פנים פאר אונדזערע לאנדסלייט פון ארגענטינע

מיטוואך, דעם 9-טן יולי, האבן מיר געהאט די זכיה אויפצובעמען אין אונדזער לרקאל, אין סעמינאר, די חשובע געסט, חנה און חיים פייער, און אויך משה פאק' מיט זיין פרוי, אויך פון ארגענטינע. זיי זענען אפטע געסט אין ישראל.

מיר האבן פון זיי געהערט אן אויספירליכן באריכט וועגן דער לאגע פון דעם קרעמעניצער לאנדסמאנשאפט פאראיין אין כואינאס-אירעס און וועגן די גרויסע אנשטרענגונגען, וואס חנה און חיים מיט צפורה און מרדכי כץ מאכן, כדי וואס שטארקער אקטואירן דעם פאראיין.

טרויעריק איז געווען צו הערן, וועגן דער צאל פון אקטיווע חברים, וואס זענען פאר דער לעצטער צייט געשטארבן. מיר האבן זיך אבער געקענט טרייפטן, ווען צווישן די קרעמעניצער, וואס געפונען זיך ביי היינטיקן טאג אין כואינאס אירעס, זענען פאראן, פארהעלטנוגס-מעסיק, א גרעסערע צאל חברים צווישן זיי גאר נאענטע פריינד אונדזערע, וואס זענען אקטיוו און זענען גרייט אקעגן צו קומען די באדערפנישן פון

זייער פאראיין אין בואינאס איידעס אין אונדזער פאראיין דא.
מיט גרויס צופרידנהייט האבן מיר אלע אויפגענומען די דערקלערונג פון משה פאק,
אז ער קערט זיך אום, נאך א לענגערן איבערייס, צו איין אקטיווער ארכייט אין דער
פארוואלטונג פון דער בואינאס-איידעסער לאנדסמאנשאפט.

די חברים חנה און חיים פייער און משה פאק האבן לויט דער בקשה פון אייניקע
אנוועזנדע חברים געשילדערט די לאגע פון די יידן אין ארגענטינע, וואס האט
ארויסגערופן ביי אלעמען א גרויסן אינטערעס.

שווער איז זיך געווען צו שיידן מיט די געסט, ווען ס'איז אנגעקומען די שעה דערצו.
געווען איז דאס נאך א רירנדע נעילה פון איינער פון אונדזערע אזוי ווארעמע,
אינטימע מסיכות.

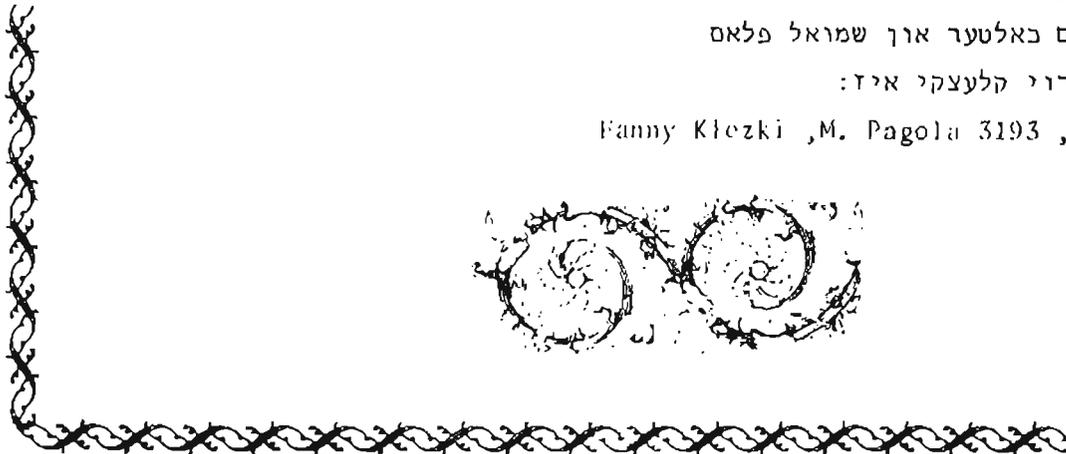
אונדזערע לאדנסלייט אין אורוגוואי

צוריק מיט עטליכע וואכן האבן מיר געקריגן א בריוו פון מישה גארעליקאו נאך גאר א
לאנגען איבעררייס. אין דעם בריוו דערציילט ער וועגן זיין איינזאמקייט אין
מאנטעווידעא (אורוגוואי), ווי ער וואוינט שוין מער ווי פופציק יאר. זיין
לאנגן שווייגן האט גורם געווען א לענגערע קרענק. אין דערמאנטן בריוו רעכנט ער אויס
די נעמען פון זיינע שול-חברים און פריינד וועלכע געפונען זיך אין ישראל און ער
בעט זיי אלעמען גרוסן.

ווי מיר האבן זיך דערוואוסט ביי דער פרוי, פאני קלעצקי, איין איינוואוינער פון
מאנטעווידעא, וועלכע איז שוין אויף איר 11-טן באזוך אין ישראל, געפונען זיך אין
מאנטעווידעא, בערד, זעקס קרעמעניצער פאמיליעס.
די פרוי קלעצקי איז איין אנגעזעענע טויער פון "זויצא" אין, כמעט, אלע לענדער-פון
לאטיינישער אמעריקע. בא איר קען מען זיך דערוואוסן די אדרעסן פון די קרעמעניצער
פאמיליעס אין מאנטעווידעא.

דינעמען פון די קרעמעניצער דארטן זענען: מישא גארעלביקאו, מוניע באלטער,
יקותיאל באלטער, חיים באלטער און שמואל פלאם
דער אדרעס פון דער פרוי קלעצקי איז:

Fanny Klezki, M. Pagola 3193, Montevideo, Uruguay

התאכזר לעולמים!

אהרן לוקצ'ר

נולד 15.12.1903 נפטר 11.12.1979

רואה אני אותו גבוה, חמיד, הלוכו לאט ודבורו כנחת.
ודברי חז"ל, נר היו לרגליו. אוהב ספר היה.

במיוחד השתדל לקיים את האמרה:

"יהיה כבוד חכרך חביב עליך כשלך".

נמנע מלדבר כגנותם של אחרים

וזהיר בכבודו של הזולת.

חבר טוב היה וידיד נאמן.

יהי רצון ומעשה אבות יהיה סימן טוב לבנים.

בן 76 הייה כמותו. השאיר אישה, כן ונכד.

יהייה זכרו ברוך

ז.ק.

ארגון יוצאי שומסק משחחף בצערם העמוק של ההורים ויטה ומנרל פלץ והמשפחה על מותו הטרגי

של בנם שמעון - שנפטר ב- 12.5.1980 והוא רק בן 34,

היה חניך הנער העובד. חי שנים בקבוץ

גבים, משם עבר להתישבות

כפחח-רפיה והיה ממסדי מושב "שדות".

יהי רצון ומעשיו הטובים

של חייו ישמשו מופת לבניו.

יהייה זכרו ברוך!

לזכרו של מרדכי דגן (קורין)

לראשונה הכרתי את מרדכי (מוט'ה, כפי שקראו לו אז) בבית ספר לילדי העיירה שהוקם בעזרת יהודי אמריקה, עם תום המלחמה בין הכולשביקים והפולנים. מאחר שבתקופת המלחמה לא היו לימודים סדירים, קבצו אח ילרי בית-הספר בכחות לא לפי הגיל אלא לפי הירע שלהם, וכך מצאתי את עצמי ככחה אחת עם מרדכי,

למרות שהיה צעיר ממני בחמש שנים. בכחה נעשינו חברים. שחקנו זה עם זה בהפסקות. הוא גם ביקר בכיתנו פעמים אחדות. אהבתי את מוט'ה שפניו היו גלויים, רציניים וכל עובר ושכ נמשך אליו ובקש ללטפו ולצבוט כלחיי המלאות.

כבר בילדותו בלטו כו התכונות, שלימים עשהו חבר טוב ונאמן. הוא החיחס אל זולתו לא על פי המראה החיצוני או המעמד התכרתי, אלא על פי תכונותיו האישיות.

זכרוני, איך התאספו פעם נערים סביב כור שחפרו להוצאת טיט והחחרו זה בזה מי יתגבר על הפחד ויעיז לעבור עליו בקפיצה. מרדכי, שהזדמן למקום, הצטרף אליהם ולמרות שהיה צעיר מהם בהרבה, אמר: "על החיים ועל המות" וקפץ מעליו. דומה, שקריאה זו הפכה למוטו שלו במשך חייו. כמדריך ב"החלוץ הצעיר" ובקטטוח עם הכיתרי'ס, וכאשר פעם חטף מהם מכות, נחם את אביו, שהגיע למקום ואמר:

"אבא, אל דאגה, אחרי המכות יהיה לי חאבון יותר טוב".

היה פועל טוב. זכורני איך פיצח כגרזנו בולי עץ, כאשר יצא לעבוד בהתנדבות עם חברי ה"הכשרה". במיוחד זוכר אני איך יצא מרדכי לעבוד עם חבריו כדישה אצל גוי אנטישמי, אוסדניק פולני, שלעג ליהודים וטען, שאינם רוצים ואינם מסוגלים לעבוד.

מה עשה? הציב את מרדכי יחירי לפינוי התכן הנפלט ממכונת הדישה - עבודה שכרגיל עושים אותה שני גויים בריאים. מרדכי הזיע כהוגן, אך עמד בזה וכאשר החישב לנוח בהפסקה צהרים, ניגש אליו אוחו מוזינסקי (כך קראו לגוי) טפח על כתפו ואמר: "בחור לך מגיעה מנח אוכל כפולה, כי עשית עבודה בשביל שניים". והוא אז רק בן 16.

מרדכי היה תמיד קנאי, כמה שהאמין בחום לב ובכנות. מהיום שעמד על דעתו לא השלים עם חיי הגולה, שהיה בהם השפלת היהודים מצד האוכלוסיה האוקראינית והשלטונות הפולניים, והיה לציוני בכל נפשו ומאודו. כאשר היה חבר ומדריך ב"החלוץ הצעיר" עשה את מלאכתו במירב יכלתו ואחריותו.

כך גם בכל התפקידים שהוסיף ונשא בהם בהמשך חייו: בעליתו ארצה כמעפיל, ערב פרוץ המלחמה, בעבודתו בסדום, בהקמת הרפת כקבוצו ג'נוסר, בשרותו כמזכיר הקבוץ ובמיוחד עם שובו לפולין לאחר מלחמת העולם השנייה כשליח אל שארית הפליטה, כאשר שב משליחות זו התמסר לבניו המשק ותרם רבות לענפים שונים: כענף הבנות, בבנין ובנגרות, בחקר מקצוע הרפתנות עד כמה שהשכלתו אפשרה לו זאת.

מרדכי היה אבא וסבא טוב, אהב את משפחתו והתמסר לה בכל לבו. אבל אהב גם את הכנרת. לשמחתו לא היה גבול כאשר המשק שלח אותו לעבוד ב"מקורות" במוביל הארצי. כאן ניתנה לו האפשרות להיות על יד הכנרת, בכנרת ובעמק הכנרת. מעתה תשוקתו העזה היתה ללמוד מה שאפשר על הכנרת: את הזרמים, המעינות אשר בה, הגלים והרוחות הנחות עליה. גם את צמחי הכר המזהמים וגורמים נזק לאגם ולבעלי החיים בו.

זכורה לי חרדתו של מרדכי בזמן המחקר על האצות שהתפשטו במהירות על קרקע הכנרת ושעלולות להזיק ביותר לכנרת ולחי בה, לפי דעתם של המדענים, למרות מטענו ההשכלתי המוגבל כשטח זה, הוא ערך על דעת עצמו נסיונות על יד ביתו בקבוץ בחיפוש דרכים כיצד להדביר צמחיה מזיקה זו. ואכן אף זכה לפרס הצטיינות מטעם "מקורות".

בכל המלחמות של מרדכי "לחיים ולמוות" הוא ניצח וקבע עובדות חיים, רק במלחמתו "לחיים ולמוות" נגד מחלתו האנושה הוא הפסיד,

מרדכי היקר, אתה חסר לבו. המוות המר קטך אותך כעודך צעיר ורענן בגוף וברוח, ולך עוד כל כך הרבה תכניות.

נתנחם בזה שגם המוות לא יכול להפריד בינך ובין הכנרת שאהבת. גופך נח בחיקה לעולמים.

אין זייער בריוו פון 15 טן אוקטובר 1979 שרייבן אונדז לעא און דאריס גאלד: (לעא איז פון ״ער היים לייזער, אברהם פאק'ס א זון״) ״אונדזער הייפעלע קרעמעניצער אין אמעריקע האבן לעצטנס געהאט א גרויסן פארלוסט. דעם 15 יולי, 1979 איז אין וויינלענד, ניו-דזשערזי, געשטארבן מילע בעלאוס, נאך א קראנקייט פון עטליכע מאנאטן. סאיז א גרויסער אומגליך פאר זיין פרוי, טאכטער, איידעם און אייניקלאך און אויך א גרויסע אבדה פאר אונדז, זיינע פריינד. וואס קען איך אייך דערציילן וועגן מיילען? איר האט אים געקענט פון קרעמעניץ, אויך ווייסט איר פון זיינע איבערלעבענישן אין די אקופידטע דורך די דייטשן געביטן, וועגן זיין זון, וואס איז געפאלן אין יאר 1948 אין קאמף פאר ישראל. איך קען בלויז צוגעבן אז אין די יארן וואס מיר האבן געהאט די פריויליגייע צובאפריינדן זיך מיט אים, האבן מיר אים געזען אלס א גוטן איבערגעגעבענעם מאן, א געטרייען פאטער און זיידע. ער איז אויך געווען א גוטער, איבערגעגעבענער פריינד צו אונדז אלע, ספעציעל קרעמעניצער, פאר זיי איז אים גארנישט שווער געווען.

כ'ווייס נישט צו ער איז געווען א פרומער ייד, ער איז אבער געווען א גוטער ייד מיט איין אפענער האנד פאר צדקה, א מענטש אין פולן זין פון ווארט.

הערע זיין איינדענק   ★★ ★ ★★

לעא און דאריס גאלד

אין ״קול יוצאי קרמניץ״ העפט 5, וואס איז דערשיינען אין אוגוסט, 1969 איז דורך מיר פארעפנטליכט געווארן אויף עברית און יידיש איין אינטערוויו מיט שמואל (מיליע) בעלאהוס אין הויז פון קרעמעניצער לאנדסמאן, אברהם לאנדעסבערג, מוליע איז דאן געווען אויף זיין 5-טן באזוך אין ישראל. דאס וואס ער האט אין דעם אינטערוויו דערציילט קען פערפולן א בוך, קען דינען אלס גרויזאמע עדות קעגן די נאצישע פארברעכער. דאס וואס זיינע אויגן האבן געזען האט ער נאכער געשריבן ערענבורגן. דעם ענטפער פון ערענבורגן האט ער געהאלטן ווי א רעליקוויע.

געראטעוועט האט ער זיך א דאנק זיין גויישן אויסזען און נאמען, ארכייטנדיק אלס פויער אין איין אוקראינישן קאלכאז, ביז דעם ארויסטרייבן פון די דייטשן.

דער איינציקער זון זיינער, יאשע, האט אין משך פון אייביקע יארן ארומגעוואנדערט איבער רוסלאנד צוזאמען מיט די הפקר קינדער, וואס האבן נישט געוואוסט, פונקט ווי ער, ווי זייערע עלטערן זענען און וואס מיט זיי איז געשען. ער איז אנגעקומען קיין ארץ-ישראל מיט אנדערסעס מיליטער, ער טרעט צוערשט אריין אין דער יידישע בריגאדע און ווען עס ברעכט אויס די מלחמת-העצמאות. אין 1948, טרעט יאשע אריין אין די רייהען פון פלמ"ח, ווי ער געפונט זיין העלדישן טויט. זיין פאטער האט ביז דאן נישט זוכה געווען אים צו זען. געזען האט ער נאכער נאר זיין קבר אין רחובות, אויף זיינע אפטע באזוכן אין ישראל.

שמחה גינזסר (גינצבורג) ז"ל

לפני כעשרים שנה או יותר היה הדבר: הלכתי לחומי ברח' הילל בירושלים והנה שומע אני צעדים

מהירים מאחורי, סיבכתי אח ראשי, ובטרם זיהיתי אח האיש, הוא חפס אותי בזרועותיו ובפניו קורנות הוציא צעקה, מנוס! היה זה שמחה' לי, שלא ראיתי מאז שהתגייס לצבא הבריטי. שמחחנו הייתה גדולה מאוד. 'אני גר ברחוב הזה ואתה מוכרח לעלות אלי להכיר את משפחתי', הפציר בי. לא הועילה הודעתי שאני ממרר לפגישה. בביתו ציפחה לי חווייה שלא אשכחנה. בלהט, האופייני לו כל כך, ההולך וגדל, הוא תאר לפני אשתי ובתו את קשרי עם הבית שלהם בקרמניץ, עם אחיו והוריו, מאז היותו ילד קטן. העלינו לפנים זכרונות מזכרונות שונים, שעוררו אצלנו געגועים לכיתם החם והפתוח לתקופה ולהוריי, שלעולם לא ישובו ולמקום שלא נראנו עוד. הגענו גם לאסון הגדול, שפקד את משפחתו עם טביעתו של אחיו הגדול, פנחס, בשומסק, יננים ספורים אחרי קבלת תעודת הכגרות שלו.

הייתי שותף לאסון הזה, כי בו קיפחתי שני חברים מהטובים ביותר שהיו

לי, אותו ואת ניושה עובדיס.

שעה ארוכה ביולי בחומה של בני המשפחה הזאת, עד היום מצטער אני צער רב שלא נזדמנו יחד אחרי זה.

רק פעם אחת, באחד האזכרות השנחיות שלנו, בסמינר, לפני כעשר שנים, כשהגיע שמחה מירושלים כבר מאוחר, הספקתי לראותו לדקות ספורות ולשמוע מפיו את התרגשותו הגדולה מהפגישה שלו באזכרה עם חבריו כתנועת "השומר הצעיר" בקרמניץ ועם חברים למשחק כדור רגל שם.

רב היה חלקו של שמחה בקיומו וכפייתו של קן "השומר הצעיר" בקרמניץ, בעיקר אחרי שנותיו הפעילים בו, עלו ארצה או הצטרפו למחנה הקומוניסטי. בגיל צעיר מאוד, כמעט נער עדיין, היה מופיע בפני קהל גדול של שומעים בעירנו בנאומים חוצבי להבות למען הקרנות הלאומיים. ועמדה פעור פה למראה אומץ ליבו של הנער ההוא.

שמחה הגיע ארצה בשנת 1935 כסטודנט באוניברסיטה העברית. כותב על תקופת לימודיו באוניברסיטה אברהם גולן בביטאון של הסוכנות היהודית: "שמחה נמנה עם אותה "חבורה", שהגיעה ארצה כאמצע שנות השלושים, אותו זמן לא היו "עולים" ולא היו "הטבות"... חבורה זו הפכה ברכות הימים לשאור שבעיסה לתרבות ישראל, למרע, לספרות, למנהיגי מפלגות, להתיישבות חלוצית, לאוהה תופעה שאנו מכנים מדינה כדרך...".

לאחר סיומו את חוק לימודיו, כפקולטה למדעי הרוח, נמנה שמחה, כעבור זמן מה, עם עובדי הסוכנות היהודית, היה אחד המצטיינים כיניהם.

כשבאה הקריאה מטעם המוסדות הלאומיים להתנדבות לצבא הבריטי היה שמחה בין מתנדבי האלף הראשון שנשלחו לתזית נגד הגרמנים. הוא זכה שם להניף במו ידיו את דגל-החטיבה הראשונה של הבריגדה העברית.

בשנת 1952, נשלח שמחה עם משפחתו בשליחות מטעם הסוכנות בתחילה לקופה ואחר כך למקסיקו ולארצות
 לרום אמריקה, שם הוא מצליח בשאיפתו להפוך את המגביית הלאומית למגביית עממית. את סיום שליחותו
 הוא עושה כצפון אמריקה ובקנדה. וכפי שאומרת זהרה, אשתו של שמחה, בכל הארצות שבהן ביקרו
 חיפש הוא קרמנצאים בנרות.

לאחר שובו ארצה ופרישתו לגימלאוח התמסר שמחה לענייניהם של ציבור הפנסיונרים, עובדי
 הסוכנות הוותיקים, כיו"ר הארגון שלהם. הוא המשיך בהרצאות ההסברה שלו בהצלחה רבה, כמו
 חמיד, כפני חוגים שונים ביחוד כמועדונים לקשישים, כיניהם אחד לעולי רוסייה והאחר לעולי
 מרכז איירופה.

את הוקרתם וחיבתם אותו הביעו שומעיו במכתביהם הנוגעים עד הלכ, אליו ואל משפחתו בזמן
 חוליו הקשה ואחר מוחו.

ברצמבר 1979 נפטר שמחה והוא רק בן 67. לעייני במכתבי התנחומים שהגיעו למשפחה מנציגי מוסדות
 שונים בירושלים, אני רואה עד כמה רבה וענפה הייתה פעולתו הציבורית, עד כמה גדולה הייתה
 יכולתו בכך, וחבל חבל מאוד שארגוננו, אירגון יוצאי קרמניץ לא נהנה מעזרתו, שכה נחוצה הייתה
 לנו כל השנים.

אני יושב וחווה אולי האשמה בנו או אולי של שני הצדדים.

שמחה השאיר אחריו את אשתו זהרה, בת ושני בנים.

יהיה זכרו ברוך.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

מ. ג.

סא"ל מרדכי (בישביין) ברמור ז"ל, עשר שנים למותו.

ביום ג' בחשוון חש"מ 24 לאוקטובר, 1979 מלאו עשר שנים לפטירתו של מרדכי (מוטקי) ברמור.

קהל רב של מוקיריו, קרוביו, ירידיו, מפקדיו
 ופיקודיו בעבר התאספו באותו יום מסביב לקברו
 בחלקה הצבאית בקרית-שאול. חלק גדול מהנאספים
 עולה כל שנה בחאריך זה אל מקום מנוחתו של מרדכי
 להתיחד עם זכרו של האדם, שהיה כה אהוב ונערץ
 על כולם. הדברים, הנשמעים כאן, מגלים כל פעם
 קווים חדשים כדמותו, שנעקרה מאיחנו בדמי ימיה.
 ואתה רואה חמיד את הצער, הניבט מעיני האנשים,

על הרע שעולל הגורל המר למשפחתו ולהם.

רק בו 45 היה מרדכי כמוחו ומה שעבר עליו

כפרק חייו הקצר הזה, מה שהספיק לעשות רי

הוא למלא ספר בעל מידות.

כחוכרת "קול יוצאי קרמניץ" ו' (6) הקדשנו מקום

נרחב לזכרו של מוטקה. רשימות של י. רוכל,

מרדכי אות-יקר ושל כותב השורות האלה מקיפות

תקופות שונות בחייו. תוארו שם חייו בכית-

הוריו החם, כריחתו מהגרמנים והתנדכותו לצבא האדום, בו לחס כחירוף נפש נגד הנאצים, תוארה תקופת פעולתו המבורכת במחלת "ההגנה" במחנות הפליטים על ארמת גרמניה, התגייסותו לצה"ל מיד עם בואו ארצה ויציאתו המידית לחזית. מסמל בצבא האדום הוא מגיע בצה"ל לדרגת סגן-אלוף ומפקד גדוד של תותחים נגד מטוסים. בשנת 1966 הוא מתמנה לסגן-קצין-תותחים ראשי, ועוד מסופר ברשימה הנ"ל על מסירותו לארגוננו ופעילותו בו. אחרי יום ארוך ומפרך כגדוד היה יוצא אתי בערבים בג'יפ הצבאי, שהיה כרושותו, להתרמת בני עירונו למען ספרית ריב"ל בסמינר. (בג'יפ הוא השתמש למטרה זו בהסכמת מפקדתו). כבעל וכאב מופחי הוא הלך בעיקבות אביו מנוס בישיביין ז"ל. את אבהותו זו היה מחלק בין ילדיו וחייליו.

בספר שזה עתה הגיע לידי "חרכ בכר", מעלילות ה"הגנה" באירופה 1945-48, מאת יהודה-כן דוד, כהוצאת משרד הביטחון, מסופר רבות על חלקו של מרדכי בעלילות ההגנה. כעמוד 53 של הספר אנו קוראים "כשחזר מוטקה בר-מור, סמל בצבא האדום, לביתו בקרמניץ והופיע כמדיו, כי כל חיילי הצבא האדום נתקבלו אז על ידי האוכלוסיה המקומית כמשחרריהם. דרי הבית, משפחה נוצריה שהוא לא הכיר אותה - הזמינהו להיכנס וכיכדוהו בכוס תה.

הוא סיפר להם, שהכית הזה היה בית-הוריו לפני המלחמה ושהוא התגורר בו כימי ילדותו, ועתה בא לחפש את קרובי משפחתו, השיבו לו בתקיפות, "לא ראינו כאן אף יהודי אחד שחזר; ואם מישהו עבר - מיד המשיך בדרכו.

הביח הזה הוא ביתנו ויישאר שלנו. אנחנו מציעים לך - אל תעשה עניינים, כי יש עדיין כנופיות טרוריסטיות כסכיבה, (בנדרוכים מ.ג.) וכל יהודי שמכיל עצמו נרצח בידי הכנופיות שמסתובבות בשטח". המקרה הזה חזק במוטקה את ההכרה שעליו להשתחרר ולהגיע מהר, ככל האפשר, לארץ ישראל.

בעלון ביה"ס לנ"מ מאפריל 79 ב"רכר המפקד" אנו קוראים: "בחרתי לייחד את דברי על קצין אשר שימש כמפקד הכסיס בתחילת שנות ה-60 והגיע לתפקידים בכירים יותר בתיל האוויר ובחיל התותחנים. כוונתי לסגן אלוף מרדכי ברמור אשר עד היום מהווה השראה לאלה אשר זכו והיו לפיקודיו. מוטקה (כך נקרא כפי הכל) הצטיין ברגישות אישית נדירה, התעניין בכל אדם ואדם, חרר לפרטי הפרטים ומעל הכל התמקד בטיפול כפרט ונסך אמונה ותקווה בסובבים ארחו...".

דעייתו של מרדכי, שרה, תיכדל לחיים, כוגרת אוניברסיטת בר-אילן, ידעה, בהרמוניה מלאה עם מרדכי, לקיים כביתם אורח חיים ברוח המסורת היהודית. היא ידעה ברוב תכונתה ותושייתה לגדל בעצמה, אחרי מותו של מוטקה, את שלושת ילדיהם, כן וכת כשואים ובת אחת בשרות סדיר ולהוציאם לדרך המלך. כשכני על ערש-דוי, שמונה לא קם, כתב לנו מוטקה מכתב, ובו הצטדק, שלא יכול הייה להיות נוכח באזכרה השנתית של אירגוננו. חדשים אחדים לפני כן הוא אמר לי, כשיגיע זמנו לפרוש מהשרות הוא ימסור תרבה מזמנו לארגון.

שרה, שאיננה כת-עירונו, מקיימת קשר הדוק איתנו ועומרת על כל ההחייבות המוטלות על חברי הארגון. ומאוד מאוד מצער שאבד לנו עם מותו של מוטקה סיכוי ליהנות מעזרתו ויוזמתו, שכה נחוצה לנו, עוד הרכה שנים.

★ ★ ★

נשמור כולנו בלבנותינו את זכרו לתמיד!

נתן טאקער ע"ה

אין וויניפעג איז היי יאר געשטארבן נתן טאקער, שלום טאקער'ס א זון, אין עלטער פון 65 יאר. אין 1948 האט אים די קרעמעניצער לאנדסמאנשאפט אין קאנאדע געבראכט

פון א לאגער אין דייטשלאנד קיין וויניפעג צוזאמען מיט זיין עלטערן ברודער. ער איז געווען א טאקער א קינסטלער און האט שנעל דערווארבן א רייכע קליענטור, וואס האט אים דערמעגליכט זיך מאטעריעל גוט באפעסטיגן. ער האט אבער געמוזט ליקווידירן זיין געשעפט צוריק מיט עטליכע יאר, צוליב זיין שווערער קראנקייט, וואס האט געבראכט צום אמפוטירן פון ביידע פיס זיינע. נתן האט געלאזט נאך זיך זיין פרוי

קלארא, צוויי טעכטער, זיין שוועסטער מאלי וויקטאר, א ברודער לייזער, צוויי אייניקלאך פלומעניצעס און פלימעניקעס.

יהיה זכרו ברוך!

מקס דעסער

★★ ★ ★★

וויניפעג

23 אפריל 1980

צ א ל י ק

קשה היום לכתוב דברים לזכרך, הדבר נראה מוזר, תמוה, משונה, יש כפי הנראה צורך, במימד של זמן כדי לעכל את העובדה ששוב אינך עמנו. כרעס כיום בהיר באה הסחלקוחר הפחאומיה מאחנר, קשה לי לכתוב, אך יחד עם זאת קיימת החובה לכתוב עליך, על אישיותך ועל פעלך. כל ימך היית עניו וצנוע, על אשר עשיח ופעלת, מעט לדבר, כל אימת שהייתי מנסה לפרסם קצת מפעלך בחוברת שלנו, רחית אוחי באומרך: "זה לא חשוב" "כהזדמנות אחרת" או סתם "לא נעים".

היית חייל לוחם נגד הצורר הנאצי, כשהגרמנים החנפלו על פולין בשנת 1939 וגוייסת לצבא הפולני, גוייסת שנית בשנת 1941 כשפרצה המלחמה בין גרמניה הנאצית ורוסיה ולחמת כשורות הצבא האדום עד סוף מאי 1945, בעיתון "אייניקייט", שהופיע כמוסקבה כטפה היידיש ב-1942 מטעם הוועד היהודי האנטי-פאשיסטי הופיעו כתבות רבות על לחימה מסורה ומעשי גבורה של חיילים וקצינים יהודים. כאחת הכתובות ההן הופיע גם מאמר על הדיביזיה שאתה היית בין לוחמיה, וכמה משפטים עליך כעל דמות של לוחם יהודי מסוד ואמיץ בעל שיעור קומה.

בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1945, עם גל ה"דפטריאנטיס" מרוסיה הגעת אלי לעיירה הקטנה בשלזיה החתית על יד גבול צ'כוסלובקיה. התחילו להגיע לפולין השליחים הראשונים מהארץ, היה זה צו

השעה להעביר גלים גלים אח היהודים, שהגיעו מרוסיה דרך הגבול לצכוסלובקיה ושם קיבלו אותם אנשי ההגנה, הכריחו אותם ודאגו להעביר אותם ארצה. מרצונך החופשי ובלי כל תשלום, כרתמת אז לעבודה המסוכנת הזאת. ימים ולילות הקדשת לעבודה הזאת. אחת הסגולות היקרות שלך הייתה זו יכולתך להקשיב ולהעיר לאנשים בצורה הנכונה ומלאת סאקט, והערות שלך תמיד היו נשמעות כעצות ידידותיות.

היית סמל להגיונות ויושר, ומעל הכול, כשרונך ליצור עם הסובבים אותך אותו קשר חם ונפלא, שהעניק את תחושת ההנאה והסיפוק לשובה במחיצתך.

התרחקת תמיד "מעשית-רושט" ובהחנהגותך סמלח את הפסוק הידוע "הולך תמים ופועל צדק ורובר אמת בלבבו" (תה' טו).

אנו, ומשפחתך, נותרנו המומים ומזועזעים, מחקשים לעכל את גורל האבידה שניחתה עלינו. נותרנו ללא דמותך המופלאה, שהשרחה עלינו מחביבונך ומחמימותך. זכרוןך שמור בלבנו חמיד.

ש י ק א

מ.

ראובן בעליק ז"ל

אין "קול יוצאי קרמניץ" 7, דאטירט 10 דעצעמבער 1970 לייענען מיר פאלגנדיע ידיעה: "ראובן בעליק, געבוירן אין ווישעגראדעק, האט געלעבט אייניקע יארן אין קרעמעניץ און איז געווען א קארעספאנדענט פון "קרעמעניצער שטימע".

זיין פאך, א פאטאגראף, אבער אין רוסלאנד האט ער געארבייט אלס פאסט-כאאמטער. נאך לאנגע וואנדערונגען איז ער, צוזאמען מיט זיין פרוי, צוריק מיט א האלב יאר, אנגעקומען קיין ישראל און דא האבן זיי כאקומען א וואוינונג אין קרית-ים (חיפה), די חברים אונדזערע אין חיפה האבן זיי אויפגענומען מיט דער געהעריקער

ווארעמקייט און געהאלפן אין זייערע ערשטע טהיט אין לאנד. ער גייט זיך איינארדנען אין קורצן ביי א באשטענדיקער ארכיטע. מיר באגריסן זיי און וונטשען א לייכטע קליטה" און האט האבן מיר באקומען די טעג א בריוו פון איטקע שטערן און בעליק'ס אלמנה פרוי פריידע, חיבדל לחיים, ווי זיי שרייבן, אז בעליק איז געשטארבן י"ג בחמוז תשל"ט (1979) אין עלטער פון 73 יאר, אזינד פאלט אויס זיין ערשטער יארצייט.

בעליק האט נאך זיך געלאזט זיין געטרייע פרוי פריידע, פון דער היים זעלפע, זיינער א ברודער, יצחק, איז געשטארבן אין אמעריקע. דער ברודער נחום און די שוועסטער באבעי ז"ל זענען אומגעקומען אין דער שואה.

יהיה זכרו ברוך!

לכון עירנו הדגול, הכנר איזאק שטרן, במלאת לו 60 שנה, שיזכה להרבה ימי הולדת כאלה.
לזהבה (קלרה) זץ (איידלמן) ליום הולדתה השמונים, עד 120.
לדויד רפפורט, ניו-יורק, ליום הולדתו ה-75 עד 120
ולנשואי נכדתו, דינה עם בח"ל, ברוס.
לליזה ולצבי ברנשטיין לחתונת הזהב שלהם כה לחי!
לאלוף (מיל.) יוסף אבידר (רוכל) עם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה.
לידידנו, לייב אייזן, יו"ר ארגון יוצאי רדזיבילוב, במלואת לו 70 שנה, עד 120.
לבת-שבע קנטור (לויטין) להולדת הנכד, דניאל-מקס, מבנה, ד"ר אהוד ורעייתו, רחל.
לשרה בר-מור לנשואי בנה, עמוס, עם בח"ל גלית ולהולדת הנכד, מרדכי-רום, מכתה, שושנה וחתנה,
מנשה מנור.
לחיה ומאיר זייגר להולדת הנכד מהבת רותי.
לזהבה ויונתן רוזנברג לנשואי בנם, משה עם בח"ל רחל.
לשרגא ופניה איש טוב להולדת הנכד השני, אלון, מכתם איתנה ושלמי שורצברג.

ת נ ח ו מ י ם

למשפחת בן-יהודה לרגל מותה של אסתר (פירה) לבית לויטן ז"ל.
למנוחה גולדמן, לבית פונדיק, לרגל מותו של בעלה יוסף ז"ל.
למשפחת אגוזי לרגל מותה של האישה, האם והסבתא בילקה ז"ל (בת הרב סנדרוביץ ז"ל)
בח 73 הייתה בילקה במותה, השאירה בעל, אח, אחות, ילדים ונכדים.

מ ז ל ט ו ב

אונדזער פארוואלטונגס מיטגלידערן, דער עלטער באבע
גיטל קאטקאוניק

און זיידע באבע

באטאליא און פעליסא קיסעלעווסקי
צום געבורט פון זייער אייניקל און אור-אייניקל,
אידל (כארע)

מיר ווינטשן אייך א סך נחת און פרייד, און די יונגע טאטע-מאמע
רובען-אמאר און ראקסאנא

ווינטשן מיר אים דערציען ווי א שטאלצן ייד פאר זיין פאלק און לאנד,
די פארוואלטונג און פרויען קאמיסיע

מ ז ל - ט ו ב

אונדזערע פארוואלטונגס מיטגלידער חיים און פייגע נודעל
צום געבורט פון זייער נייעם אייניקל אכרהם דוד.

מיר ווינטשן אייך צו דערלעבן אים צו פירן צו דער חופה און אייער ליבע טאכטער
בעכא און איידעם משה זיי זאלן אים דערציען גרינג און ער זאל אויסוואקסן א שטאלצער
ייד פאר אונדזער פאלק און לאנד.

די פארוואלטונג און פרויען קאמיסיע

קרעמעניצער ל"ל פאריין אין בואינאס איירעס

כאגריסט הארציק די לאנדסמאנקע

קאטיע טשודנאווסקי

צום געבורט פון איר ניי אייניקל פיניע

און ווינטשט איר אסך נחת און פרייד.

און דעם יונגן פאר בערנארדא (בערעלע) און סילוויא

ווינטשן מיר זיי זאלן אים דערציען ווי א שטאלצן נאציאנאלן ייד. די פארוואלטונג.

קדעמעניצער לאנדסלייט פאראיינ און אומגעגענד

אין בואינאס-אירעס, ארגענטינא

מיר באגריסן הארציק אונדזער עקס סעקרעטאר חיים צבי כערענשטיין און זיין פרוי ליזע צו זייער גאלדענער חתונה און ווינטשן זיי אריכות ימים ושנים און אסך נחת פון די קינדער און אייניקלעך. איר זאלט דערלעבן צו פייערן מיט אונדז צוזאמען דעם ענטגילטיקן שלום מיט די אראבישע לענדער ארום, די פערוואלטונג און די פיזיען קאמיסיע.

שואל שער ע"ה

ראש חודש ניסן חש"מ, אין געווארן 25 יאר, צייט ס'איז נפטר געווארן אונדזער א לאנדסמאן שואל שער ע"ה, וועלכער איז געווען נאך פון די ערשטע מיטגרינדער פון קדעמעניצער ל"ל פאריין אין די 30 קער יארן. זיין פאטער מאטיע שער און זיין מוטער, חוה, האבן געווינט אויף דער קראוועצקע גאס. זיין פרוי אסתר גרויסבלאט דע שער, איר צו לאנגע יארן, ווינט אין בואינאס אירעס, א געטרייע שטיצערן פון קדעמעניצער פאריין, באטייליגט זי זיך אין אלע קדעמעניצער אונטערנעמונגען. א בכבודיקע פרוי מיט א פארצווייגטער משפחה קינדער און אייניקלעך, וועלכע זענען אדורכגעדרונגען מיט דעם יידישן נאציאנאלן גייסט. אגב אורחא, וויל איך אונטערשטרייכן דעם פאקט, וואס אלע בר-מצוה קינדער פון די פאמיליעס שער, זענטי צוגעגרייט געווארן דורך מיר, דאס איז א פיל זאגנדיקער און ביישפיל פאר לער פאקט.

מ. כץ

בוענאס אירעס

אויסדרוקן פון צער

אברהם שפיגעל ע"ה (געשטארבן דעם 26-טן פעברואר 1980).

די פארוואלטונג פון קדעמעניצער ל.ל. פאריין, און אומגעגענט דריקט אויס דער לאנדסמאנקע לאה שפיגעל, ווי אויך די קינדער אין זון אפרים, שניר חייקע, איידעם ראובן און אייניקלעך דעם טיפסטן טרויער מיטגעפיל צום פארלוסט פון זייער מוטער, שווער און זיידע אברהם, זייט באהיט פון צער

די פארוואלטונג פון קדעמעניצער ל.ל. פאריין און אומגעגענט דריקט אויס דעם טיפסטן טרויער דער לאנדסמאנקע זלאטע רויך צום גרויסן פארלוסט פון איר ליבער טאכטער ביילע ע"ה, וועלכע לאזט איבער אין טרויער איר מאן משה און צוויי טעכטער. ביילע איז געשטארבן דעם 2-טן אפריל 1980, איר זאלט מער נישט וויסן פון קיין צער

שיינדל ראזענבערג ע"ה

די פארוואלטונג פון קדעמעניצער ל.ל. פאריין און אומגעגענט דריקט אויס איר טיפן טרויער מיטגעפיל דעם עקס קאמיסיע מיטגליד און אקטיוויסט חיים ראזענבערג צום גרויסן פארלוסט פון זיין ליבער טאכטער שיינדל ע"ה (געשטארבן 17 מערץ 1980).

שיינדל לאזט איבער אין טרויער דעם פאטער, שוועסטער אסתר און שוואגער יצחק פישמאן אלע קרובים און פריינט.

זייט אלע באהיט פון צער.

די פארוואלטונג פון קרעמעניצער לאנדסלייט פאריין אין ארגענטינע שליסן זיך אן אין טרויער פון יהושע גאלבערג צום פארלוסט פון זיין טייערן, ליבן ברודער, און מיר ווינטשן אים מער פון קיין צער ניט וויסן.

מרדכי כץ, בווענאס

"מיט נסים אכער עם דרייט זיך"...

דאס דאזיקע ווערטל האב איך "גענאשט" ביי א בווינאס - איידעסער קולטור = עסקן, יעדעס מאל ווען מיר האבן זיך באגעגנט און געשמועסט וועגן יידישקייט, המשך ישראל פאליטיק אין נאך אזעלכע אקטועלע פראבלעמען. ער האט מיר שטענדיק פארענטפערט אלע מינע קשיות מיטן זעלבן פזמון: "מיט נסים אכער עם דרייט זיך" איך דערצייל דאס אנטקעגן דער אקטיוויטעט פון אונדזערע לאנדס-לייט פאריין פון קרעמעניץ אין אומגעגנט אין בווענאס-איירעס. מיר האבן, ברוד השם, פארענדיקט דאס יאר 1979 מיט א נישטקשהדיקן כאלאנס: נאראליש, קולטורעל און אויך מאטעריעל. אין פארגלייך מיט די פריערדיקע פאר יאר קען מען זאגן אז דאס איז געווען א יאר פון באניונג פון סטימול און מעשים-טובים, ווי יעדעס יאר האבן מיר אדורכגעפירט אין חודש אויגוסט די יערליכע אזכרה נאך אונדזערע טייערסטע נישט פארגעסליכע משפחות אויפן בית עולם, ביים מאנומענט פון די קדושים. עס זענען זיך צוזאמענגעקומען אלע ל.ל. וואס געפינען זיך דא. עס האט מספיד געווען דער לאנדסמאן חיים נודעל, יעדער האט געטראגן א שווארץ בענדל אלס זכר פון טרויער, א חזן האט געמאכט אן אל מלא רחמים מיט א רעליגיעזע צערעמאניע. מיר האבן זיך מתייחד געווען מיט די טראגיש אומגעקומענע פון אינדזער שטאט קרעמעניץ זאגנדיק א קאלעקטיוון קדיש. דאס איז די יאר יערליכע ארכייט פון דער פארוואלטונג פון דער פרויען קאמיסיע.

זינט עס איז אנטשטאנען מדינת ישראל איז ביך אונדזער ל.ל. פאראיין געווארן א טראדיציע צו פייערן דעם יום-העצמאות יאר יערליך ווי א גרויסן יום טוב, דער דאזיקער טאג טראגט פאר אונדז גאנץ אנדערן כאראקטער. די אזכרה נאך אונדזערע קדושים לאזט איבער אין אונדזערע הערצער א גרויסע בענקשאפט צו דעם וואס איז פארלוירן געגאנגן אויף אייביק. גלייכצייטיק פילן מיר דעם צער אין צארן צו דער אכזריותדיקער צייט אין הרח-עולם דיקער וועלט, וואס איז געבליבן נאך אלץ "אלטמאדיש" - אזוי ווי עס דריקט זיך אויס דער גרויסער יידישער דיכטער ה' לייבוויק: וואס טראגט דעם נאמען, "די וועלט איז אלטמאדיש" דער שטארקער איז נאך אלץ דער מאכט האבער. אין דער מאכט האבער איז נאך אלץ א רשע... אבער דער חג העצמאות ברענגט אונדז פרייד, מוט אין בטחון, שטארקט אונדזערע הערצען אין אונדזערע ארעמס. אמאל מאכן מיר דעם יום טוב אין א פריוואטער דירה. דאס יאר האבן מיר געפייערט אין סאלאן פון פוילישן - קולטור פארבאנד אויף אן אימפוזאנטן אויפן. וועלנוול איקס האט געהאלטן א דערפנונג'ס רעדע, דער סעקרעטאר האט אנגעפירט מיט דער צערעמאניע. פון אנצינדן די 31 סימבאלישע ליכטלאך האבן אנגעפירט חנה און חיים פייער. ציפה כץ האט גערעדט וועגן בייטראג פון גולדה מאיר ז"ל צו דער אנטשטייאונג פון דער יידישער מדינה, אין פערזענליך האב געהאט דעם כבוד ביצוטראגן א ספעציעלן קאנצערט פון יידישע אין העברע-אישע ליידער אקאמפאנירט פון דער פיאניסטן דבורה רייזמאן. עס איז אויך געוויזן געווארן א ישראל פילם. דאס יאר האבן אינדז באזוכט געסט פון ישראל: איסר קאמינסקי מיט

זיין פרוי, אונדזער לאנדסמאנקע פייגאלע רויטבלאט. מיר האבן פאר זיי אראנזשירט א מסיבה אין הויז פון וועלוול און ברייטפאוקס און זיי אויפגענומען ווי געעריק. אשיינער יום טוב איז אויך געווען די געזעגנונג פאר משה אין זשעניע ליבמאן צוזאמען מיט וועלוול אין בריינע אוקס צו זייער אפרייזע אויף א באזוך אין ישראל וואס איז פארגעקומען אין הויז פון חיים פייער. מיר האבן דארט אויך זיך געזעגנט מיט דעם לאנדסמאן ישראל לייכל, צו זיין באזוך אין ישראל אויף וועלכער עס איז אויך בייגעווען א גרויסער עולם לאנדסלייט. אין פעברואר 1979 ווען איך מיט מיין פרוי האבן זיך געגרייט צו באזוכן ישראל, האבן מיר דאן ערשט דערפילט די זוערט פון דער ליבער אין געטרייער לאנדסלייט משפחה, די פרייד איז געווען אין לשער, יעדער באזינדער האט זיך אויסגעדריקט אז ער באטראכט זיך אזוי, ווי ער אליין וואלט געמאכט די רייזע. מסתמא האבן זיי געפילט אז מיר נעמען מיט זיך מיט אין אינדזערע הערצער דעם געמיינזאמען גורל, וואס פארבינד אונדז ווי אמח'ע שוועסטער אין ברידער, מיט לייב אין לעבן מיט גוף אין נשמה, פונקט ווי מיר וואלטן געווען מיט אונדזערע ל.ל. אין ישראל. (וועגן אונדזער באזוך אין ישראל-ביי אצווייטער געלעגנהייט).

אויף אונדזער געזעגנונג'ס מסיבה זענען ביי-געווען "ייווא" טוער און פארשטייער פון "פולישן קולטור פארבאנד". די זעלבע משפחהווארעמקייט האט זיך אויך געפילט ווען מיר זענען בשלום צוריק געקומען אין איבערגעגעבן אונדזערע איינדריקן פון די קרעמעניצער אין ישראל.

מיר האבן אויך פאריקעס יאר דורכגעפירט א חנוכה אווענט מיטן אנטייל פון אלע קרעמעניצער. די הכנסה האבן מיר באשטימט פאר קרן קיימח לישראל. ס'זענען בייגעווען פארשטייער פון קרן קיימח אין דער שפיץ מיטן פארזיצער פון שטאט קאמיטעט א. באיאסקי, אין סעקרעטאר יאגאדזינסקי. די משפחה פייער האבן דאס מאל אויך געדעקט דעם כיבוד. די פרויען קאמיסיע האט צו געגרייט די טראדיציאנעלע לאטקעס, און דער איינקנאפט איז געווען זייער גרויס די פארשטייער האבן זיך אויסגעדריקט אז דער קרעמעניצער ל.ל. פאריין דארף זינען, ווי א ביישפעל פאר אנדערע פאריינען. דאס האט אינדז דערמאנט די בליענדיקע יארן, ווען מיר האבן נאך געציילט אריבער 300 נפשות אויף אונדזערע ימים טובים. היינט, בעוונותינו הרבים, איז געבליבן ווייניקער ווי א דריטל, אויך פון זיי האבן מיר פארלוירן אזעלכע געטרייע פארוואלטונג'ס מיטגלידער אין וויכטיקע אקטיוויסטן: ווי איציק שיכמאן, די שפיגל'ס, פיביע טשודנאבסקי, ארצי גאליפמאן, יוסקי צביק, וויקטאר זאלצמאן, לעאן בעזנאסקי, אידל קאטקאוניק, חיים מארדיש, הערשל - ליטווינטשוק, מאטל טשאצקי, פיניע בורביל. הילל גאלדשער, ישראל אין רבקה רויך. דוד הער, יאשע פישמאן אין ארביט, זכרוןם לברכה דוד שער, יאשע פישמאן אין ארביט, זכרוןם לברכה.

און יבדל לחיים דארף מען אויך דערמאנען ז.ל.ל. וועלכע האבן זיך באטייליקט אין דער פארוואלטונג מיט יארן צוריק, אין היינט צו טאג זענען זיי, ציליב פארשידענע סיבות, נישט אקטיוו, ווי למשל: שלמה נאָדל. משה אין פריידע פעקער, חיים ראזענבערג, אוקל בענדערסקי. פייגע טשודנאבסקי געציק, יצחק האכגעלערענטער, רייזל שער, לייב מענין, שוליק, נעליק אין קירזשנער, (וויזשעראדיקער און פאטשאייעווער).

אין אחרון אחרון צבי בערנשטיין, וואס וויינט יעצט אין ישראל אין איז דארט אקטיוו. וואס שייך אונדזערע קינדער גלויב אין אז מיר קענען אויף זיי גאר נישט רעכנען. מיר האט א יוגנטליכער דא נישט לאנג, צווישן אנדערן דערהלערט דעם זין פארוואס די יוגנט גען נישט מסכים זיין מיט די עלטערן כזה הלשון: ווייל, זאגט ער, "יעדעס יאר וואס עס

גיט אוועק ווערט אונדז אלץ שווערער צו דערציען דיל עלטערך... " ס'איז כדאי אונטערצושטרייכן אז אין אלע אונדזערע אקטן און מסיבות נעמען אן אקטיווען אנטווערפן אלע מיטגלידער פון דער פארוואלטונג צוזאמען מיט דער פרויען קאמיטיע, וועלכע באשטייען פון פאלגנדע לאנדסלייט: חנה און חיים פייער, נוטע און חייקע קיפערמאן, וועלוול און בראניע אוקס, משה אין זשעניע אברהם און פריידע יערגיס, אסתר און יצחק שפאק, חיים און פייגע נודעל, מאניע און בערנארדא דארפמאן, פאניע און חסקעל גארבער, גיטל קאטקאוויניק, ציפה און מרדכי כ"ץ. מיר זענען אויך מודיע אז לעצטנס האט זיך משה פאק צוריקגעקערט צו אקטיוויטעט. די אקטן אין יום-טובים האבן אונדז געשטארקט מאראליש און קולטורעל און אריינגעבראכט א מאטעריעלן דערפאלג וואס האט אונדז דערמעגליכט צו שטיצן ברייטער די לאקאלע באדערפענישן, ווי אויך די תזבח "קול יוצאי קרמניץ". ווען מיר דערציילן די ל"ל פון אנדערע פעראיינען אז מיר האלטן אפ זיצונגען מיט 18-20 פערזאן, שטוינען זיי און גלויבן נישט. ווייל דאס איז היינט א זעלטענהייט ביי ל"ל פעראיינען מיר פירן די זיצונגען אין דער פארם פון א מסיבה. די ל"ל ווערן איינגעלאדן מיט די פרויען צוזאמען, מען דערלאנגט כיבוד, און ווען דער עולם איז שוין יום-טובדיק צוגארטלט, גייען מיר איבער צו דער אופיציעלער זיצונג, וועלכע איז שטענדיק פאזיטיוו. די זיצונגען ווערן געפירט ביי נוטע קיפערמאן, חיים פייער, יצחק שפאק, וועלוול אוקס און ביי מיר אין הויז. נו, ווי איר זעט איז נישט צו פערזינדליקן, מענטשן האבן א טבע זיך צו באקלאגן אז "אמאל איז געווען בעסער" און מיר זינגען דאס לידל: "וואס געווען איז געווען". ווי האט געזאגט גאליליי "א ווסיא טאקי זעמליא ווערטיססא" (די ערד דרייט זיך פארט) אייגנטלעך אלץ דרייט זיך-די זון, די ערד און מיר מיט. זיי צוזאמען. מיט נסים אבער עס דרייט זיך פארט... הלואי אויף וויטער נישט ערגער.

הנהגות והנהלים

עבור "קול יוצאי קרמניץ ושומסק" שולם ע"י החברים הנ"ל

צוקרמן דוד	סך של	קסלר יצחק	"	"	100. - ₪
שיפריס בלה	"	ולדברג דב	"	"	100. - ₪
כודקר אברהם	"	ב. רוזנבליט	"	"	100. - ₪
שניידר אליהו	"	שרנצל אברהם	"	"	100. - ₪
משה כגן	"	פיקס חיה	"	"	100. - ₪
אנדזיה רוטנברג-גורנפלד	"	צימלס-כגנוביץ מלכה	"	"	100. - ₪
מנוסוביץ שמואל	"	רוזנברג יונתן	"	"	100. - ₪
גוקון אברהם	"	ישפה אריה	"	"	100. - ₪
משה גולצ'ר	"	ב. קנטור	"	"	100. - ₪
ברן אליקום	"	רחל מרשק	"	"	100. - ₪
מרים שניידר	"	הדסה גולדנברג	"	"	100. - ₪
משה סטיס	"	איזנפרטר מרים	"	"	100. - ₪
חיים ליבנה	"	כהן רחל	"	"	100. - ₪
מנחם פלץ	"	אמיתי חנה	"	"	50. - ₪
לאה דיטון	"	אמיתי תנה	"	"	50. - ₪
שטרן חיים	"	ברנשטיין אלכסנדר	סך של	"	50. - ₪
וולקון פולה/קוצ'ר	"	רחל סדן-סנדורוביץ	"	"	100. - ₪
רחל נדיר/אוטיקר	"	סופר אברהם	"	"	100. - ₪
צילרי שנצר	"	אכיר אברהם	"	"	100. - ₪
נחמן שניצר	"	מוצ'אן שמואל	"	"	100. - ₪
זמברג יהודה	"	אבידר יוסף	"	"	100. - ₪
גדליהו קונדזיאר	"	ספקטור נעמי	"	"	100. - ₪
אסתר כץ	"	מרים דיאמנד	"	"	100. - ₪
שמואל רפלוביץ	"	גרטמן סוניה	"	"	100. - ₪
שפרה זינגר	"	שרה רוכל	"	"	100. - ₪
יוסף סטולר	"	משה רוכל	"	"	100. - ₪
אליהו פרילוצקי	"	שלמה פולטורק	"	"	100. - ₪
כהן צבי כגן	"	זאב קליגמן	"	"	100. - ₪
דבורה ברק	"	גלוזמן אליעזר	"	"	100. - ₪
חרלוב בתיה	"	משה צור קרמנצוצקי	"	"	100. - ₪
עטרה סיצוק	"	שרה מגלי-קלויזמן	"	"	100. - ₪
שרה הררי	"	משה פרילוצקי	"	"	100. - ₪
אוסובסקי/גלפריין/צפורה	"	נוסמן אלכסנדר	"	"	100. - ₪
רבקה זייגר	"	אתל איסקוב	"	"	100. - ₪
משה פונדיק	"	רות הלפריין	"	"	100. - ₪
שניידר בתיה	"	קרקוביאק שלום	"	"	100. - ₪
	"	ליפשיץ/צור/לאה	"	"	100. - ₪

₪ 3,550.-

₪ 4.350.-

לטובת "קול יוצאי קרמניץ ושוואנסק"

800.- ₪	שמונה חברי הועד בזמן אריזת החוברת נאספו	5.8.79
100.- ₪	צירל גינצבורג חיפה	
100.- ₪	דוד בקימער קרית-טבעון	
150.- ₪	בצלאל שווארץ	
100.- ₪	הר-ציון עין-חרוד	
100.- ₪	גב' ונדה רוניה עפולה	
100.- ₪	מורדיש שמואל קיבוץ אפק	
100.- ₪	חלבן משה עפולה	
100.- ₪	אברך-כערגר סוסיע	
100.- ₪	צביה-פלישהוט-גרינברג	
100.- ₪	סימה קרמניצקי	
100.- ₪	פאניה איש-טוב	
100.- ₪	קלרה יץ	
100.- ₪	אות-יקר	
100.- ₪	גריין-טובה גיטל	
100.- ₪	רחל פשרמן	
300.- ₪	אהרון גינצבורג	
300.- ₪	שרה פיקס / עבור שלוש חוכרות	
200.- ₪	שרה כרמור	
200.- ₪	אדלה פולטורק וחנה שפיר	
100.- ₪	ברמן יעקב	
100.- ₪	ספיר יוסף	
100.- ₪	א. ארלי	
150.- ₪	קורניץ שראגא	
100.- ₪	ליובה זגר	
100.- ₪	יוקעליס	
100.- ₪	נתן ספר	
500.- ₪	גב' היימן מלכה	
100.- ₪	" ברנשטיין	
150.- ₪	חוליה קאופמן	
100.- ₪	רובנשטיין אסתר	
100.- ₪	ברוניה ברשאפ-קרפל	
100.- ₪	ברופמן שרה	
100.- ₪	שרה קורין	
100.- ₪	שלום גולן	
100.- ₪	חנה שניידר - תרום	
200.- ₪	ד"ר שלמה הופמן	
5,650.- ₪		

₪ 100.- " "	זאב כרג	₪ 100.- " "	סגל שמואל
₪ 100.- " "	לובה קרביץ	₪ 100.- " "	הדרי פנחס
₪ 100.- " "	כצמן חנה	₪ 100.- " "	משה גולצ'ר
₪ 100.- " "	וינר דוד	₪ 100.- " "	רויכמן אברהם
₪ 100.- " "	שפרבר עקיבא	₪ 100.- " "	פניה ואלאך
₪ 100.- " "	שביט מלך	₪ 100.- " "	בראך רייזל
₪ 100.- " "	סימון גורשטיין	₪ 100.- " "	סלע אהרון
₪ 100.- " "	בינה ורד	₪ 100.- " "	יצחק פרנס
₪ 100.- " "	לויטן אריה	₪ 100.- " "	ווישניב פסח
₪ 100.- " סך של	קלויזמן דב	₪ 100.- " "	פסיס דבורה
₪ 100.- " "	שרה שטיינברג	₪ 100.- " "	וולברג אהרון
₪ 100.- " "	אבן יהודה לויטן	₪ 100.- " "	כגן נתנאל
₪ 100.- " "	וינסטון יצחק	₪ 100.- " "	יצחק גלוזמן
₪ 100.- " "	זיצר שמעון	₪ 100.- " "	אברהם פינגרהוט
₪ 100.- " "	לייביש קוצ'ר	₪ 100.- " "	שרה מילשטיין
₪ 50.- " "	ברשאפ יצחק	₪ 100.- " "	אילת יעקב
1,550.-	כסה"כ	1,600.-	

הסכומים האלו נתקבלו באמצעות בנק הדואר

דין וחשבון כספי של הכנסות והוצאות מהאזכרה
שהתקיימה ביום 14.8.79

עבור דמי חבר וכניסה:

₪ 2,720.-	שולחן מס. 1 ע"י מר צורף שומסק
4,050.-	2 " " ארגמן קרמניץ
₪ 9,520.-	2,750.- 3 " " גולצברג "

הוצאות:

₪ 350.-	חזן
	עבור 200 שקיות שתייה
₪ 800.-	ע"י טפר
	ליוסף עבור הורדת
	והחזרת כסאות התקנת תאורה
₪ 2,650.-	ורמקולים
₪ 6,870.-	נשאר בקופה

הסך הנ"ל הוכנס לחשבוננו מס. 52273

כסניף המרכזי של בנק הפועלים מס. קבלה 01294 ביום 15.8.79

גליונות וקבלות המצורפות נכדקו על ידי עורכי המאזן החברים וייסמן ומורדיש משומסק.

₪ 100.-	קורן צבי
₪ 500.-	שווארץ שלמה כרמיאל
₪ 100.-	הלר יצחק
₪ 200.-	הדסה רובין
₪ 100.-	צבי הורביץ
₪ 150.-	מרדכי סוקולר
₪ 100.-	שובר פרידה
₪ 100.-	גב' פיפמן צביה ירושלים
₪ 300.-	אמבורסקי מנדל
₪ 200.-	פיחוביץ יורק חיפה
₪ 200.-	דוגי אברהם חיפה ע"י יצחק פורטנוי
₪ 300.-	ד"ר שלמה הופמן
₪ 200.-	גב' פולטורק עדינה
₪ 100.-	גב' מזור אמה
₪ 2,650.-	סה"כ

★★★★★

ארגון יוצאי קרמניץ ושומסקדו"ח על מט"ח בשנת 1979

סה"כ	סכום בדולרים	פרטים	מס. סד.
3,453.30		יתרה ליום 1.1.79	1
	1,944.-	נתקבלו תרומות	2
<u>2,238.01</u>	<u>294.61</u>	רביח מהנ"ל	3
5,691.31		סה"כ	
<u>500.00</u>		פחות המרה	
<u><u>5,191.31</u></u>		יתרה בבנק 31.12.79	
		דולרים קנדיים	
150.-		יתרה ליום 1.1.79	
100.-		נתקבל	
<u>12.75</u>		רביח	
<u><u>262.75</u></u>		יתרה בבנק ליום 1.1.79	

קרן מלגות - לבית ספר באור עקיבא

בבנק הפועלים קרן נאמנות "שביט"

74,949.-המאזן נערך ע"י ש. ויסמן וי.א. מורדיש

שפענדונגען פון אויסלאנד

מיר געבן איבער אויטערדיקע רשימה פון די געלטער וועלכע זענען איינגעפלאסען אין לויפענדן יאהר פון קרמניצער אין אויסלאנד פאר פאלגענדע צוועקן. פריערדיקע רשימה אין העפט נומר 16 זייט 50.

צוזמנגענומן דורך וויליאם כגן לויט פאלגענדער רשימה:

וויליאם כגן 8 דולאר, סעס פוקס 5, זא'ק ברשאפ 3, זא'ק טשאצקי 3,

העלן ווינברג 3, אהרי קעצל 3 צוזאמן

25.- דולאר

" 30.-

פאמיליע קפלן ניו-יורק

" 14.-

חיים טייטשער ע"י צוניה ברוצקי

" 5.-

זינא יגלום

" 50.-

דוריס ב. גולד

" 50.-

15.12.79 מוריס מעדלער

" 100.-

וואלף שניידר

" 300.-

ארגון יוצאי קרמניץ בארגענטינא ע"י מר מרדכי כץ

" 50.-

ישראל לייבל ארגענטינא

" 50.-

6.3.80 מוריס מדלר

674.- דולאר

די אלע שפענדונגען זענען פאר קול יוצאי קרמניץ שומסק: וצוזאמען

שפענדונגען פאר ספעציעלע צוועקן:

14.8.79 פק משה ארגענטינא צו פאראייניקן די עלטרן אין

100.- דולאר

יזכור-בוך"

קאטיה צודנובסקא ארגענטינא צו פאראייניקן די נעמן

35.-

פון מאן און טאכטער אין יזכור בוך

פרוי רייזל שעהר ארגענטינא צו פאראייניקן איהר

" 170.-

35.-

מאן אין "יזכור-בוך"

פאר דער ר"יבל ביבליוטעק

" 500.-

וואלף ואסתר שניידער דעטרויט

1,344.- דולאר

צוזאמען אין דולארן

פאר קול יוצאי קרמניץ ושומסק

100.- פראנצויזישע פראנקען

אנדריי גורנישטיין פאריס

2.7.80 לפני מסירת החוברת לדפוס הגיעו ממר פרעד ביק

100.- דולאר

מארצות הכרית סך של

" 25.-

4.4.80 מריס דעסטער ארצות הכרית

" 100.-

13.3.80 יצחק זקמן " "

" 25.-

דוד רפפורט " "

" 100.-	15.5.80 יוסף מרגלית וויניפג
20.-	" מרק דעסער
20.-	" מקס דעסער
<u>50.-</u>	6.6.80 רדזיווילובר מטוס
בסה"כ 440.- דולאר	

25.6.80 אַרגון יוצאי קרמניץ בארגענטינא שפענדונגען נואס זענען אונז איכערגיגעבן	
סך של 300.- דולאר	גיווארן דורך הער פייער און זיין פרוי
" 50.-	פרוי רייזל שעהר ארגנטינא
" 150.-	פרוי מרי טלרמאן "
" 200.-	חנה און חיים פייער צו זייער באזוך אין ישראל
700.- דולאר	בסה"כ

גולברג יהושע:

תרומות לארגון יוצאי קרמניץ ושומסק בקשר לאירועים שונים:

\$ 500.-	מגב' פניה איש-טוב ירושלים לרגל נישואים של הבת והולדת הנכד סך של
\$ 1,000.-	מ-צבי ברנשטיין ורעייתו - חולון, לרגל חתונת הזהב שלהם -50 שנה "
\$ 500.-	מגב' חסיד עטיה מושב חירות לזכר בעלה המנוח במלאות שנה למותו "
\$ 500.-	מגב' חנה שפיר ראשון לציון לזכר בעלה המנוח כמלאות שנתיים למותו "
\$ 400.-	מהגב' כלה מנדלבלט לזכר בעלה ז"ל "
\$ 5,000.-	ממר משה פאק ואשתו, בואינוס-אירס "
\$ 7,900.-	בסה"כ

יהושע גולברג:

עבור נקרולוגים בחוברות: 16 ו' 17

500.-	" מ' אברהם לנדסברג לזכר אשתו המנוחה חנה ז"ל
500.-	" מ' גב' ציזין חנה לזכר בעלה שמואל המנוח ז"ל
<u>500.-</u>	" מ' יהושע גולברג לזכר אחיו בצלאל/צאליק, המנוח ז"ל
1,500.-	בסה"כ

ארגון יוצאי קרמניץ ושווימסק
דו"ח הוצאות והכנסות
בשנת 1979

מ א ז י

סה"כ ב-נ	סכום ב-9	מס.סד. פ.ר.ט.מ	סה"כ ב-9	סכום ב-9	מס.סד. פ.ר.ט.מ
		<u>הכנסות</u>			<u>הוצאות</u>
12,798	12,254	1 יתרה ליום 31.12.78	30,750	1 עבוד הוצאות בהקשר לחוברת	1
	544	כבנק הפועלים	1,750	2 עבוד ספרים לספריה	2
		" הדאר	3,750	3 סעד לנזקקים לחגים וחגיגה לפולניה	3
32,476	19,226	גבית כספים באזכרה ותדומות שהוכנסו:	2,000	4 עבוד גבילי זכרון	4
	13,250	א. לננק הפועלים		5 הוצאות דאר	5
		ב. לבנק הדואר		הוצאות נסיעה	
15,078		3 בער המרת 500 דולר	9,875	הוצאות טלפונים	
60,352		סה"כ הכנסות	2,348	הוצאות כיבודים	
52,819		פחות הוצאות כנ"ל	2,346	6 הוצאות בקשר לאזכרה	6
			<u>52,819</u>	7 עבוד רבית ועמלה - מס"ח	7
7,533		סה"כ			
		<u>מצב הקופה</u>			
	7,475	יתרה בבנק הפועלים			
7,533	58	" הדואר			

נערך ע"י ש. ויסמן
א. מורדוש

קרעמעניצער

און שומסקער

לאנדסקלויט

עטוימע

און יעראל און אויסקלנד